ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΚΑΘΕ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6δ (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 21 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1945
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 150 —— ΑΡΙΘΜΟΣ 32-33

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ: Ὁ Γληνὸς δάσκαλος
ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΓΛΗΝΟΥ
ΦΟΥΑ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ - ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗ: Στὰ μονοπάτια τῆς Ἀναφῆς
Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ: Πῶς πρωτογνώρισα τὰ Γληνό
ΡΟΖΑΣ ΙΜΒΡΙΩΤΗ: Ὁ ἀγωνιστής
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ: Ὁ φτωχολέοντας
ΜΑΡΚΟΥ ΑΥΓΕΡΗ: Ἕνας πνευματικὸς ἥρωας
Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ: Ὁ δημοτικιστής
ΒΑΣ. ΡΩΓΑ: Μοιρολόγι σὲ δέντρο
Δ. ΓΛΗΝΟΥ: Ὁ περίπατος τοῦ κ. καθηγητῆ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ Δ. ΓΛΗΝΟΥ
Γ. ΒΑΛΕΤΑ: Ὁ Γληνὸς στὴ λογοτεχνία
ΚΩΣΤΑ ΜΑΡΙΝΗ: Τὸ δεσμεμένο πνεμα
ΘΡ. ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ, Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΑ, Φ. ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ: Κριτική
Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΕΜΟΔΟΥ: Ὁ Παναΐτ Ἰστράτι καὶ ὁ Γληνός

Ο ΓΛΗΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Τοῦ Κώστα ΒΑΡΝΑΛΗ

Ὁ Γληνός, ὁ Δάσκαλος, ὅπως τόνε λεγανε στην εξορια καὶ στις φυλακὲς οἱ αγωνιστὲς τοῦ λαοῦ καὶ συντροφοι τοῦ φασιστικοῦ διωγμοῦ, ειτανε και οάσκαλός μου. Ἐσω καὶ τριάντα χρονια, οτα 1915, στο Διοασκαλειο της Μέσης Ἐκπαιοευσης, πλατέα Κουμουντουρου. Ὁ Γληνος εἴτανε τοτες οιευθυντὴς αυτοῦ τοῦ Διοασκαλειου μὲ το προσαρτημένο σ' αυτὸ προτυπο γυμνασιο. Διευθυντὴς απὸ τὸ 1912.

Πεώτατο ἀκόμα, μόλις τριαντάρη, τὸν εἶχε οιορισει σ' αὐτηνε τὴν πολὺ σημαντικὴ καὶ ὑπεύτυνη θεση ὁ τοτε ὑπουργὸς τῆς Παιοειας Ἰ. Τσιριμωκος. Ειτανε ἡ εποχὴ τῆς ἀστικης ἀνόοου καὶ φορεας αὐτῆς της ἀνόοου το κομμα τῶν φιλελευθέρων, ποὺ ὁ Τσιριμῶκος ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπὸ τα γεροτερά του στελέχη. Μὲ τὴν ομολογημένη του ἐξυπνάοα ὁ Τσιριμῶκος εἶχε ἀντιληφτεῖ μὲ τις πρωτες κουοέντες τὴ σοφαρότητα τῆς μόρφωσης, τὸ προοοευτικὸ μυαλό, τὴ διοικητικὴ καὶ ὀργανωτικὴ ἱκανότητα τοῦ νεαρου παιδαγωγοῦ, ποὺ μόλις εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴ Γερμανία.

Καὶ πρῶτα τοῦ ἀνάθεσε νὰ συντάξει τὰ περίφημα τότε «ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια Τσιριμώκου», ποὺ σταθηκανε ἡ βαση τῆς μοναδικῆς ὡς τότε προοδευτικῆς πολιτικῆς στὴν παιδεία, ποὺ ὠνομάστηκε «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση». Ὕστερα τὸν διώρισε διευθυντὴ τοῦ Ἀρσακείου καὶ σὲ λίγο διευθυντὴ τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης.

Ἀπ' ὅλα τοῦτα τὰ πόστα ὁ Γληνὸς μποροῦσε νὰ ἐπιδράσει γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς καθυστερημένης μας σχολαστικῆς παιδείας καὶ γιὰ τὸ συγχρονισμό της κι ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς γλώσσας κι ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ σκοποῦ νὰ ἐπιδράσει καὶ στὸ μελλοντικὸ δασκάλικο προσωπικὸ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσης (στὸ Ἀρσάκειο) καὶ στοὺς ἤδη διωρισμένους λειτουργοὺς τῆς Μέσης μὲ μετεκπαίδευσή τους στὸ Διδασκαλεῖο. Ἀργότερα, στὰ 1924, συνέχισε τὴν ἴδια δουλειὰ στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία.

Ὁ Γληνὸς στάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τῆς Παιδείας. Ἀλλὰ δὲν ἔπαιρνε θέσεις γραφείου, θέσεις διοικητικὲς παρὰ θέσεις δημιουργικες. Ἔμπαινε στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης, δὲν ἔμενε πισω μὲ τὸ Ἐπιτελεῖο. Καὶ μονάχα ἔτσι μπόρεσε νὰ φκιάσει ἕνα ἔργο, ποὺ οὲν τὸ πῆρε ο ἄνεμος καὶ νὰ σπείρει ἰδεες, ποὺ τὶς δικαιώνει σήμερα ἡ ἐξέλιξη.

Στὰ 1915 ὁ Γληνὸς εἴτανε πάνου κάτου τριαντατριῶ χρονῶ. Στὴν πλήρη του πνευματικὴ ὡριμότητα καὶ στὴν πιὸ ἀποδοτική του δράση. Ἔλαμπε ἀπὸ νιάτα, ὑγεία, πεποίθηση καὶ αἰσιοδοξία. Ὡστόσο πάντα αὐτοκυριαρχημένος, ἰσόρροπος, μελετημένος, ποὺ τίποτα δὲ μποροῦσε νὰ τὸν αἰφνιδιάσει, γιατὶ ὅλη του τὴ δουλειὰ τὴν κατεῖχε καὶ στὶς γενικές της γραμμὲς καὶ στὶς λεπτομέρειες σὰν ἕνας φωτισμένος ἀρχηγός, ποὺ τὰ ξαίρει ὅλα καὶ τὰ προβλέπει ὅλα — καὶ πρὸ παντὸς ποὺ πιστεύει στὸ δίκηο τῆς ἀποστολῆς του. Ἀπὸ τότες, χωρὶς νὰ τὸ μαντεύει ἀκόμα, εἴτανε ὁ ὁδηγητής, ὁ δημιουργὸς ἑνὸς καλύτερου πνευματικοῦ μέλλοντος γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ

(Συνέχεια στὴ σελίδα 2)

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΓΛΗΝΟΥ

Ἀπὸ τὸν τόμο μὲ ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Δ. Γληνοῦ σὲ μαθητές του, ποὺ κυκλοφορεῖ ἡ ἑκοοτικὴ ἑταιρεία «Τὰ Νέα Βιβλία» Α. Ε.

Ἀνάφη - Δευτέρα 12 Ἀπρίλη 1937, ὡρα 4 τὴ νυχτα.

«Ἀλήθεια, ας σοῦ ξαναειπῶ αὐτά, ποὺ ἄρχισα νὰ σοῦ λέω χτὲς τὸ πρωι, τὴν Κυριακὴ τὸ πρωί, ποὺ εἴτανε τόσο φεγγερὸ καὶ δροσερὸ καὶ κατεόηκαμε μόνοι στὴν ἀκρογιαλιά, σὲ μιὰν ἔρημη ἀκρογιαλιὰ μὲ ἄσπρα χαλικια μεγάλα, σαν ἄσπρα πουλιὰ καθισμένα στ' ἀκρογιάλι. Θυμᾶσαι τί δροσερὸ ποὺ ειτανε τὸ ὑστερνὸ βοριαδάκι, πόσο οἱ παπαροῦνες ειτανε κόκκινες καὶ τὰ στάχυα πρασινοκίτρινα; Θυμᾶσαι στὴν ἀκρογιαλιὰ τὸ ἀνήσυχο κῦμα, ποὺ ἐρχότανε ἀφριστὸ καὶ γρήγορο ὡς τὰ πόδια μας; Θυμᾶσαι τὸ χρῶμα τῆς θάλασσας, τὸ λευκοπράσινο καὶ σμαραγδένιο καὶ γαλάζιο καὶ τὰ δυὸ ἄσπρα περιστέρια, ποὺ πετοῦσαν ἀπὸ τὰ βράχια στὴν ἀκρογιαλιά, καὶ μοῦ εἶπες: «Δημήτρη, πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν εἶναι καλός, νὰ μὴν εἶναι εὐτυχισμένος μέσα σὲ τόσην ὁμορφιά, κάτω ἀπὸ τόσο γαλάζιο οὐρανὸ καὶ ἀντίκρυ σὲ μιὰ τέτια θάλασσα;» Καὶ σοῦ εἶπα ἐγώ: «Ναί, πρέπει νὰ γινει ο ἀνθρωπος καλος καὶ εὐτυχισμενος μεσα σὲ τούτη την παραοεισια ὁμορφιά. Ὅμως ποσα εμποδια φοφερὰ ἀκομα μπροσια του!» Καὶ τότες, μιλησαμε γιὰ τὰ ἰδανικὰ της ζωῆς. Ἡ αλήθεια, ἡ ὁμορφια, η καλοσύνη. Οἱ τρεῖς μαγικες πύλες, που οὸηγουνε στο ἄουτο της εὐτυχίας. Ἡ ἀλήθεια. Ἡ λαχτάρα ἡ ἀκοιμητη γιὰ γνώση, ἡ οὐναμη τῆς κυριαρχιας απάνω στις σκοτεινες ἀναγκαιοτητες, ποὺ κυφερνουν την ἀνθρώπινη μοίρα. Ὁ πόθος τῆς ἀλήθειας καὶ ἡ ἀναζήτηση της, τὸ ἀδιάκοπο ξύπνημα τοῦ νου, ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατανοήσει τὸ γύρω του κόσμο, νὰ μπεῖ στὴ νομοτέλειά του, νὰ κατανοήσει τὴ νομοτέλεια τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς του, νὰ φωτίσει τὰ ἀξεοιαλυτα μυστήρια, νὰ διώξει τοὺς φόοους, ποὺ τὸν τρομάζουν, νὰ νικήσει τὶς ἀδυναμιες του. «Felix qui potuit reium cognoscere causas atque omnis metus et inexorabile fatum subjecit petibusstre pituuque Acherontis avari» (= Εὐτυχισμένος ἐκεῖνος ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ γνωρίζει τὶς αἰτίες τῶν πραγμάτων καὶ θὰ καταπατοῦσε κάθε φόοο καὶ τὸ ἀμείλικτο πεπρωμένο καὶ τὸ χτύπημα τοῦ ἄπληστου (ἀχόρταγου) Ἅδη). Αὐτὸ τὸ εἶπε πρὶν τόσα χρόνια ὁ βαθὺς Λουκρήτιος καὶ ὅμως πόσο σκοτάδι ἐπακολούθησε! Καὶ ὕστερα πάλι εἶπαν οἱ ἄνθρωποι «Scientia est potentia» (Ἡ γνώση εἶναι δύναμη), καὶ τὸ ἔκαναν πρόγραμμα ζωῆς, μὰ ἔρχονται πάλι στιγμές, ποὺ οἱ ἴδιοι ὑψώνουνε τὰ ἐμπόδια καὶ θέλουνε νὰ κλείσουνε τὸ δρόμο αὐτό, ποὺ ὁδηγεῖ στὸ ἱερὸ ἄδυτο τῆς εὐτυχίας. Καὶ ὁ καθένας μας στὴν ἀτομική του ζωή, πόση πάλη καὶ ἀγώνα, πόση θέληση δυνατὴ χρειάζεται γιὰ νὰ κρατήσει ἀνοιχτὰ καὶ ἄγρυπνα τὰ μάτια τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς του στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας; Νὰ γίνει κανεὶς ὁ ἴδιος ἀναζητητής, ἐρευνητὴς τῆς ἀλήθειας, μεγάλη καὶ ἱερὴ ἀποστολή, μὰ ποὺ μόνη αὐτὴ δὲν φθάνει γιὰ νὰ σὲ ὑψώσει σὲ ἄνθρωπο αὐτοσυνείδητο. Χρειάζεται μιὰ ὁλοκληρωμένη κοσμοθεωρητικὴ ἀντίληψη, ποὺ τόσοι λίγοι τὴν καταχτοῦν. Μὰ οὔτε κι αὐτὸ φτάνει. Ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ εἶναι κανόνας τῆς ζωῆς μας. Ὄχι ἁπλὸ δόγμα, θεωρητικὸ στόλι-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 4)

Τὸ σημερινὸ φύλλο εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Δημήτρη Γληνὸ

Ὁ μόνος τρόπος
γιὰ νὰ ζήσει καὶ νὰ πεθάνει κανείς
ὁ ἂν ΑΝΘΡΩΠΟΣ
εἶναι νὰ ζήσει καὶ νὰ πεθάνει
γιὰ ἕνα ἰδανικό.

Αὐτόγραφο τοῦ Γληνοῦ

Ο ΓΛΗΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 1)

ἔθνους καὶ μιᾶς δικαιότερης ζωῆς γιὰ τὸ λαό.

Ζητοῦσε ἡ μόρφωση τοῦ ἔθνους νὰ μὴν εἶναι, ὅπως εἶτανε ὡς τότες ἀριστοκρατική, παρὰ νὰ γίνει δημοκρατικὴ μὲ ὄργανο διδασκαλίας τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ σκοπὸν ὄχι νὰ στερεώνει τὰ προνόμια τῆς ἀστικοτσιφλικάδικης ὀλιγαρχίας τοῦ τόπου καὶ νὰ βαστάει τὸ λαὸ στὸ σκοτάδι παρὰ νὰ τὸν φωτίσει καὶ νὰ τοῦ ἀνεβάσει τὸ ἐκπολιτιστικό του ἐπίπεδο.

⁂

Ἀλλὰ πῶς ὁ Γληνὸς ἔγινε δάσκαλός μου; Στὸ Πανεπιστήμιο εἴμαστε σχεδὸν σύγχρονοι. Τριτοετὴς τῆς φιλολογίας ἐκεῖνος, πρωτοετὴς ἐγώ. Τὸν πρόσεξα, ὅταν στὰ 1904 ἡ Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ εἶχε ἐκδόσει «Τὸ πρόβλημα τῆς γραφομένης νέας ἑλληνικῆς» τοῦ Κρουμπάχερ μὲ μετάφραση κι ἀνασκευὴ τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ Γ. Χατζηδάκη. Ὁ Γληνὸς δὲν ἔκρυβε τὸν ἐνθουσιασμό του στὰ προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου γιὰ τὴν σοφὴν ὑπεράσπιση τῆς δημοτικῆς ἀπὸ τὸ Βαυαρὸ βυζαντινολόγο καὶ γιὰ τὴ σοφιστικὴ καὶ καθαρὰ ἐριστικὴ ἀπάντηση τοῦ ἀντιδραστικοῦ καθηγητή μας τῆς Γλωσσολογίας.

Κι ὅμως, ἂν καὶ συνομήλικοι σχεδόν, τάφερε ἡ μοίρα νὰ γίνει αὐτὸς δάσκαλός μου καὶ ἐγὼ μαθητής του.

Στὸ Διδασκαλεῖο τοῦ Γληνοῦ γινότανε, ὅπως εἶπα, ἡ μετεκπαίδευση τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης (ἑλληνοδιδασκάλων, σχολαρχῶν, καθηγητάδων καὶ γυμνασιαρχῶν ὅλων τῶν εἰδικοτήτων: φιλολόγων, θεολόγων, φυσικομαθηματικῶν). Καὶ στὸ προσαρτημένο πρότυπο γυμνάσιο οἱ μετεκπαιδευόμενοι παρακολουθοῦσανε τὶς διδασκαλίες τῶν καθηγητῶν τοῦ γυμνασίου καὶ στὸ τέλος τῆς χρονιᾶς κάνανε καὶ οἱ ἴδιοι πρακτικὲς ἀσκήσεις ἐφαρμογῆς τῆς παιδαγωγικῆς τους μάθησης.

Τότες εἴμουνα σχολάρχης στὰ Μέγαρα κι εἶχα κληθεῖ κι ἐγὼ μὲ καμιὰ πενηνταριὰ ἄλλους γιὰ μετεκπαίδευση. Κι ἔτσι ἐγὼ ὁ πρῶην συμφοιτητὴς καὶ φίλος καὶ συνάδελφος τοῦ Γληνοῦ, ἀλλὰ καὶ συναγωνιστὴς στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς δημοτικῆς, γινόμουνα «πνευματικὸν του τέκνον», γιὰ νὰ γίνω ἀργότερα, στὰ 1924, συνεργάτης του στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, ὡς καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας.

Ἀξέχαστα χρόνια! Ἡ πλειονότητα τῶν μετεκπαιδευομένων εἴμαστε νέοι, ζωηροί, γεμάτοι πίστη στὸ δημοτικισμό, στὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, στὴν πρόοδο τοῦ ἔθνους. Αὐτὸν τὸν ἀέρα τῆς δημιουργικῆς πίστης καὶ τῆς γόνιμης δράσης μᾶς τὸν ἐμφυσοῦσε ὁ Γληνός. Μόνη ἡ αὐτοκυριαρχημένη παρουσία του, ἡ γαλήνη του, ἀσκούσανε μιὰν ἀκαταμάχητη γοητεία σ' ὅλους, καὶ στοὺς φίλους καὶ στοὺς ἀντίθετους, γιατὶ ἀνάμεσό μας ὑπήρχανε κάμποσοι φανατικοὶ καθαρευουσιάνοι παληοῦ τύπου κι ἀμετακίνητοι ὀπαδοὶ τοῦ στείρου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ τῶν λογιωτάτων. Ὅμως κανένας δὲν ἀμφισβητοῦσε τὴν ἐπιβλητικὴ προσωπικότητα τοῦ Γληνοῦ, τὴ ζωντανὴ παιδαγωγικὴ του κατάρτιση, καθὼς καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἤθους του καὶ τὴν εἰλικρίνεια τῆς πίστης του. Γιατὶ κανένας δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἀντιλήφτεῖ, πὼς ὁ Γληνὸς εἶχε τάξη στὸ μυαλό του, ἰδέες θετικές, μέθοδο ἀτράνταχτη (διαλεχτικὴ) γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν φαινομένων, τὴν ἱκανότητα νὰ πραγματοποιεῖ ὅ,τι πίστευε καὶ πρὸ παντὸς τὸ μεγάλο δῶρο τοῦ λόγου. Γιατὶ ὁ Γληνὸς δὲν εἶτανε μονάχα ὑπέροχος δάσκαλος καὶ δημιουργός, εἶτανε καὶ ἄφταστος ὁμιλητής. Εἶχε τὸ σπάνιο προτέρημα ὄχι νὰ ρητορεύει κατὰ τὸ συνειθισμένο τρόπο τῶν πολιτικάντηδων δημοκόπων ἢ τῶν ἀερολόγων καθηγητῶν γιὰ τὴν «παραχρῆμα ἡδονὴν» τῶν χαζῶν. Ὁ Γληνὸς εἶχε καθαρὲς ἰδέες κι ἤξαιρε νὰ τὶς ἀναπτύσσει παστρικὰ καὶ μὲ τέχνη. Ὁ λόγος του γοήτευε μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν ἀληθειῶν του, μὲ τὴν μαστοριὰ τοῦ ὕφους του καὶ μὲ τὴ θέρμη τῆς πίστης του. Εἶχε τὸ χάρισμα ἐκεῖνο τοῦ Περικλῆ, ὅπως ἐπιγραμματικὰ τὸ προσδιόρισε ὁ μεγάλος Θουκυδίδης: «γνῶναι τὰ βέλτιστα καὶ ἑρμηνεῦσαι αὐτά» δηλ. τὸ χάρισμα νὰ καταλαβαίνει τὸ σωστὸ καὶ τὸ συμφέρο καὶ νὰ μπορεῖ νὰ τὸ ἐκφράζει μὲ τὸ λόγο: νὰ πείθει καὶ νὰ ὁδηγεῖ στὴν πράξη.

⁂

Τέτοιον παιδαγωγό, σὰν τὸ Γληνό, μὲ τὴν ἄρτια θεωρητική του κατάρτιση, μὲ τὴ μοναδική του διδαχτικὴ ἱκανότητα, μὲ τὸ ἐξαίσιο τάλαντο τοῦ λόγου καὶ μὲ τὴ σωστὴ κοινωνικὴ του τοποθέτηση (ἂν καὶ τότες, ὄχι ρητὴ καὶ φανερὴ) εἴτανε, φυσικό, πὼς θὰ τρόμαζε τὴ «νεοελληνικὴ πραγματικότητα», τὴν πανίσχυρη ἀκόμα Ἀντίδραση τοῦ καιροῦ ἐκείνου: τὸ κοτζαμπασίδικο ἀρνητικὸ πνεῦμα στὴν οἰκονομία, στὴν πολιτική, στὴν ἐπιστήμη, στὴν παιδεία καὶ στὸν τύπο — τὸ στεῖρο καὶ τυχοδιωκτικὸ μεγαλοϊδεατισμὸ τῶν ἐκμεταλλευτῶν τοῦ λαοῦ. Καὶ ξεσηκώθηκε σὲ λίγα χρόνια (στὰ 1924) ἐνάντιά του. Σ' ἕναν τόπο, ποὺ ἡ Μαυρίλα μονοπωλεῖ τὶς «ἀλήθειες» καὶ φρουρεῖ τὴν «ἠθικὴ», ὑπερασπίζεται τὸ «ἔθνος» καὶ τὴν «ἀγνὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια» καὶ τὶς «ἐθνικὲς παραδόσεις», εἶτανε φυσικὸ ἡ Μαυρίλα νὰ «βασιλεύει» καὶ νὰ κλείνει τὸ φῶς στὰ μπουντρούμια.

⁂

Ὁ Γληνός, (ὅσο θυμᾶμαι ὕστερα ἀπὸ 20 χρόνια), μᾶς δίδασκε Παιδαγωγικὴ καὶ Ἠθική. Καὶ τὶς ὧρες ποὺ εἴχαμε αὐτὰ τὰ μαθήματα (ποὺ σ' ἄλλα σχολαστικὰ καὶ στεῖρα χέρια θὰ εἴτανε τὰ πιὸ ἀνιαρὰ) τὶς θεωρούσαμε τὶς πιὸ εὐτυχισμένες τῆς ἡμέρας. Εἴτανε ὧρες γοητείας. Καὶ ἡ γοητεία τούτη τοῦ Δασκάλου χρωστότανε ὄχι μονάχα στὸ χάρισμα τοῦ λόγου, στὴ σαφήνεια τοῦ λόγου καὶ στὴν οὐσιαστικότητα τοῦ λόγου — ἐνὸς λόγου ἀμείλιχτα ἀντιβερμπαλιστικοῦ — ἀλλὰ γενικώτερα στὸ ἀχτιδοβόλημα τῆς προσωπικότητάς του. Μᾶς ἄνοιγε τὰ μάτια, ποὺ μᾶς τὰ εἴχανε στραβώσει οἱ γλαῦκες τοῦ Πανεπιστημίου καὶ μᾶς ἔκανε νὰ βλέπουμε τὸν κόσμο καὶ τὰ φαινόμενά του ἐξελιχτικὰ (ἐπιστημονικὰ) ἑπομένως μᾶς ἀπεκάλυπτε τὸν κόσμο γιὰ πρώτη φορὰ ὅποιος εἶναι κι ὄχι ὅπως τὸν θέλουμε κι ὅπως πρέπει νὰ εἶναι!

⁂

Γιὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, τὴν ἐποχὴ τῆς δημοσιοϋπαλληλικῆς τοῦ ὑπηρεσίας, ὁ Γληνὸς δὲν εἶτανε μονάχα ἕνας ἔξοχος Δάσκαλος, παρὰ κι ἕνας πρωτοπόρος. Τὸ ὑλικὸ ποὺ μᾶς δίδασκε, ὅσο καὶ νάτανε καλὰ διαλεμένο καὶ καλύτερα δουλεμένο, μποροῦσε κανεὶς ἐπὶ τέλους νὰ τὸ βρεῖ ὅπως - ὅπως στὰ πιὸ καινούργια βιβλία. Μὰ ἡ διαλεχτικὴ του μέθοδο, εἴταν ἕνα καινούργιο πνευματικὸ ὅπλο γιὰ τὴν κατανόηση καὶ τὴν κατάχτηση τῆς ζωῆς. Σ' αὐτὸ εἴτανε οὐσιαστικὰ πρωτοπόρος. Ὑπῆρξανε στὸν καιρό του κι ἄλλοι ριζοσπάστες νέοι ἐπιστήμονες, ποὺ ἀκουστήκανε πολύ. Ὁ ριζοσπαστισμός τους ὅμως εἴτανε τυπολογικός, - «Ἐπαναστάτες» τῆς γλώσσας. Στὸ βάθος ἀντιδραστικοί. Κι ἀπόδειξη: "Ὅταν λίγα χρόνια ἀργότερα, στὰ 1925, ἡ ἐξέγερση τῆς ἀντίδρασης ἐνάντια στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία ξεχώρισε τοὺς ἀληθινοὺς πρωτοπόρους ἀπὸ τοὺς ψεύτικους, ὁ Γληνὸς πέρασε στὸ στρατόπεδο τοῦ λαοῦ (τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης) κ' ἔγινε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἔγκυρους πνευματικοὺς του ἡγέτες, ἐνῶ οἱ ψευτοεπαναστάτες καὶ οὐτοπιστὲς τῆς ἐπιφανείας περάσανε στὴν Ἀντίδραση, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα δὲν ἔχει σημασία.

⁂

Ἀλλ' ἂν στὴ διδασκαλία του ὁ Γληνὸς εἴτανε σπουδαῖος, στὰ φροντιστήριά του εἴτανε σπουδαιότερος. Ἐκεῖ ἔδειχνε πόσο οἱ γνώσεις του δὲν εἴτανε βιβλιακὲς παρὰ ζωντανὲς κ' ἐκεῖ ἔδειχνε τὴ μεγάλη του ἱκανότητα τοῦ «γνῶναι τὰ βέλτιστα καὶ ἑρμηνεῦσαι αὐτά».

"Εδινε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς χρονιᾶς διάφορα θέματα (παιδαγωγικά, φιλοσοφικά, αἰσθητικά, κοινωνιολογικὰ κλπ.) σὲ πολλοὺς μετεκπαιδευόμενους (γιὰ κάθε θέμα ἕνας εἰσηγητὴς καὶ ἕνας συνεισηγητὴς) κι αὐτὰ τὰ θέματα τὰ ἀναπτύσσανε οἱ ἀρμόβιοι σ' ὡρισμένες ἀπὸ τὰ πρὶν ἡμέρες. Κατόπι γινότανε ἡ συζήτηση. Ὁ Γληνὸς προέδρευε. "Εδινε τὸ λόγο καὶ διεύθυνε τὴ συζήτηση. Καὶ στὸ τέλος ἔπαιρνε αὐτὸς τὸ λόγο. Κ' ἔβγαζε τὴν «ἀπόφαση». "Εκανε πρῶτα μιὰν ἀνακεφαλαίωση τῶν εἰπωμένων. Κι' ὕστερα προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ ποιὲς γνῶμες εἴταν ἐπιστημονικὰ βάσιμες καὶ ποιὲς ὄχι καὶ τέλειωνε μὲ τὴν πιὸ σωστὴ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος — ποὺ κανένας δὲν ἔνοιωθε, πὼς αὐτὴ δὲν εἴτανε σωστή, ἐξὸν ἀπὸ τοὺς φανατισμένους μὲ τὴν ἀπορφή τους, ἀλλὰ ὁ φανατισμὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ἀντικείμενο τῆς ἐπιστήμης ὄχι ὅμως καὶ μέθοδο ἐπιστήμης.

⁂

Τὸ Γληνὸ τὸν ξαναβρῆκα Δάσκαλο καὶ στὰ 1936, στὸν Ἀϊστράτη. Ἐκεῖ μᾶς εἶχε στείλει δεμένους νὰ πάρουμε τὸν ἀέρα μας ὁ θρυλικὸς Κεραυνὸς Κονδύλης, ὅσο νὰ τελειώσει τὸ θρυλικό του δημοψήφισμα γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Γλύξμπουργκ (μὲ τὴ δικαιολογία ποὺ ἔδωσε στὴ Βουλή, πὼς ἡ Ἑλλάδα εἶναι χώρα καθυστερημένη κ' ἑπομένως δὲν τῆς κάνει τὸ καλύτερο πολίτευμα τῆς δημοκρατίας, παρὰ τὸ χειρότερο τῆς βασιλείας!...)

Ἐκεῖ στὴν ἐξορία ὁ Γληνὸς ξανάγινε δάσκαλος ὄχι πιὰ τῶν δασκάλων παρὰ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ λαοῦ. "Εκανε σειρὰ ἐνδιαφέρουσες ὁμιλίες γιὰ πολλὰ ζητήματα (γιὰ τὴν ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ ἀπολύτρωση τῶν λαῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης, γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ γράφουμε κλπ.). Ἀλλὰ τὸ ρόλο τοῦ Δασκάλου, δὲν τὸν περιόριζε μονάχα σ' αὐτὲς τὶς ὁμιλίες παρὰ ἔκανε καὶ δουλειὰ διαφωτιστοῦ. Εἴτανε ὁ δάσκαλος μιανῆς ἀπὸ τὶς πολλὲς ὁμάδες τῶν ἐξορίστων — ἀλλὰ δυστυχῶς ἐγὼ δὲν ἀνῆκα στὴν ὁμάδα του.

Πάντως, ὁ Γληνός, ὅσο ζοῦσε, στάθηκε ὁ συμβουλάτοράς μου — ὁ Δάσκαλός μου — σ' ὅ,τι βιβλίο ἔγραφα. Τὴν «Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» καὶ τὸ «Φῶς ποὺ καίει» (δεύτερη ἔκδοση) αὐτὸς πρῶτος τὰ διάβασε δαχτυλογραφημένα κ' εἶπε τὴ γνώμη του· τὴ γνώμη του γιὰ τὴν τεχνική τους ἀξία καὶ γιὰ τὴν καλὴ (ἢ κακὴ) γραμμή τους.

(Ἀπὸ τὸν τόμο «Στὴ μνήμη τοῦ Δ. Γληνοῦ» ποὺ κυκλοφορεῖ προσεχῶς ἡ ἐκδοτικὴ ἑταιρεία «Τὰ Νέα Βιβλία Α. Ε.»)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ Κ.Κ.Ε.

Πειραιῶς 7 – Τηλέφ. 52-334

Κυκλοφόρησε:

ΤΟ 7ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ Κ.Κ.Ε.

Τεῦχος Α'.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ, ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΑ

Ἡ σημερινὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ προβλήματα τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας, οἱ διεκδικήσεις τῶν ἐργαζομένων καὶ ὁ τρόπος ἱκανοποίησής τους, ὅπως διατυπώθηκαν στὶς ἀποφάσεις καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ 7ου Συνεδρίου.

Πωλεῖται σ' ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα δραχ. 600.—

Κουβέντες μὲ τὸ Δ. Γληνό

ΣΤΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΦΗΣ

Τῆς Φούλας ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ-ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗ

Ἀρκετὰ γράφτηκαν καὶ περισσότερα θὰ γραφτοῦν, γιὰ τὸ Δημήτρη Γληνό, ἡ πνευματικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ μορφή του ἦταν τόσο πλούσια, ποὺ δὲν ἐξαντλιέται εὔκολα. Στὰ δυὸ χρόνια ἀπὸ τὸ χαμό του θάθελα νὰ δώσω μερικὲς πτυχὲς ἀπὸ τὴν πολύπλευρη προσωπικότητά του.

—«Τὸν βλέπεις αὐτὸν ἐκεῖ;» καὶ δείχνει ἀπόμερα ἀπὸ τὸ μονοπάτι ἕναν ἐξόριστο, — καθισμένος στὸ βραχάκι του τραγουδᾶ κι οὔτε παίρνει εἴδηση πὼς περνᾶμε — «Ἔχει ἕναν κόσμο μέσα του, ἔχει τὸ ἰδανικὸ ποὺ τὸν γιομίζει. Ὁ κάθε ἄνθρωπος, κι' ὁ πιὸ ἁπλὸς κι' ἀπλοϊκὸς ἔχει ἕναν ψυχικὸν κόσμο. Πρέπει νὰ μάθουμε νὰ τοὺς γνωρίζουμε καλὰ τοὺς ἀνθρώπους... καὶ τὶς ἀδυναμίες τους, νὰ τοὺς ἐξηγοῦμε, νὰ μάθουμε νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε τοὺς ἀνθρώπους...» Τὸ μονοπατάκι ποὺ βαδίζουμε στρίβει, χάνουμε ἀπὸ τὰ μάτια μας τὸν ἐργάτη ποὺ τραγουδοῦσε καὶ φτάνουμε σιγὰ - σιγὰ στὸ μοναδικὸ πεῦκο τῆς Ἀνάφης, καθίζουμε ἀπὸ κάτω του νὰ ρουφήξουμε λίγη... Ἀττική. Ὁ Δημήτρης ὅμως δὲν ξεχνᾶ τὸ μοναδικὸ τραγουδιστὴ — ὅπως συνήθως, ἀπὸ κάποια παρατήρηση στὸ γύρω κόσμο καὶ τὴ γύρω ζωὴ θὰ πάρουμε καὶ σήμερα τὸ θέμα γιὰ τὴν κουβέντα τοῦ περίπατου (εἶναι ἡ ἀγαπημένη ὥρα τοῦ Δημητροῦ, ὕστερα ἀπὸ τὸ μεσημεριανὸ φαΐ, μ' ὅποιον καιρό, κάνει ἕναν περίπατο 1-3 ὧρες) — «Ὁ Μεταξᾶς μᾶς ἔστειλε δῶ στὸν ἔρημο τοῦτο βράχο, δὲ μᾶς λύγισε ὅμως, γιατὶ ἔχουμε κάτι μέσα μας, ἔχουμε μιὰ πίστη, ἀγωνιζόμαστε γιὰ τὸ πιὸ μεγάλο, τὸ πιὸ ὡραῖο ἰδανικὸ τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὸ φυσικὸ μας περιβάλλο, μᾶς ἀπομόνωσε ἀπὸ τὴ ζωή, μᾶς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα μας πρόσωπα κι' ὅμως νοιώθουμε — ἐγὼ τουλάχιστο νοιώθω μιὰ γαλήνη μέσα μου, μιὰ ὥριμη καὶ βαθύτατη χαρὰ — ἴσως ποτὲ νὰ μὴν ἤμουνα τόσο ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου, ἔγινα καλύτερος — πρέπει πάντα νὰ προσπαθοῦμε νὰ γινόμαστε καλύτεροι. Κακὸ θέλει νὰ μᾶς κάνει ὁ Μεταξᾶς, μὰ μεῖς βρίσκουμε τὸν τρόπο νὰ τὸ γυρίζουμε στὸ καλό. Μᾶς τὰ στέρησε ὅλα... ὄχι ὅλα, δὲν μπορεῖ π. χ. νὰ μᾶς ἐμποδίσει νὰ χαιρόμαστε τὸν ἥλιο καὶ τὸν ὁρίζοντα — θυμᾶσαι τὴ θέα κείνη ἀπὸ τὴν κορφὴ τῆς Ἀνάφης; ἀπὸ τὶς ὡραιότερες στὸν κόσμο 360 μοῖρες τὸ γαλάζιο τῆς θάλασσας καὶ τ' οὐρανοῦ μέσα στὸ φῶς τοῦ Αἰγαίου... Μεῖς ξέρουμε νὰ τὶς χαιρόμαστε τὶς ὀμορφιὲς τῆς φύσης πιὸ καλὰ ἀπ' αὐτούς, ἐμεῖς ἔχουμε τὴ ζωή, τὰ νειάτα μαζί μας — γιαὐτὸ τραγουδοῦσε πρὶν ὁ φίλος μας μ' δλο του τὴ φτώχεια. Βέβαια, θὰ μᾶς κλείσει σὲ καμμιὰ φυλακή, θὰ βρεῖ τὸν τρόπο, θὰ μᾶς στερήσει καὶ τὸν ἥλιο (ἡ Ἀκροναυπλία δὲν εἶχε ἐγκαταστεῖ ἀκόμα τὸ φθινόπωρο τοῦ 1936), ἔ, τότε θὰ μελετοῦμε τοὺς ἀνθρώπους... κι' ὅταν μᾶς ἀπομονώσει, ὅταν μᾶς χωρίσει — σίγουρα θὰ τὸ κάνει κι' αὐτὸ — ἀπὸ τοὺς συντρόφους μας; Οὔτε τότε δὲ θὰ λυγίσουμε, θ ἀ ν τ λ ο ῦ μ ε ἀ π ὸ τ ὸ ν μ ἔ σ α μ ἀ κ ό σ μ ο — μόνο ὁ κενὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐπιπόλαιος ὁ ρηχὸς δὲν ἀντέχει στὴ συντροφιὰ τοῦ ἑαυτοῦ του γιατὶ δὲν εἶναι συντροφιά. Εἶναι σκληρὴ ἡ μοναξιὰ μὰ θάντέξουμε...»

"Ολα ἤρθαν ὅπως τὰ λέγαμε καὶ πολὺ χειρότερα. Κι' εἶχαμε πολλοὺς προσκυνημένους, μερικοὺς μάλιστα — πόσο θλιβερὸ — ποὺ εἶχαν ἀνθέξει σὲ μαρτύρια. Τοὺς τσάκισε ἡ ἀπομόνωση, ἡ ἐσωτερική φτώχεια.

—«Νὰ θυμᾶσαι πὼς ἂν κ ά π ω ς ἀ ρ γ ὰ ἔ φ τ ᾶ σ α σ τ ὸ ν κ ο μ μ ο υ ν ι σ μ ό, ὅ μ ω ς θ ὰ μ ε ἰ ν ω ὁ τ ε λ ε υ τ α ῖ ο ς, κ ι' ἂ ν ὅ λ ο ι λ ᾳ κ ἰ σ ο υ ν, ἐ γ ὼ θ ὰ μ ε ἰ ν ω ὅ, τ ι κ ι' ἂ ν σ υ μ β εῖ, ὅ, τ ι κ ι' ἂ ν μ ᾶ ς κ ά ν ο υ ν». Τἄλεγε αὐτὰ μὲ τὴν ἴδια ἠρεμία ποὺ ἀνάλυε ἕνα φιλοσοφικὸ σύστημα, μπᾶ στὴ φιλοσοφικὴ ἀνάλυση εἶχε περισσότερο πάθος.

—«Ὄχι περιορισμοὺς πρὸς τ' ἀριστερά, μᾶς ἔλεγες παλιά».

—«Ναί, ἔτσι εἶναι. Αὐτὸς ἦταν ὁ δρόμος μου ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺμουνα φοιτητής».

«Πᾶσα ἐπιστροφὴ εἶναι ὀπισθοδρόμησις, εἶναι ἄλλωστε καὶ ἀδύνατος. Ἐμπρὸς καὶ πάντοτε ἐμπρός» γράφει ἀπὸ τὴ Γιένα ὅταν σπούδαζε. Κι' αὐτὸ τὸ μότο δὲν τὸ πρόδωσε ποτὲ ὁ Γληνός.

Σὰν γυρίσαμε στὴν ὁμάδα μοίραζαν τὸ βραδυνὸ σσσίτιο, ρέγκα ἔχει ἀπόψε.

Ὁ Γληνὸς δὲν εἶχε ζήσει ἄλλοτε μὲ ἐργάτες καὶ ἀγρότες καὶ τοῦ κάνει ἐντύπωση πόσο γρήγορα — χωρὶς νὰχουνε τὴν ἀπαιτούμενη προπαίδεια — ἀφομοιώνουν τὰ μαθήματά του, τὸν συγκινεῖ ἡ δίψα γιὰ μάθηση, ποὺ βλέπει σὲ ὁρισμένους καὶ ἡ χαρὰ τους σὰ νικήσουν μιὰ δυσκολία. Σ' αὐτὸ συντελεῖ φυσικά, κι' ἡ σπάνια μεταδοτική του ἱκανότητα. Ὁ Δημήτρης Γληνὸς εἶναι γεννημένος δάσκαλος — ὄχι μὲ τὴ σχολαστικὴν ἔννοια — εἶναι δάσκαλος ποὺ ἡ μεγαλύτερή του εὐτυχία εἶναι νὰ διδάσκει, ἀγαπᾶ τοὺς μαθητές του καὶ κεῖνοι κρέμουνται ἀπὸ τὰ χείλη του. Πόσο ἁπλά, πόσο κατανοητὰ γίνουνται καὶ τὰ πιὸ δύσκολα πράματα σὰν τάκουῖς ἀπ' αὐτόν. Τὸ ζεῖ τὸ θέμα του, μαζί του καὶ σὺ ποὺ τάκουῖς. Εἶναι πανευτυχὴς κεῖνο τὸ φθινόπωρο: διδάσκει φιλοσοφία σὲ μιὰ ὁμαδούλα ἐξόριστους. Στὴν πόρτα φυλάει πάντα κάποιος, μὴν φανοῦν οἱ χωροφύλακες.

E PUR SI MUOVE!

—«Πόσο χάνει ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία ποὺ δὲν διδάσκεις στὸ Πανεπιστήμιο».

—«Στὸ Ἀθήνησι;» γελᾶ ὁ Δημητρός.

—«Στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας».

—«Δὲ φτάνει αὐτό, πρέπει νὰ εἶναι τὸ Πανεπιστήμιο μιᾶς πραγματικὰ λεύτερης Ἑλλάδας». Καὶ διηγιέται πῶς, σὰν ἱδρύσαν τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βρῆκε κάποιος ἀπὸ τοὺς παλιοὺς συναγωνιστές του τοῦ δημοτικιστικοῦ ἀγῶνα καὶ τὸν ρώτησε τί σκοπεύει νὰ κάνει. Πρέπει καὶ μεῖς νὰ διδάξουμε κάποτε, τοῦλεγε ὁ καθηγητὴς ἐκεῖνος.

—«Τοῦ ἐξήγησα, πὼς ἀθαρία στὶς ἐπιστημονικές μου πεποιθήσεις δὲν κάνω, ἀρκετοὺς συμβιβασμοὺς κάνουμε στὴν καθημερινή μας ἐπαγγελματικὴ καὶ ἀτομικὴ ζωὴ καὶ στὶς κοινωνικές μας σχέσεις, τὴν τιμιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης θὰ τὴν κρατήσω πάντα ψηλά, ἦταν κι' εἶναι τὸ leit - motiv τῆς ζωῆς μου. Μονάχα σὰν θὰ μπορέσω νὰ διδάσκω κεῖνο ποὺ πιστεύω σωστό, ἀληθινό, μονάχα τότε, σὲ μιὰν ἄλλην Ἑλλάδα, στὴν Ἑλλάδα ποὺ ὀραματιζόμαστε...

—«Ὅταν οἱ ἐξορίες θἀνήκουν στὴν ἱστορία. Ναί, ὅταν θὰ χαιρόμαστε λεύτεροι τοῦτες τὶς ὀμορφιές, κοίτα» — καὶ δείχνει κατὰ τὴ δύση: μιὰ πορφυρὴ πυρκαγιὰ μέσα στὸ γαλάζιο. Ἀπὸ τὸ βράχο ποῦχουμε φτάσει διακρίνουμε τούτη τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ κάτι πιὸ μπλάθο στὴν κλίμακα τοῦ γαλανοῦ, εἶναι τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης... εἴχαμε καὶ κάτι εἰδήσεις πὼς δὲν ὑποτάσσεται τόσο εὔκολα στὸ Μεταξᾶ τὸ ἀγαπημένο νησί. Παίρνουμε ἀγάλι τὸ μονοπάτι τοῦ γυρισμοῦ. Σουρουπώνει καί, καθώς τὸ βλέμμα λευτερώνεται ἀπὸ τὴ μαγεία τοῦ Αἰγαίου στὸ λιόγερμα, ὁ Δημήτρης συνεχίζει: «Τὸ ἴδιο ἔγινε μὲ τὸ κόμμα τοῦ Παπαναστάση, πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1932 ἤρθε καὶ μὲ βρῆκε ὁ..... προσπάθησε νὰ μὲ πείσει, πὼς ἡ θέση μου ἦταν ἀπὸ κεῖ...»

"Ενας γκρίζος, σκυθρωπὸς βράχος εἶναι ἡ Ἀνάφη σὰν τὴ ζυγώνεις μὲ τὸ καράβι. Καὶ σὰν πατήσεις τὸ πόδι σου στὴ στεριὰ λὲς πὼς δὲν εἶναι γῆ συνειθισμένη, μὰ μονάχα γκρίζος θρουλισμένος ἢ ἀθρούλιστος σχιστόλιθος. Βλάστηση καμμιά, ἐχτὸς ἀπὸ τὰ περίφημα φαραώσυκα — τὰ φραγκόσυκα. Κι' ὅμως σ' αὐτὴν τὴν ξεραΐλα ὑπάρχει ἀριὰ καὶ ποῦ μιὰ μικρούλα δασῃ — τὸ μοναδικὸ πεῦκο, ἀλλοῦ κάτι πικροδάφνες, καμμιὰ καχεκτικιὰ συκιά, κάτι ἀμπελάκια, κάτω σὲ μιὰ μεγάλη ἀφρικανικὴ ἀμμουδιὰ ἕνας μοναχικός, περήφανος φοίνικας — φτάνει νὰ ξέρεις νὰ βλέπεις. Στὸ πεῖσμα τοῦ Μεταξᾶ κι' ὅλων τῶν Μεταξάδων τῆς οἰκουμένης ἡ νέα ζωὴ ξέρει νὰ βλέπει. Ὁ Δημήτρης Γληνὸς εἰδικὸς στὴν τέχνη αὐτή. Θυμάρια, ἀγγίλαμα, κρόκοι, ἀνεμῶνες, δακράκια κι' ὅλα τὰ φτωχούλια χαμολούλουδα, ποὺ κάνουν σ' δρισμένη βρῆκε, σὲ λίγους μῆνες ἔγραφε ἀπ' τὴν Ἀ-ἐποχὴ χιλιοπλούμιστο ταπέτο τὴν Ἀναφιώτικη ξέρα, τὸν γιομίζουν χαρὰ μὲ τὴ θέα τους καὶ τὸ ἄρωμά τους.

—«Νὰ ξέρεις νὰ χαίρεσαι, εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ τέχνη», λέει μιὰν ἤσυχη ἀπαλὴ συγνεφισμένη μέρα τοῦ μεσογειακοῦ μας χειμώνα. Ἀπὸ τάγριολούλουδα ἡ κουβέντα φτάνει στὴν τέχνη, στὸ νόημά της.

Τοῦ θυμίζω τὸ Beethoven: ἡ λευτεριὰ καὶ ἡ πρόοοδο εἶναι ὁ σκοπὸς στὴν τέχνη.

—«Ναί κι' ἔτσι, μὰ δὲν τά λέει ὅλα... Ἡ τέχνη δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, εἶναι στοιχεῖο τῆς ζωῆς». Μιλᾶμε γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία, γιὰ τὸ ταλέντο, γιὰ τὴν ὑφὴ τῆς αἰσθητικῆς συγκίνησης. Γιὰ ὅλα πασκίζει νὰ βρεῖ ὁλοκληρωμένες διατυπώσεις, νὰ τὰ ἐξηγήσει ὅλα, μὲ σαφήνεια.

—«Τίποτα δὲν ἀποκλείει ἡ τέχνη καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸν ἀγώνα. Λίγη τάχα ὁμορφιὰ περικλείνει ὁ ἀγώνας, ποὺ μιὰ του δῆψη τὴ ζοῦμε ἐδῶ στὰ ἐρημονήσια τοῦτα; Ὁ ἀγώνας τάνθρώπου γιὰ τὴν προκοπὴ σὲ ὅλες τὶ

ΤΟ ΔΕΣΜΕΜΕΝΟ ΠΝΕΜΑ

Τοῦ Κώστα ΜΑΡΙΝΗ

Δυὸ μερίδες ξεχωρίζουν στὴν κοινωνία. Ἡ μιὰ ὑπόβαθρο γιὰ τὶς ἐνέργειές της βάνει τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου. Γι' αὐτὰ φροντίζει, μοχτᾶ κ' ἱδρωκοπάει. Ὅλα στὸ πλατὺ πλαίσιο τῆς ὁμάδας. Ἡ ἄλλη μερίδα ἔχει ἀντικοινωνικὴ βάση. Στενέθει τὴ δράση της, τὴν περιορίζει σ'ἐγωκεντρικὸ κύκλο. Μ' ἑαυτικὲς ἐπιδιώξεις ἴσως ἐξυπηρετεῖ τὴ μονάδα, μὰ σίγουρα βλάφτει τὴν ὁμάδα.

Ὁ ἀξέχαστος Δ. Γληνὸς καθόλου δὲν εἶχε ἀπὸ τὴ δεύτερη πάστα. Ἤτανε πρῶτος στοὺς πρώτους. Πάσκιζε γιὰ τὸ πνεματικὸ ξεσκλάβωμα τοῦ Λαοῦ, γιὰ τὴν ἀπαλλαγή του ἀπὸ κάθε λογῆς σκιάχτρο καὶ τυφλοπάνι. Ἐπίμονα διακονοῦσε στὴ Φιλοσοφία, στὴν Πολιτική, στὴν Παιδεία. Κι ὄχι σκέτη, ξερὴ θεωρία, πού 'ναι ἄγονη κι ἀνώφελη δίχως τὴν πράξη. Ἡ δράση του ἦταν βασισμένη δημιουργικὰ καὶ γόνιμα σ' ἁρμονικὴ συνένωση γνώσης καὶ χρήσης. Μεθοδικὴ χρήση τῆς γνώσης γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ Λαοῦ, γιὰ τ' ἀνέβασμά του σὲ ψηλὸ πνεματικὸ πεδίο. Νὰ μὴν ξεγελιέται ἀπὸ δημαγωγίες.

Ἀπὸ ἐξαιρετικὴ τύχη τονε γνώρισα στὰ 1920. Πολλὲς φορὲς ἀπὸ τότε εἶχα εὐνοϊκὲς εὐκαιρίες νὰ δουλέψω μὲ τὴ φωτεινὴ καθοδήγησή του. Στὰ 24 σ' ἐκπαιδ. συνέδριο στὴν Καλαμάτα, στὰ 31 ἐδῶ σ' ἐκπαιδευτικά, στὰ 32 γι' ἀναγνωστικὰ βιβλία, στὰ 35 καὶ 36 γιὰ τὸ συνολικὸ ἀντίκρισμα τῆς Παιδείας. Σὲ παρανομιακὲς συνθήκες ἡ δουλιά μας. Προφυλαχτικὰ μέτρα ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, λαχτάρες κι ἀνησυχία. Ἐκεῖνος — οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν τὸν ἔβλεπες νὰν τὰ χάσει! Ὀλύμπια γαλήνη κι ἀταραξία τοῦ συγκροτημένου ἀνθρώπου ποὺ ξαίρει τί ζητάει,γιὰ ποιὸ λόγο τὸ θέλει, μὰ καὶ τί τὸν παραμονέβει κάθε στιγμὴ καὶ ὥρα, μέσα σὲ παρατραταρισμένη κοινωνία.

Ἐνεργοῦσε συνεχικὰ καὶ συνεπούμενα ὁλοένα. Ποτὲ τὰ κατοπινὰ του δὲν ἦσαν ἄσχετα μὲ τὰ περασμένα. Οὔτε τῆς στιγμῆς καὶ τῆς περίστασης ἐμπνεύσεις. Δράση καὶ λόγος ὁλοένα στὴν ἴδια καὶ ξεκαθαρισμένη γραμμή. Τίποτα θολό, ἀνακατεμένο, σκοτεινὸ κι ἀκαθόριστο. Ποτὲ τῶν ποτῶν ἀμφίβολες ταλαντεύσεις.Προνόμιο συγκροτημένου, γερὰ μορφωμένου, κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Οἱ μισομορφωμένοι μόνο καὶ σ' ἀμόρφωτο κύκλο ξεκινᾶν ὅλο κι ἀπὸ καινούριο. Ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα, τὸν περίγυρο, τὴ διάθεση — ὅλο κι ἄλλη ἀφετηρία! Κάθε φορὰ κι ὅπως τύχει!

⁂

Μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ φασιστικοῦ ὀδοστρωτήρα ἐδῶ καὶ μὲ τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Σοβιετικῆς χώρας τὸν ἀδράξαν. Ἀλωνάρη κι Αὔγουστο μᾶς κρατήσαν μαζὶ στὴν ὁδὸν Ἐλπίδος. Οἱ ἀνθρωποδιῶχτες ἦσαν πτοημένοι ἀπὸ τὴν ἡρωικὴ ἀνάταση τοῦ Λαοῦ καὶ τὴν ἀντιφασιστικὴ ὁρμή του. Τρόμο ἀπὸ τὴν ἐπική, θαματουργὸ μας ἐξόρμηση στὴν Ἀλβανία. Ζυγίζανε καὶ τὴ συγκρατημένη στάση τοῦ κόσμου, ποὺ τύλιγε τοὺς Γερμανοὺς μὲ βουβὴ φοβέρα. Γιαυτὸ μᾶς ἐπιτρέπαν τίποτα μικροευκολίες. Νά: μὲ τὴ δροσιὰ τοῦ δειλινοῦ ἀφήναν μερικοὺς στὴν ψηλὴ ταράτσα. Βολταραμε μαζὶ του Καρβούνης, Ἀντωνιάδης, Κατσουνωτός, Γαβριηλίδης, Στούρνας καὶ δυὸ τρεῖς ἄλλοι κρατούμενοι στὸ «ἄντρο». Μᾶς μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀκατάσβλητη Ρωσία, ποὺ τὴν εἶχε περιγράψει γυρίζοντας ἀπὸ τὸ παγκόσμιο συνέδριο τῶν συγγραφέων στὴ Μόσχα, γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴ σπαραγμένη ἀπ' ἀνίλεα νύχια καὶ γιὰ τὸ μαῦρο φασισμό, ποὺ ξόρμησε νάπλώσει τὸ ζόφο του σ' ὅλον τὸν κόσμο... Μ' ἀκράδαντη πεποίθηση ἔδωχνε τὸ δισταγμὸ ἀπὸ τὴ σκέψη. Κ' ἔτσι ἀβγάταγε τὴν ἐσωτερική μας πίστη, συντηροῦσε τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς μας καὶ δὲ λυγίσαμε στοὺς ἑκβιασμοὺς τῆς εἰδικῆς ἀσφάλειας.

Αὐτὴ τὸ χαβά της! Σὰν τὸ στραβὸ καὶ γέρικο ἄλογο, ποὺ γυρίζει τὸ μαγγανοπήγαδο μὲ τάσταμάτηγο, μηχανικὸ περπάτημά του, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ξακολουθᾶνε τυφλά, μηχανικά, προσηλωμένα, τὰ συνηθισμένα ποὺ ἠξαίραν ὡς τὰ τότε. Μάνι - μάνι μας παραπέμψανε στὴν ἐπιτροπὴ ἀσφαλείας. Ποῦ τόλμη νὰ μᾶς πᾶν καὶ τοὺς ἴδιους! Ἐρήμην ἀποφασίσανε χρονιάτικες κ' ἐξάμηνες ἐξορίες. Μὰ λύγισε τάχα ἡ καρδιὰ τους γιὰ μένα, μὲ τὰ πολλὰ παιδιά, γιὰ τὸν Καρβούνη, μὲ τὰ πολλὰ χρόνια, τὸ Στούρνα κι ἄλλους μὲ πολλὲς ἀρρώστειες καὶ μᾶς ἀθῶώσαν...Ὁ Γληνὸς τὸ 'μαθε πρῶτος καὶ μοῦ πῆρε τὰ «συχαρήκια».

—Ἀμ ὅλους μαζὶ θὰ μᾶς πᾶνε! λέω.

— Κ' «ἔνοχους κι ἀθῶους;» μοῦ κάνει.

— Ναί!.. Κ' «ἔνοχους κι ἀθῶους», φίλε... Ἔτσι θὰ τρομοκρατήσουν τὸν κόσμο νὰ σκύψει, νὰ λυγίσει, νὰ δεχτεῖ τὴ σκλαβιὰ καὶ νὰ μὴν ἀντιδράσει στὰ «κοσμοσωτήρια» σκέδιά τους... Κράτος ζόφου - κράτος τρόμου!...

— Κράτος ζόφου - κράτος τρόμου... παραδέχτηκε κουνώντας τὸ κεφάλι. Καὶ βυθίστη σὲ σκέψες...

⁂

Κι ἀ δὲν ἦταν στὸ νοσοκομεῖο μαζὶ θὰ μᾶς πηγαίναν! «Πωλητήριο» τῆς εἰδικῆς στοὺς Φρατέλους εἶχε κι αὐτὸν γραμμένο. Γιαυτό, ἀξημέρωτα οἱ 13 - IX - 41 ποὺ μᾶς παραλάβαν οἱ καραμπινιέροι, φώναξε 2 - 3 φορὲς ὁ ἐπικεφαλής τους:

—Γληνὸς Ντημήτριο!

—'Οσπιτάλε! δήλωσε πιστὰ ὁ ὑπομοίραρχος, ποὺ ἐπιστατοῦσε πρόθυμα γιὰ τὴν «κανονικὴ δοσοληψία».

Καλὰ ποὺ δὲν ἤρθε μαζί μας στὴ στρατοπεδικὴ κόλαση Λάρισας καὶ Τρικκάλων. Δὲν ἐταλαιπωρήθη ἀνώφελα ἐκεῖ καί, φεύγοντας ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο, ἔβωσε ἀνεχτίμητη συνδρομὴ γιὰ τὸν τιτάνειο ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα τοῦ ἔθνους. Δυστυχῶς ἐσθήσαν πρόωρα τὰ φεγγερά του μάτια, ἡ βιτρίνα τῆς φλογερῆς ψυχῆς του. Κ' ἔλειψε ἕνας φωτισμένος νοῦς — ἀπαραίτητος γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων τῆς χώρας...

Γιὰ τὸν πρόωρο χαμό του καὶ γιὰ τὴν ἐλαττωμένη συγκομιδὴ ἀπὸ τὸν ἀθυθομέτρητο καὶ πληρωμένο πνευματικὸ ἐξπλισμό του εὐθύνεται ἡ φωτοσβέστρα ἡγεσία. Ἂς ἔλεγε τὸ Βαγγέλιο: «Μὴ ρίπτετε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τοὺς ἀδάμαντας εἰς τοὺς χοίρους» ἐτούτη παράδωσε τὸ δημιουργικὸ Πνέμα στοὺς ἀλόγιστους κ' ἐγκληματικοὺς ὑποταχτικούς της, ποὺ τοὺς ὀργανίζει «νά 'χουνε λύσσα στὸ μυαλὸ νἄν' ἡ καρδιά τους πέτρα!»

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΓΛΗΝΟΥ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 1)

σμα τοῦ νοῦ. Πρέπει νὰ μετουσιωθεῖ σὲ κανόνα ζωῆς. Μὰ ἐδῶ ὑψώνονται τὰ τεράστια ἐμπόδια καὶ ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω. Νὰ κάνεις καὶ τὴν ἀλήθεια θεμέλιο τῆς ζωῆς σου. Νὰ βρεῖς τὴ δύναμη νὰ ἀπομακρύνεις καὶ τὴν ψευτιὰ ἀπὸ μέσα σου καὶ ἀπὸ ὅλη σου τὴ ζωή, ὅλα τὰ φανερώματά της. Αὐτὸ σήμερα μπορεῖ νὰ σὲ φέρει στὸ θάνατο. Τὸ λιγότερο νὰ σὲ κάνει δεσμώτη σὲ τοῦτα δῶ τὰ βράχια, ὅπου ἡ γύρω σου θάλασσα, ἡ τόσο ὡραία, εἶναι ὁ τοῖχος τῆς φυλακῆς σου. Ἐδῶ φαίνονται τὰ σύνορα τῆς ἀτομικῆς δύναμης. Τὸ νὰ γίνει ἡ ἀλήθεια κανόνας ζωῆς εἶναι συνάρτηση ὑπερατομική, εἶναι ἰδανικὸ καὶ κατάχτηση τῆς ὁλότητας... Πάρε τὴ δική μου ζωή, τὸν ἔρωτα τῆς ἐπιστήμης, τὸ ἐναγώνιο κυνήγημα τῆς κοσμοθεωρίας, μιᾶς ὁλοκληρωμένης ἀντίληψης γιὰ τὸν κόσμο καὶ τὴ ζωή, ποὺ τὴν ἔφτασε ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀλήθειας στὴν πράξη, τὴ διακήρυξη τῆς ἐπιστημονικῆς πεποίθησης πρῶτα γιὰ τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα, ἔπειτα γιὰ τὸ κοινωνικό, τὸ ἀντίκρυσμα τῆς ἐχθρότητας τῶν ἀνθρώπων, γιατὶ προσπαθῶ νὰ βάλω τὴν ἀλήθεια ὁδηγήτρα καὶ στὴν ἀτομική μου ζωή, νὰ διώξω κάθε ψευτιὰ ἀπὸ μέσα μου καὶ ἀπὸ γύρω μου. Ὁ δρόμος τῆς ἀλήθειας, ὁ δρόμος τοῦ Γολγοθᾶ. Καὶ ὅμως θὰ μποροῦσα νὰ ἔχω κάνει, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχω κάμει ἀκόμη περισσότερα γιὰ τὴν ἀλήθεια, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀγωνιστῶ γιὰ νὰ φωτίσω τοὺς συνανθρώπους μας ἀκόμη πιὸ ἐντατικά. Δὲν ἤμουνα ἀρκετὰ ἐπίμονος, ἀρκετὰ δραστήριος. Ἔχασα πολὺν καιρό. Τὸ χρέος εἶναι ἀκόμη μεγάλο μπροστά μου. Πρέπει νὰ ὁλοκληρώσω τὸ χρέος μου... Τὸ δεύτερο ἰδανικὸ τῆς ζωῆς ἡ ὁμορφιά. Ἡ ὁμορφιὰ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς, ἡ ἁρμονία. Ἡ ἁρμονία στὰ χρώματα, στὶς γραμμές, στὰ σχήματα, σὰ θέαμα ἐξωτερικό, ἡ ἁρμονία στὴν κίνηση καὶ στοὺς ἤχους, ἡ ἁρμονία στοὺς συνδυασμοὺς τοὺς ὑπερατομικούς, στὶς ἑνώσεις τὶς σωματικές, στὶς ἑνώσεις τὶς ψυχικές. Ἡ ἁρμονία τῆς τέχνης καὶ ἡ ἁρμονία τῆς ζωῆς. Ἡ ἁρμονία ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό του. Μὰ ἡ χαρά, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, δὲν εἶναι μόνο ἡ θέα, ἡ παθητική, τὸ ὅραμα καὶ τὸ ἄκουσμα, ἡ καλαισθητικὴ ἀπόλαυση καὶ ἡ καλαισθητικὴ ἀπολύτρωση, ποὺ εἶναι βέβαια στοιχεῖο σημαντικὸ τῆς ζωῆς. Ἡ ἀνάγκη τῆς ὁμορφιᾶς καὶ τῆς ἁρμονίας πρέπει νὰ ἀγκαλιάζει ὁλάκερη τὴν περιοχὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ὁμαδικῆς. Καὶ γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ πόσα ἐμπόδια σήμερα ὑψώνονται μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀσκήμια τὸν πλημμυρίζει, καὶ τὸν πνίγει. Τὸν πνίγει ἀναγκαστικά. Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἄσκημη, τῶν ἑκατομμυρίων τῶν ἀνθρώπων. Κοινωνικὰ καὶ ἀτομικὰ αἴτια ἀσχημίζουνε τὴ ζωή. Καὶ οἱ ἐξωτερικὰ περισσότερο στολισμένοι ἄνθρωποι, οἱ ἄνθρωποι, ποὺ φωτίζονται μέσα στὰ στολίδια ποὺ τοὺς περιβάλλουν, ἔχουν δημιουργήσει μιὰ ὡραία ζωή, εἶναι σκουληκιασμένα μνήματα, «τάφοι κεκονιαμένοι». Μέσα τοὺς τρώει ἡ σαπίλα καὶ τὸ σκουλήκι. Καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀσκήμια τὴν κοινωνικὴ καὶ τὴν ἀτομική, παρουσιάζονται ἐδῶ τὰ σύνορα καὶ τὸ ἀλληλένδετο τῶν περιοχῶν τῆς ζωῆς. Τὸ ἀτομικὸ ἰδανικὸ τῆς ὁμορφιᾶς εἶναι συνάρτηση τοῦ καθολικοῦ καὶ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ σ' ὅλο τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς ζωῆς μόνο του. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἔρχεται σὲ συνάρτηση καὶ ἀλληλεξάρτηση μὲ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀλήθειας. Καὶ τὰ δυὸ μαζί. Ἡ πραγμάτωσή τους εἶναι ἱστορικὸ λειτούργημα. Γι' αὐτό, στὴν ἀτομική του ζωὴ ἕνας σημερινὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἰκανοποιήσει τὸ ἰδανικὸ καὶ τῆς ὁμορφιᾶς παρὰ μέσα σὲ ὅρια, σὲ σύνορα, ποὺ πρέπει νὰ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ τὰ πλατύνει. Καὶ ὁ ἀγώνας αὐτὸς τόνε φέρνει στὴν ἴδια περιοχή, ὅπου καὶ ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀλήθεια. Στὴ ζωὴ ἀναζήτησα πάντα τὴν ὁμορφιά, μὰ πόσο λίγο τὴν ἔζησα! Στὴ φύση δὲν τὴν ἐχόρτασα, στὴν τέχνη ἀκόμη λιγότερο. Καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀτομική μου ζωὴ καὶ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ μὲ πόσον σκληρὸν ἀγώνα ἐπροσπάθησα νὰ τὴ στηρίξω στὴν ἁρμονία. Καὶ ὅμως πόσο λίγο ἱκανοποιήθηκα! Τὸ περισσότερο ἀπ' ὅλα μὲ ἔφερε κοντὰ στὸ ἰδανικὸ ἡ ἐσωτερικὴ ἁρμονία μὲ τὸ εἶναι μου, ποὺ ἐδημιούργησα καὶ προσπαθῶ νὰ δημιουργήσω ἀκολουθώντας τὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας. Καὶ ἐδῶ ἑνωμένα τὰ δυὸ ἰδανικὰ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὁμορφιὰ γίνονται πηγὴ τῆς χαρᾶς.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὁμορφιά, ἡ τρίτη πηγὴ τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἡ ἀγαθὴ βούληση, ἡ καλοσύνη. Μὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἰδανικό, ποὺ φαίνεται τόσο ἁπλὸ καὶ εὐκολοϊκανοποίητο, πόσο δύσκολο, τραχὺ καὶ ἄφθαστο! Τὴν καλοσύνη τὴν παίρνουμε σὲ περισσότεροι ἄνθρωποι στὴν ἁρνητική της μορφὴ «μὴν κάνεις κακὸ σὲ ἄλλον ἄνθρωπο». Καὶ ὅμως πόσο δύσκολη ἡ πραγματοποίηση τοῦ κανόνα αὐτοῦ καὶ σὲ τούτη τὴν ἀρνητικὴ μορφή του! Θεληματικὰ καὶ ἄθελα μ' ἕνα σκληρό, ἀνυπερνίκητο καταναγκασμό, κάνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ στοὺς συνανθρώπους των καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἀγαθὴ βούληση ὑπερτερεῖ σὲ διάθεση στὴν ψυχή τους. Μὰ ἡ ἐνεργητικὴ πλευρὰ τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ «κάμε ὅσο μπορεῖς περισσότερο καλὸ στοὺς ἀνθρώπους», αὐτὴ ἡ πλευρὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ δύσκολη στὴν πραγμάτωσή της. Ἂν αὐτὴ ἡ καλοσύνη ζήσει καὶ ζωντανέψει μέσα σου, ἂν μιὰ ἀγάπη νιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἀνθρώπινο μεγαλώσει καὶ γιγαντωθεῖ μέσα στὴν ψυχή σου («Homo sum et nihil humani a me alienum puto»), εἶμαι ἄνθρωπος καὶ κανένα ἀνθρώπινο πράγμα (σχετικὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο) δὲν θεωρῶ (δὲν αἰσθάνομαι) ξένο μου), τότες ἡ κίνηση τῆς ψυχῆς σου γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτῆς τῆς πλευρᾶς τοῦ εἶναι σου, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ὑπαρξῆς σου, αὐτὴ θὰ σὲ ὁδηγήσει στὸ μαστύριο, ὅπως καὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ὁμορφιᾶς. Καὶ τὰ τρία: ἀλήθεια, καλοσύνη, ὁμορφιά, στὴν ὑπόστασή τους, ἀλληλένδετα καὶ συναρτημένα, εἶναι λειτουργίες ἱστορικές, ἱστορικὰ προτσὲς καὶ δὲν εἶναι στὸ πόσο δύσκολη ἡ πραγματοποίηση τοῦ κανόνα αὐτοῦ καὶ σὲ τούτη τὴν ἀρνητικὴ μορφή του! Θεληματικὰ καὶ ἄθελα μ' ἕνα σκληρό, ἀνυπερνίκητο καταναγκασμό, κάνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ στοὺς συνανθρώπους των καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἀγαθὴ βούληση ὑπερτερεῖ σὲ διάθεση στὴν ψυχή τους. Μὰ ἡ ἐνεργητικὴ πλευρὰ τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ «κάμε ὅσο μπορεῖς περισσότερο καλὸ στοὺς ἀνθρώπους», αὐτὴ ἡ πλευρὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ δύσκολη στὴν πραγμάτωσή της. Ἂν αὐτὴ ἡ καλοσύνη ζήσει καὶ ζωντανέψει μέσα σου, ἂν μιὰ ἀγάπη νιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἀνθρώπινο μεγαλώσει καὶ γιγαντωθεῖ μέσα στὴν ψυχή σου («Homo sum et nihil humani a me alienum puto»), εἶμαι ἄνθρωπος καὶ κανένα ἀνθρώπινο πράγμα (σχετικὸ μὲ τὸν ἄνθρωπο) δὲν θεωρῶ (δὲν αἰσθάνομαι) ξένο μου), τότες ἡ κίνηση τῆς ψυχῆς σου γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτῆς τῆς πλευρᾶς τοῦ εἶναι σου, γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ὑπαρξῆς σου, αὐτὴ θὰ σὲ ὁδηγήσει στὸ μαστύριο, ὅπως καὶ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ὁμορφιᾶς. Καὶ τὰ τρία: ἀλήθεια, καλοσύνη, ὁμορφιά, στὴν ὑπόστασή τους, ἀλληλένδετα καὶ συναρτημένα, εἶναι λειτουργίες ἱστορικές, ἱστορικὰ προτσὲς καὶ δὲν εἶναι στὸ χέρι κανενὸς ἀνθρώπου σήμερα νὰ τὰ φτάσει. Μόνο νὰ θυσιαστεῖ, νὰ πεθάνει γι' αὐτὰ εἶναι στὸ χέρι του. Ὅπως μᾶς ζώνει αὐτὴ ἡ θάλασσα γύρω καὶ δὲν μποροῦμε αὐτὴ τὴ στιγμὴ μὲ τὰ σώματά μας νὰ φύγουμε ἀπὸ τοῦτη ἐδῶ τὴ στεριά, παοὰ μόνο ἂν θέλουμε νὰ βυθιστοῦμε στὰ γερά καὶ νὰ πνιγοῦμε, ἔτσι μᾶς ζώνει ἡ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα.

Μὰ τὸ χρέος μας εἶναι ν' ἀγωνιατοῦμε γιὰ νὰ φέρουμε τὸν ἑαυτό μας καὶ τὸν ἄνθρωπο πλησιέστεοα στὴν πραγμάτωση καὶ τοῦ ἰδανικοῦ τῆς ἀγαθῆς βούλησης καὶ στὴν ἀρνητικὴ καὶ στὴ θετική του μορφή, βοηθημένοι ἀπ' το κίνητρο τὸ βαθύρριζο τῆς ζωῆς, τὴν ἀγάπη. Γιατὶ καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ καλοσύνη καὶ ἡ ὁμορφιὰ ἔχουνε γιὰ βαθύτερο κίνητρό τους, ψυχοκινητικὴ δύναμη καὶ παρόρμηση, τὴν ἀγάπη. Τὴν ἀγάπη στὴ ζωὴ τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴν ἀγάπη ποὺ ξεπερνάει τὸ ἄτομό μας καὶ τότε μόνο γίνεται ἀληθινὴ ἀγάπη.

... Σήμερα ὁ δρόμος τῆς καλοσύνης περνάει μέσα ἀπὸ αἵματα. «Οὐκ ἦλθον εἰρήνην βαλεῖν, ἀλλὰ μάχαιραν». Πότε ὁ ἥλιος τῆς εἰρήνης, τῆς καλοσύνης, ἡ ἀβασίλευτη γαλήνη καὶ τὸ χαμόγελο, θὰ κυριαρχήσει μέσα στὴν ἀνθρώπινη ζωή;...

ΠΩΣ ΠΡΩΤΟΓΝΩΡΙΣΑ ΤΟ ΓΛΗΝΟ

Τοῦ Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Ἕνα πρωϊνό, τῆς πρώτης Δευτέρας τοῦ Σεπτέμβρη στὰ 1906 φοβισμένος ἔμπαινα σὲ μιὰ μεγάλη σάλα τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ Λύκειου τῆς Σμύρνης ποὺ τότε ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν Κ. Γιαννίκη. Τὸ σχολαρχεῖο τὸ τελείωσα στὴ Ζαγορὰ τοῦ Πηλίου, μὰ οἰκονομικοὶ λόγοι μ' ἔφεραν στὴ Σμύρνη γιὰ νὰ μπῶ στὴν ὀνομαστὴ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ ἢ στὸ ἀγγλικὸ Κολλέγιο Μπάξερ. Ὁ πατέρας μου ὅμως ὕστερα ἀπὸ συστάσεις ποὺ πῆρε ἀπὸ γνωστούς του, προτίμησε τὸ νεοσύστατο Ἑλληνογερμανικὸ Λύκειο Γιαννίκη. Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ δὲ ρωτοῦσαν οἱ πατεράδες τὰ παιδιά τους σὲ ποιὸ σχολεῖο θέλουν νὰ πᾶν καὶ ποιὲς εἶναι οἱ κλίσεις τους. «Πρέπει νὰ μάθεις γράμματα». Αὐτὸ μοῦ κανοναρχοῦσε κάθε τόσο ὁ πατέρας μου καὶ δὲν μοῦ ἦρθε ποτὲ στὸ μυαλὸ εἴτε νὰ πῶ ὄχι εἴτε καὶ νὰ συζητήσω μαζί του, γιὰ τὴ μελλοντική μου σταδιοδρομία. Ὅλα τὰ ἐξαρτοῦσα ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ πατέρα μου. Τώρα; Τώρα τὰ πράματα ἄλλαξαν πολύ. Τὰ παιδιὰ ἔχουν πρωτοβουλίες, σκέφτονται, κρίνουν, συζητοῦν καὶ πολλὲς φορὲς ἀποφασίζουν μόνα τους γιὰ τὸ μέλλον τους...

Μπῆκα λοιπὸν στὸ Ἑλληνογερμανικὸ Λύκειο σαστισμένος, φοβισμένος, ντροπαλός. Πρώτη φορὰ ταξίδευα καὶ ἔβγαινα ἀπὸ τὸ χωριό μου. Βρέθηκα ξαφνικὰ μέσα σ' ἕνα κοσμοπολιτικὸ κοινωνικὸ περίγυρο, σὲ μιὰ μεγαλοπολιτεία καὶ ὅλα μου γύρω τἄβλεπα ἀλλοιώτικα, μεγάλα, φανταχτερά, ἐπιβλητικά. Ὁ πορτιέρης μᾶς ἔδειξε τὸ γραφεῖο στὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ πᾶμε. Μιὰ ἐπιγραφὴ ἔλεγε πῶς ἐκεῖ μέσα ἦταν τὸ Διευθυντήριο. Διασχίσαμε ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου τὴ μεγάλη σάλα στὴν ὁποία πρωτομπήκαμε καὶ σταθήκαμε μπροστὰ στὸ γραφεῖο τοῦ διευθυντῆ. Χτυπήσκιε τὴν πόρτα καὶ ἀμέσως ἄνοιξε ἕνας κλητήρας καὶ μᾶς ἔμπασε πιὸ μέσα. Ἐπένα ἔτρεμαν τὰ γόνατά μου καὶ ἔγασα τὴ φωνή μου. Μαθὲς ἀνέβγαλτο παιδὶ ἤμουν, χωριατόπουλο. Ἔβλεπα ἔπιπλα ποὺ δὲν τὰ εἶχα ἰδεῖ ὡς τότε ποτέ, μάρμαρα, εἰκόνες, διακοσμήσεις, ἐθιμοτυπίες... Στάθηκα λίγο παράμεροα κι' ἀφοῦ ὁ πατέρας μου ἔδειξε τὰ χαρτιά μου μὲ πλησίασε ὁ Γιαννίκης, ὁ διευθυντής, μὲ χάϊδεψε καὶ μοῦπε νὰ καθίσω. Ἦταν ξερακιανός, στεγνός, ἀδύνατος, φαλακρός, καὶ μὲ δυὸ τρία δόντια στραβὰ καὶ πεταμένα ἔξω. Ἔμοιαζε σὰν νεκροκεφαλή. Μὰ ἂν καὶ τὸ παρουσιαστικό του ἦταν ἀποκρουστικό, ἦταν γλυκομίλητος καὶ τὸ φέρσιμό του σὲ καταχτοῦσε. Μὲ ρώτησε γιὰ τὴ Ζαγορά, γιὰ τὰ προϊόντα της, γιὰ τὰ σχολεῖα της κι' ἀκόμα, τὸ θυμᾶμαι σὰν τώρα, μὲ μιὰ λάψη στὰ μάτια του μοῦ εἶπε: «Ξέρεις, ποῦ ἔμαθε ὁ Ρήγας Φεραῖος τὰ πρῶτα γράμματα;» Μὲ κάποια αὐτάρέσκεια καὶ μὲ σταθερὴ φωνὴ ποὺ ἔκρυβε καὶ τοπικιστικὸ ἐγωϊσμὸ τοῦ ἀπάντησα: «Στὴν πατοίδα μου, στὴ Ζαγορά». «Μπράβο, μπράβο! Σώζεται τὸ Σχολεῖο του;» —«Μάλιστα» ἀποκρίθηκα ἀκόμα μὲ πιὸ ἔντονο ὄφος. Αὐτὸ ἦταν ὅλο· ξεθάρρεψα καὶ δὲν μοῦ κόβονταν πιὰ ἡ φωνή. Ἀπαντοῦσα μὲ θάρος. Σὲ λίγο μπαίνει στὸ διευθυντήριο ἕνας νέος, ἦταν καὶ δὲν ἦταν εἰκοσιτεσσάρων χρονῶν, μᾶλλον κοντός, φοροῦσε ριγὲ κοστοῦμι, εἶχε τὰ μαλλιά του ὅπως ἦταν τότε ἡ μόδα, χωρισμένα στὴ μέση καὶ τὸ λίγο μουστάκι του στριμένο, ἐνῶ τὰ μάτια του σπινθηροβολοῦσαν. Ὁ διευθυντὴς τόνε καλοδέχτηκε, ἀλλάξανε μερικὲς κουβέντες καὶ ὕστερα ἔρχεται κοντά μου καὶ μοῦ λέει: «Πηγαίνετε μὲ τὸν κ. καθηγητὴ νὰ σᾶς ἐξετάσει». Μπήκαμε σ' ἕνα ἄλλο δωμάτιο. Πιὸ πέρα ἦταν ἡ αὐλὴ τοῦ σχολείου κι' ἐκεῖ πολλὰ παιδιὰ χαλοῦσαν κόσμο μὲ τὶς φωνές τους. Κοίταξα μὲ περιέργεια καὶ εἶδα πῶς ἄλλα ἔτρωγαν κουλοῦρι μὲ τυρὶ καὶ ἄλλα ἔτρεχαν καὶ ἔπαιζαν μὲ τοὺς καθηγητές τους. Φαίνεται τὸ πρᾶμα μοῦκανε μεγάλη ἐντύπωση. Αὐτὸ τὸ κατάλαβε ὁ νεαρὸς καθηγητὴς καὶ μὲ ρώτησε: «Ἐσεῖς

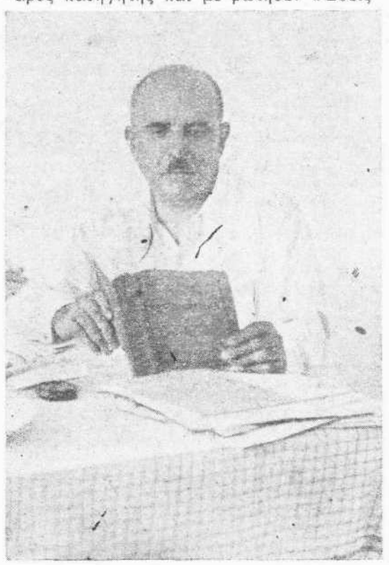

Ὁ Δημήτρης Γληνός

στὴ Ζαγορὰ δὲν παίζετε μὲ τοὺς δασκάλους σας;» «Ὄχι», ἀπάντησα. Αὐτὸ τὸ ὄχι τὸ εἶπα μὲ τέτοιο τόνο ποὺ ὁ νεαρὸς καθηγητὴς κατάλαβε πῶς καὶ κάτι ἄλλο ἤθελα νὰ πῶ. Μοῦδωσε θάρρος. Μ' ἄνοιξε κουβέντα μόνος του καὶ μ' ἔκανε νὰ μιλήσω: «Στὴ Ζαγορά, εἶπα, οἱ δασκάλοι δέρνουν. Πάνω στὴν ἕδρα κρατοῦν τρεῖς βέργες ἀπὸ κρανιὰ καὶ ἂν βήξουν ἀκόμα τὰ παιδιὰ τὶς τρῶνε. Στὰ διαλείμματα, ποτὲ οἱ δασκάλοι μας δὲν μᾶς πλησίαζαν. Αὐτοὶ κάθονταν μακριὰ ἀπὸ μᾶς καὶ κρυφομιλοῦσαν ἢ γελοῦσαν μόνοι τους». Δὲ θέλησε νὰ πεῖ τίποτα, παρὰ μόνο πρόσθεσε πῶς «ἐδῶ, παιδί μου, ἔχουμε ἄλλα συστήματα, ἐδῶ θὰ περάσουμε καλά. Καὶ τὰ μαθήματα μαθήματα καὶ τὸ παιχνίδι παιχνίδι...». Ἄνοιξε ἔπειτα τὴν Κύρου Παιδεία καὶ μ' ἔβαλε νὰ γράψω ἕνα κατεβατό. Δὲν ἔκανα κανένα λάθος. Ἤμουν ἀπὸ

Ο ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

Τῆς Ρόζας ΙΜΒΡΙΩΤΗ

«Τίποτα δὲ μᾶς σώζει πιά, παρὰ μιὰ προσπάθεια ὁλων̃ων μας νὰ βροῦμε τὸ δρόμο τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης», εἶπε ὁ Γληνὸς ἕνα θράδυ ποὺ φεύγαμε ἀπὸ τὶς συζητήσεις τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου (1927). Μιλοῦσε μὲ μᾶς, μιλοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό του: Αὐτὸ δὲν τὸ ξέρω. Ξέρω μόνο, πὼς ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ξαναθρῆκε ἀπόλυτα τὸν ἑαυτό του ὁ ἀγωνιστής.

Μπορεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Γληνοῦ νὰ φαίνεται ἐξωτερικὰ διασπασμένη, γεμάτη ἀντιθέσεις, ὅμως ὅποιος συνεργάστηκε μαζί του κι ὅποιος γνώρισε τὸ ἔργο του, πείθεται, πὼς ἐσωτερικὰ ὁλόκληρη ἡ ζωή του εἶναι θαυμαστὰ ὁλοκληρωμένη στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀποστολῆς του. Κι ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἀποστολὴ τοῦ Γληνοῦ, μιλοῦμε γιὰ τὴν ἴδια τὴν ὑπόθεση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κι ἀκόμα γιὰ τὴ λύτρωση τῆν 'Ανθρωπότητας ἀπὸ τὴ δυστυχία.Τὸ ἔνιωθε σὰ φαρμακερὸ κεντρὶ μέσα στὴν καρδιά του τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ρίζα τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς ὁλοένα βυθίζεται μέσα στὸ τραγικὸ καὶ τὴν ἀδικία, ὅσο δὲ γίνεται δυνατὸ ἡ ζωή μας νὰ οἰκοδομηθεῖ στὸ δίκιο καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. Τοῦτο τὸν ἔκανε ἀγωνιστή. Τοῦ ἀρνήθηκαν ὅτι ἦταν «παιδαγωγός». Καὶ ὅμως σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἦταν μ' ὅλο τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἔννοιας ὁ Γληνὸς «παιδαγωγὸς» τοῦ λαοῦ.

Τὸ φιλοσοφικὸ καὶ μαζὶ ἐπαναστατικό του πνεῦμα ὅμως δὲ γύρευε μὲ μέθοδες ἢ ὧρες διδαχτικὲς ν' ἀλλάξει τὴ μόρφωση καὶ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἔθλεπε, πὼς τέτια βασικὰ ζητήματα δὲ λύνονται μὲ μπαλώματα καὶ μικροαλλαγές. Γι αὐτὸ στράφηκε πρὸς τὸ ὅλο, γιατὶ ἀπὸ τοῦτο θὰ καθορίζονταν καὶ τὰ «ἐπὶ μέρους». Εἶδε, πὼς βασικὴ μεταρρύθμιση στὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ προϋποθέτει καὶ βασικὴ μεταρρύθμιση στὶς οἰκονομικές, κοινωνικὲς καὶ κρατικὲς σχέσεις. Καὶ γίνηκε, ἐπειδὴ ἦταν μὲ συνέπεια παιδαγωγός, καὶ ἀγωνιστής.

Αὐτὴ ἦταν ἡ πολύτιμη πεῖρα ποὺ ἀπόχτησε μέσα στὶς δεκαπενταχρονες ἐκπαιδευτικὲς προσπαθειες, ἀπὸ τὸ 1910—1925. Ἐτοιμάζει τὰ νομοσχέδια Τσιριμώκου γιὰ μιὰ πλέρια μεταρρύθμιση μέσα στὸ ἀστικὸ πλαίσιο καὶ τὰ νομοσχέδια αὐτὰ μπαίνουν στὸ χρονοντούλαπο μόλις ἕνας πλουτοκράτης ἔδειξε τὴν ἀπαρέσκειά του (1914). Γίνεται τὸ 1917 γενικὸς γραμματέας στὸ 'Υπουργεῖο Παιδείας καὶ κατορθώνει νὰ μπάσει τὴ Δημοτικὴ στὶς 4 τάξεις τοῦ δημοτικοῦ. Μὰ ἀφρισμένος ὠκεανὸς ἡ 'Αντίδραση τὸ 1920 βγάζει ἀπὸ τὸ σχολεῖο τὴ γλῶσσα τοῦ «ὄχλου»! Τὸ 1922-1924 ὁ Γληνὸς προσπαθεῖ νὰ βάλει σὲ ἐνέργεια τὰ μεγάλα σχέδια γιὰ τὸν καταρτισμὸ τοῦ Διδαχτικοῦ Προσωπικοῦ. Μὰ τὰ νομοσχέδια αὐτὰ τορπιλλίζονται ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. 'Ο Μιχαλακόπουλος μὲ τὶς οἰκονομίες καὶ μὲ τὴν «'Εστία» καταθαραθρώνει τὶς προσπάθειες μεταρρύθμισης.

Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἀνεβοκατέβαιναν οἱ 'Υπουργοὶ κι ἀναγκάζονταν ὁ Γληνὸς νὰ «Ἱδρύσει φροντιστήριο 'Υπουργῶν», ὅπως ἔλεγε γελώντας. 'Ανεβοκατέβαινε κι αὐτὸς τὶς σκάλες τῶν 'Υπουργείων ἢ τὶς σκάλες τῶν σπιτιῶν τῶν 'Υπουργῶν γιὰ νὰ τοὺς πείσει: πὼς ὁ λαὸς μένει στραβός, γιατὶ δὲν ἔχουμε παιδεία λαϊκή, πὼς τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα εἶναι ἀπὸ τὸ 1836 καὶ δὲ θεραπεύει καμιὰν ὕλικὴ ἢ πνευματικὴ ἀνάγκη τῆς χώρας, πὼς ὁ λαὸς ἤμεινε ἄγλωσσος, πὼς ὁ λαὸς δὲ χαίρεται τὰ πνευματικὰ ἀγαθά, πὼς δὲν ἔχουμε δασκάλους.

Οἱ 'Υπουργοὶ ἔδειχναν πὼς καταλάθαιναν. Μὰ εἶχε πιὰ περάσει ἡ ἀστικὴ τάξη στὴν ἀντίδραση καὶ χτυποῦσε τὴν ἐκπαίδευση.Μάλιστα κάθε προσπάθεια ἐκπαιδευτικὴ τὴν ὀνομάτιζε «κομμουνισμό».

'Η πίκρα τοῦ ἀγωνιστῆ φαίνεται στὰ ἀκόλουθα λόγια:

«Ξεχνᾶμε πὼς ὁ δημοτικισμὸς παρουσίασε ὁλόκληρο πρόγραμμα ἐκπαιδευτικῆς ἀναδημιουργίας μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος στὰ 1913... Ξεχνᾶμε, πὼς ὁ ἀμόρφωτος ὄχλος τῶν ἐπίσημων διανοουμένων καὶ τῶν πολιτικῶν ἐκμεταλλευτῶν καὶ τῶν δημοσιογράφων ἀντιστάθηκε λυσσαλέα στὴν προσπάθεια αὐτή. Πὼς μόλυνε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ, μὲ ἀθεΐες καὶ προδοσίες καὶ μὲ ἀνηθικότητες καὶ μὲ ρούβλια καὶ πανσλαβισμούς, τοὺς πρωτεργάτες τῆς προσπάθειας; Ξεχνᾶμε πὼς τὰ πολιτικὰ κόμματα ποὺ αὐτοτιτλοφοροῦνται προοδευτικὰ ἢ λαϊκὰ ἢ φιλελεύτερα, ἢ πολέμησαν μὲ λύσσα ἢ ἄφησαν στὴ μέση ἀτελείωτη, ἀνυπεράσπιστη, μισή, κουτσουρεμένη, κάθε γενναία προσπάθεια ἀλλαγῆς;» ('Αναγέννηση, Β, 2, 1927 σ. 50).

"Οταν λοιπὸν 15 χρόνια προσπάθειες ὄχι μόνο δὲν ἔφεραν ἀποτέλεσμα γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ λαοῦ, παρὰ ἔρριξαν τὸ πρόθλημα τῆς παιδείας πίσω στὶς μιστριάτικες συκοφαντίες, τότε πιὰ κι ὁ Γληνὸς πῆρε σὰν ἀληθινὸς παιδαγωγὸς τὸ σωστὸ τὸ δρόμο. Βγῆκε νὰ παλαίψει γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ σκοποῦ του.'Αγωνίζεται νὰ φτιάξει τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ καὶ τὴν προκοπή του.

Καὶ ξεκίνησε ὁ 'Αγωνιστής. Τὰ τελευταῖα 16 χρόνια (1927-1943) ἦταν ὁλοένα ἀνέθασμα καὶ ξεδίπλωμα. 'Η αὔξηση του γινόταν ὁμαλά, διαδοχικά, μὲ ὁλοένα ἀνώτερα ξανοίγματα χωρὶς διακοπὲς ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Αὐτὸ τὸ ἐξαίσιο ξετύλιγμα τῆς ζωῆς τοῦ Γληνοῦ μέσα στὴ σαπίλα τῆς νεοελληνικῆς εὐκολοθολεψιᾶς καὶ τοῦ εὔκολου συμθιβασμοῦ τῆς συνείδησης, εἶναι ἕνα ὑπέρτατο ἠθικὸ δίδαγμα γιὰ ὅλους μας.

"Οποιος τὸν γνώρισε τὸν καιρὸ τοῦ ξεκινήματος τὸ Γληνό, ἔχει ἀκέραιο τὸν τραγικὸ ἀγώνα ποὺ ἔκανε, γιὰ νὰ κατανικήσει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. "Αφινε μιὰ ζωὴ φτασμένη κι ἀναγνωρισμένη. Σιγὰ-σιγὰ τὸ πλούσιο δέντρο τῆς ζωῆς του πέταγε ἀπὸ πάνω του σὰν ξερὰ φύλλα ὅλα τὰ ἐμπόδια, ὅλες τὶς συνήθειες, ὅλους τοὺς τρόπους τῆς παλαιᾶς ζωῆς. Κι ἀκόμα καὶ τὶς πίστες καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συνεργάτες ποὺ εἶχε μαζί τους στήσει ἕνα ὁλόκληρο οἰκοδόμημα. "Ετσι λύτρωνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὑποχρεώσεις καὶ περιορισμούς, ποὺ τοὺς θεωροῦσε πρὶν ἀναγκαίους γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του.

Προχωροῦσε πιὰ τώρα ἀκράτητος στὸ νέο δρόμο. Κι ἄξαφνα γύριζε κι ἔθλεπε πόσο πίσω εἶχε ἀφήσει τοὺς συνεργάτες ποὺ βάδιζαν ἄλλοτε μαζί του. "Ηταν ἀπὸ τὶς πιὸ τραγικὲς στιγμὲς στὴ ζωή του, ὅταν ἀνεθαίνοντας ὁλοένα πιὸ ψηλὰ ἀντίκρυζε τοὺς συνεργάτες του τὸν ἔνα ὕστερα ἀπὸ τὸν ἄλλο νὰ δειλιάζουν καὶ νὰ στέκονται καὶ νὰ γυρεύουν ἔντρομοι νὰ γυρίσουν πίσω. Τοὺς ζάλιζε τὸ ὕψος. Τραγικὰ ἔνιωθε τοῦτη τὴν ἀπομόνωση καὶ τὸν πονοῦσε ἡ ἀντίδραση κι ἡ χολὴ ποὺ γύρευε νὰ τὸν πνίξει.

Κι ὅμως γιὰ τὸν 'Αγωνιστὴ δὲν ὑπῆρχε πιὰ κανένας ἄλλος δρόμος!

Γιατὶ πολλὲς φορὲς πρὶν εἶχε φοθηθεῖ τὴ διάσπαση τοῦ δημοτικισμοῦ, πὼς θὰ ἔφερνε βλάθη στὸ ἐκπαιδευτικὸ ζήτημα. Πολλὲς φορὲς πίστεψε, πὼς θὰ μποροῦσε κάτι νὰ πετύχει καὶ δὲν ξέκοθε μὲ τὸν παλιὸ κόσμο. Συγκρατιόταν καὶ προχωροῦσε μὲ περίσκεψη. 'Ακόμα μέσα στὴν Παιδαγωγικὴ 'Ακαδημία ἔκανε ὑπεράνθρωπες προσπάθειες. 'Ακόμα μέσα στὶς τελευταῖες συζητήσεις τοῦ 'Ομίλου προσπάθησε νὰ προλάθει τὴ διάσπαση. "Ομως τὸ ποτήρι ξεχείλισε.

"Ηξερε ὁ Γληνὸς νὰ κόθει τὸ σχοινὶ τὴν ὥρα ποὺ ἔπρεπε. Τότε γινόταν ἀφάνταστα σκληρός. Κατεθαίναμε, θυμᾶμαι, τὴ σκάλα τῆς Παιδαγωγικῆς 'Ακαδημίας κι ἄξαφνα λέει μὲ φωνὴ βαρειά: «Σήμερα χάσαμε τὸ συνοδοιπόρο. Πέρασε στὴν ἀντίδραση». Δὲν εἶπε πιὰ σ' ὅλο τὸ δρόμο οὔτε μιὰ λέξη. 'Εμένα μοῦ φάνηκε ὑπερθολικὴ ἡ κρίση. Κι ὅμως ἔτσι γίνηκε. 'Ο συνεργάτης καὶ φίλος μας χάθηκε γιὰ πάντα μέσα ἀπὸ τὴν παράταξή μας ἀπὸ τότε.

'Ο χρόνος ἐκεῖνος (1927) στάθηκε τὸ σύνορο τῆς νέας ζωῆς τοῦ Γληνοῦ. "Αρχισε ἡ ἀγωνιστικὴ καθαρὰ ζωὴ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου.

Λευτερωμένος ἀπὸ κάθε δεσμὸ κι ὑποχρέωση — παράτησε καὶ τὴ θέση του — στάθηκε δίπλα στὸ λαὸ ἀπὸ ὅπου δὲν ἔφυγε πιὰ οὔτε μιὰ στιγμὴ ὡς τὸ θάνατό του. "Ολοι καὶ ὅλα, Πανεπιστήμιο, Τύπος, Ἐκκλησία, παλιοὶ φίλοι, μεγαλόσχημοι παιδαγωγοὶ τοῦ ἔρριξαν τὴν πέτρα τοῦ ἀναθέματος.

Μὰ ὁ 'Αγωνιστὴς τὰ ἔχει πιὰ ξεπεράσει αὐτὰ τὰ σύνορα. Τώρα παλεύει μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ζυγιάζεται κι ὁπολογίζει τὸ τελευταῖο μεγάλο βῆμα γιὰ τὸ δρόμο τῆς λύτρωσης. Αἰστάνεται, πὼς πρέπει νὰ ἐτοιμαστεῖ ὁλόπλευρα. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε τὴ διακήρυξη τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου στὶς 20 τοῦ 'Ιούνη 1927: «Τὸ σοσιαλιστικὸ δημοτικιστικὸ ρεῦμα, ὅπως παρουσιάστηκε στὴν τελευταία γενικὴ συνέλευση τοῦ 'Ομίλου καὶ ὅπως τείνει νὰ διαμορφωθεῖ τώρα, ἀντιπροσωπεύει τὴν πιὸ βασιμη, τὴν πιὸ ἐπιστημονική, τὴν πιὸ οὐσιαστικὴ ἀντίληψη γιὰ μια ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ σκοπός της εἶναι νὰ ὑψώσει πραγματικὰ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ». 'Εξακολουθεῖ νὰ βγάζει τὴν «'Αναγέννηση» κι ἔπειτα τὸ «Νέο Δρόμο» (1928). "Ετσι ἀγωνίζεται καὶ μελετάει καὶ συζητεῖ παληκαρίσια ὡς τὰ 1935. Οἱ ἀποφάσεις τῆς δης 'Ολομέλειας τοῦ Κ. Κ.Ε. τὸν βρίσκουν πανέτοιμο. Τότε ζητεῖ τὴν τιμὴ νὰ γίνει μέλος τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος τῆς 'Ελλάδας. 'Η ζωὴ τοῦ 'Αγωνιστῆ ὁλοκληρώνεται.

* * *

Τὸ σημεῖωμα τοῦτο σήμερα δὲ θέλει νὰ κάνει ἱστορικὴ ἀνασκόπηση. Κι οὔτε πρέπει νὰ νομιστεῖ πὼς καταγίνεται μὲ ἀναμνήσεις. Αὐτὰ δὲν ταιριάζουν στὸν 'Αγωνιστή. 'Ο Ἴδιος ὁ Γληνὸς σὰν ἀγωνιστής, σὰν ὑπηρέτης τοῦ μέλλοντος, ἦταν πάντα σκληρὸς στὸ παρελθόν. "Εχουμε μπροστά μας τὸ τεράστιο ἔργο του κι ὁ καλύτερος τρόπος νὰ δεῖξουμε τὸ θαυμασμό μας εἶναι νὰ δουλέψουμε μέσα στὸ πλαίσιο καὶ γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Τὸ σημεῖωμα αὐτὸ θέλει νὰ δεῖξει πόσο ταύτισε ὁλόκληρο τὸ εἶναι του ὁ Γληνὸς μὲ τὴν ἀποστολή του καὶ πὼς ἔνωσε τὴ δράση του μὲ τὶς θελήσεις καὶ τοὺς πόθους τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς μάζας. Θέλει προπάντων νὰ δεῖξει τὸν πυρήνα τῆς δράσης του ποὺ εἶναι αὐτὸ τοῦτο παιδαγωγικὸς καὶ γι αὐτὸ ἀγωνιστικός. Αὐτὸς ὁ ἀγωνιστικὸς κραδασμὸς καὶ παλμὸς εἶναι αὐτὴ τὴ στιγμὴ τὸ μεγαλύτερο δίδαγμα ποὺ μᾶς ἀφίνει ἡ ζωή του.

'Η κοινωνικοπαιδαγωγικὴ σκέψη τοῦ Γληνοῦ, οἱ ἐρευνές του κι οἱ ἀρχές του δὲν ἦταν μεταφυσικὲς θεωρίες, πήγαζαν ἀπὸ μιὰ ἐνατένιση φιλοσοφικὴ καὶ μαζὶ πρακτικὴ τῆς ζωῆς. Κι ἡ πίστη του γιὰ τὴν παιδεία ἦταν τοῦτη ὅτι «ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο καὶ τὴ βιομηχανία θὰ βγεῖ τὸ σπέρμα γιὰ τὴν αὐριανὴ παιδεία. Μιὰ παιδεία ποὺ θὰ εἶναι ἡ σύνδεση τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας μὲ τὴ θεωρητικὴ διδασκαλία καὶ τὴ γυμναστική, γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ πάνω ἀπὸ ὁρισμένη ἡλικία. Κι αὐτὸ ὅλο δὲ θὰ εἶναι ἁπλὰ μιὰ μέθοδο γιὰ νὰ αὐξηθεῖ ἡ παραγωγή, παρὰ ἡ μόνη μέθοδο γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ ὁλόπλευρα ἀναπτυγμένου ἀνθρωπου». Τὰ πράγματα μιλοῦσαν, ὅτι δὲ μποροῦσε παρὰ μόνο μ' ἕνα τέτοιο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα νὰ μορφωθεῖ ὁ λαός.

Κι ἀποδῶ ἄρχισαν καὶ μέσα στὸ Μαράσλειο Διδασκαλεῖο οἱ πρῶτες ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στοὺς πρωτεργάτες. Χτυποῦσαν τὸν ὑπερβολικὸ διανοητισμὸ καὶ τὴν πλέριο ἀποξένωση ἀπὸ τὴν παραγωγικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Τόνιζαν, ὅτι γιὰ νὰ μορφώσουμε τὸ παιδὶ παραγωγικὰ χρειάζονταν ἀνάλογη μόρφωση τεχνικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ τοῦ Δάσκαλου. Τὸ παιδὶ γιὰ νὰ γίνει παραγωγικὸ μέλος τῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ τὸ μορφώσουμε μέσα στὴν παραγωγικὴ κοινωνία. Βρισκόμαστε σ' ἕνα μεταθατικὸ στάδιο γιὰ μιὰ νέα οἰκονομικὴ διαμόρφωση, κι ἐνῶ ὑπάρχει στενὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὴν οἰκονομικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ μορφή, ἡ δική μας παιδεία βρισκόταν 100 χρόνια πίσω. 'Ο Γληνὸς ἔλεγε, ἂν εἶναι ἀπόλυτα ὀρθὴ ἡ ἀρχή, ὅτι πρέπει νὰ κάνουμε τὴν κοινωνικὰ χρήσιμη ἐργασία βάση ὁλόκληρης τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, τότε ἡ ἀρχὴ αὐτὴ πρέπει νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ στὴν παιδεία. 'Η αὐριανὴ κοινωνία πρέπει νὰ ἔχει τέλεια ἀναπτυγμένη ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ τὴν παραγωγὴ ὁλικὴ καὶ πνευματικὴ καὶ γι αὐτὸ τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ γίνει «σχολεῖο ἐργασίας», ποὺ θὰ παίρνει τὸ περιεχόμενό του ἀπὸ τὴν παραγωγὴ καὶ θὰ ἑτοιμάζει γιὰ τὴν παραγωγή. (Διακήρυξη ἐκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου, 1927).

Αὐτὲς οἱ σκέψεις τοποθετοῦν τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόθλημα στὸ κέντρο τῆς πολιτικῆς. Καὶ δὲ μποροῦσε νὰ γίνει ἀλιῶς. "Αλλως τε τὸ σχολεῖο, ὅσο καὶ νὰ τὸ συγκαλύπτει ἡ πλουτοκρατικὴ ὀλιγαρχία, ἦταν πάντα «πολιτικό».

«Κάτω λοιπὸν τὰ ψέματα ὅλα, γράφει ὁ Γληνός. Εἴμαστε σύμφωνοι. Τὸ σχολεῖο τὸ θέλετε σεῖς ὄργανο τῆς κυριαρχίας σας. Καὶ μεῖς ἀγωνιζόμαστε νὰ σᾶς τὸ πάρουμε (οἱ σοσιαλιστές). Γιατὶ ἐμεῖς ἀγωνιζόμαστε γιὰ μιὰ δικαιότερη κι ἀνθρωπινότερη κοινωνία, λιγώτερο ὑποκριτική, λιγώτερο ἀπάνθρωπη. Κι ἡ δύναμη θὰ περάσει ἀργὰ ἢ γρήγορα στὸ μέρος τῆς δικαιοσύνης». 'Αναγέννηση», Β, 3, 1927, σ. 99.

Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια πολλοὶ δὲν τὴ νιώθουν ἢ κάνουν πὼς δὲν τὴ νιώθουν. 'Εμεῖς ὅμως πρέπει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ νὰ τραθήξουμε τὶς σωστὲς συνέπειες. Εἶναι γεγονός, πὼς ὅσο ἡ νέα κοινωνικὴ μορφὴ προχωρεῖ στὴν πραγματοποίησή της, τόσο θ' ἀνοίγεται κι ὁ δρόμος γιὰ τὴ νέα παιδεία. Μὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε καλὰ μέσα μας, πὼς μόνο ἡ νέα κοινωνία μπορεῖ νὰ φέρει καὶ τὸ νέο σχολεῖο.

"Ομως αὐτὸ δὲ σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ σταυρώσουμε τὰ χέρια καὶ νὰ περιμένουμε νὰ ρθεῖ ἡ νέα κοινωνία καὶ νὰ μᾶς φέρει ἔτοιμο τὸ νέο σχολεῖο. Γι αὐτὸ ὁ Γληνὸς μᾶς εἶναι τὸ παράδειγμα. Γίνηκε 'Αγωνιστής, γιατὶ χρειάζεται ἀσίγαστος ἀγώνας καὶ σκληρός, γιὰ νὰ πετύχουμε τὸ σκοπό μας.

Γιὰ νὰ ρθεῖ ἡ νέα κοινωνικὴ μεταρρύθμιση καὶ γιὰ νὰ διατηρηθεῖ χρειάζεται βοήθεια. Κι ἡ βοήθεια αὐτὴ δὲν εἶναι ἁπλὴ ἐπιθυμία, εἶναι σύντονη προπαρασκευή, εἶναι νὰ εἶσαι «πάντα ἕτοιμος».

Μιὰ τέτοια προπαρασκευὴ δὲ μπορεῖ νὰ τὴ δώσει ἕνα σχολεῖο ποὺ ἀντικαθρεφτίζει τὸ κερδοσκοπικὸ κι ἀνταγωνιστικὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ ζητάει νὰ τὸ διατηρήσει. Χρειάζονται λοιπὸν ἐκπαιδευτικοὶ ἀγῶνες, ὅπως χρειάζονται κι οἱ πολιτικοί. Μὰ τὸ καταλαθαίνουμε, ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ δὲ θὰ εἶναι τῆς «καθαρᾶς ἐπιστήμης» οὔτε ἡμίμετρα μεθοδολογικά, παρὰ θὰ εἶναι —καὶ προπάντων αὐτὸ—ἀγῶνες μὲ σκληρὰ ὅπλα τῆς πολιτικῆς δύναμης. Γι αὐτὸ ὁ Γληνὸς ζητοῦσε προπάντων οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μεταρρυθμιστὲς νὰ εἶναι «ἀγωνιστές». Περιφρονοῦσε ἢ γελοῦσε τοὺς «μὴ μοῦ ἅπτου» ἐκπαιδευτικοὺς σοφούς, ποὺ μπροστὰ στοὺς κόπους καὶ τὶς κακοτοπιὲς τοῦ ἀγώνα δείλιαζαν. Μπορεῖ βέθαια νὰ ἦταν «οἱ καθὼς πρέπει ἐπιστήμονες» ὅμως ἔτσι δὲ φυσάει ὁ ἀγέρας τὰ πανιά δὲ γίνεται ξεκίνημα καὶ πολὺ λιγώτερο δὲ μπορεῖς νὰ κρατήσεις γερὰ τὸ τιμόνι ὥστε νὰ φτάσεις ἐκεῖ ποὺ θέλεις.

"Οποιος ὅμως σήμερα πονάει τὸ σχολεῖο, κι ὄχι μόνο τὸ σχολεῖο παρὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ λαό, πρέπει ν' ἀγωνιστεῖ, ὅπως ἀγωνίστηκε κι ὁ Γληνός. Πρέπει κι ἐμεῖς σοθαρὰ κι ἀποφασιστικὰ γι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ σχολεῖο, γι αὐτὴ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ λαοῦ ν' ἀγωνιστοῦμε σκληρά.Αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴ λαϊκὴ παιδεία. Ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ νὰ κερδίσουμε τὸ αὔριο ποὺ εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ μιὰν οὐσιαστικὴ μεταρρύθμιση τῆς παιδείας. Καὶ σ' ὅλους τοὺς κάπηλους τῆς παιδείας καὶ σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ γυρίζουν γύρω της μὲ μπλάστρια καὶ γιατροσόφια ἢ κάνουν τοὺς προσεχτικοὺς χειρούργους μιὰ ὅς εἶναι ἡ ἀπάντησή μας, τοῦτη: Σχολικὴ οὐσιαστικὴ μεταρρύθμιση χωρὶς μιὰν ἀλλαγὴ τῆς σημερινῆς ὀλιγαρχικῆς κατάστασης εἶναι καθαρὴ ἀουνέπεια. Μόνο ὁ ἀγώνας γιὰ γνήσιες δημοκρατικὲς λύσεις θὰ δώσουν τὸ πλούσιο χῶμα γιὰ νὰ ριζώσει μιὰ πραγματικὰ λαϊκὴ παιδεία.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο δίδαγμα ποὺ μᾶς ἔδωκε ὁ Γληνὸς σὰν γνήσιος παιδαγωγὸς τοῦ λαοῦ καὶ γι αὐτὸ 'Αγωνιστής.

χίσω καὶ σὲ ποιὰ γλῶσσα νὰ γράψω. Αὐτὰ ποὺ μοῦ ἔλεγεν ὁ νεαρὸς καθηγητὴς ἦταν γιὰ μένα καινὰ δαιμόνια. Κάθησα λίγο, σκέφτηκα, βασάνισα τὸ μυαλό μου καὶ στὸ τέλος, συγκεντρώνοντας τὸν ἑαυτό μου, ἄρχισα νὰ γράφω. Λέω τὴν ἀμαρτία μου πὼς δὲν τὰ κατάφερα. 'Η γλῶσσα μὲ μπέρδεψε, δὲν μποροῦσα νὰ ἐκφρασθῶ. Θυμᾶμαι σὰν τώρα πὼς βασανίστηκα ἕνα τέταρτο ἂν πρέπει νὰ γράψω τοῦτη ἢ τὴν ἄλλη «χωριάτικη» λέξη. Τὸ ὁμολογῶ ὅμως πὼς ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμὴ κάτι γκρεμίστηκε μέσα μου. Τὰ λόγια τοῦ καθηγητῆ μου νὰ γράφω ἁπλὰ μοῦ τριθέλιζαν τὸ μυαλό. Δὲν μποροῦσα καλὰ καλὰ νὰ καταλάθω τί ἤθελε νὰ πεῖ καὶ τί ζητοῦσε.

Οἱ ἀπορίες μου ὅμως λύθηκαν ἄμα πέρασαν πέντε ἕξη μέρες, ὅταν ἀπ' τὴν ἄλλη βδομάδα ἄρχισαν ταχτικὰ τὰ μαθήματα. Τότε ἔμαθα πὼς ὁ νεαρὸς καθηγητὴς μοῦ μ' ἐξέταστε λέγονταν Δημήτριος Γληνός. Εἶδα τὸ ὄνομά του στὸ πόγωμαινα τοῦ Λυκείου καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ ἦρθε καὶ ὁ διευθυντὴς Γιαννίκης τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἄοχισε στὴν τάξη μας—τὴν πούτη Γυμνασίου—ἡ διδασκαλία τῶν'Ελληνικῶν καὶ μᾶς συνέστησε τὸν καθηγητή μας. 'Ο Γιαννίκης εἶπε πολλά, πάρα πολλὰ γιὰ τὸ Γληνό. θυυᾶμαι μόνο τοῦτα τὰ λόγια: «...'Ο κ. Γληνὸς εἶναι ὁ δεύτερος γρόνος ποὺ διδάσκει γιατὶ μόνο ποὶν ἀπὸ δυὸ γρόνια πῆρε τὸ δίπλωμά του ἀπὸ τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. Εἶναι ἀριστοῦνος φιλόλογος καὶ τὸ μέλλον του ποοοιωνίζεται εὐρύ... Θὰ ἐφαρμόσει κατὰ τὴν διδασκαλίαν του τὰς νέας παιδαγωγικὰς μεθόδους καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι τὴν διδασκαλίαν του θὰ τὴν παρακολουθεῖτε ὅλοι μὲ ἐνδιαφέρον...»

'Ο κ. διευθυντὴς εἶχε δίκαιο. 'Ο Γληνὸς ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ γόης στὴ διδασκαλία του. Δὲ θυμᾶμαι κανέναν ἄλλο καθηγητὴ νὰ μοῦ κάνει τέτοια ἐντύπωση. Κρεμνιοῦμαστε ὅλοι μας ἀπ' τὸ στόμα του καὶ δὲν καταλαθαίναμε πὼς περνοῦσε ἡ ὥρα ἢ πιὸ σωστά, θὰ θέλαμε ἡ μιὰ ὥρα τοῦ μαθήματος νὰ γίνει δυὸ καὶ τρεῖς. "Οχι μόνο δὲν κούραζε ἀλλὰ καὶ ἔκανε τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ συνταχτικὸ εὐγάοιστο μάθημα, ἦταν παιχνίδι ὅπως τὰ δίδασκε. "Επειτα καὶ στὸ μάθημα τῶν 'Εκθέσεων πρόσεχε πολύ. Μᾶς ἔθαλε νὰ διαθάζουμε νεοελληνικὰ κείμενα καὶ χωρὶς νὰ φαίνεται πὼς εἶναι δημοτικιστὴς—τὸν καιρὸ ἐκεῖνο στὴ Σμύρνη οἱ καθηγητὲς δημοτικιστὲς παύονταν ἀπὸ τὰ 'Ελληνικὰ Σχολεῖα—μᾶς προπαγάνδιζε τὸ δημοτικισμό. Μιλοῦσε πολλὲς φορὲς γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς 'Αθήνας, γιὰ τὸ Χατζιδάκι, Κόντο, γιὰ τὸν Ψυχάρη καὶ ἄλλες μοφὲς τῆς τέχνης καὶ τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. "Οταν μάλιστα μαθεύτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1907 ὁ θάνατος τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη, ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης θέλησε νὰ τιμήσει τὴ μνήμη ὄχι μόνο τοῦ ποιητῆ τῆς «Φαύστας», ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξοχου ἑλληνιστῆ καὶ φιλόλογου. 'Ωστόσο κανένας ἀπ' τοὺς καθηγητὲς της δὲν ἤθελαν νὰ μιλήσουν στὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο ποὺ θὰ γινόταν. "Ηταν ὅλοι φανατικοὶ καθοσευουσιάνοι καὶ ὀπαδοὶ τοῦ Κόντου ποὺ ὑπῆρξεν ὁ πιὸ ἄσπονδος ἐχθρὸς καὶ διώχτης τοῦ μυτιληναίου σοφοῦ. Τότε ὁ Γληνός, ἂν καὶ δὲν ἦταν καθηνητὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, μέσον τοῦ διευθυντῆ τῆς «'Αρμονίας», τὰ κατάφερε νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ ἐντολὴ νὰ μιλήσει αὐτός. "Ηταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ θὰ ἔκανε δημόσια ἐμφάνιση καὶ μάλιστα ἐμφάνιση μέσα στὴ μεγάλη αἴθουσα τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ὅπου θὰ πήγαινε νὰ τὸν ἀκούσει ὅ,τι ἐκλεχτὸ εἶχε ἡ Σμύρνη.

'Η αἴθουσα

Ἡ ποιητική μας κληρονομιά

Ο ΦΤΩΧΟΛΕΟΝΤΑΣ

(Ἀπὸ τὴ «Φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ»)

Τοῦ Κωστῆ ΠΑΛΑΜΑ

Κι' ἀπὸ τὸν Ἀτλαντόκοσμο πιὸ θαυμαστός, πιὸ μέγας
ἀπ' τὴν Ἀσία τὴ Σίβυλλα κι' ἀπὸ τὴ Μοῦσα Εὐρώπη,
καὶ τροπικῶν καὶ πολικῶν καὶ ὑπερβορείων τόπων
θεμελιωτής, διαφεντευτής, κρατάρχης μέσα σὲ ὅλα,
καὶ μὲ τὸ μάλαμα κορμί, μὲ τὰ διαμάντια μάτια,
καὶ μὲ τὸ μάρμαρο καρδιά, τελώνιο καὶ δαιμόνιο,
νὰ ὁ βασιλιὰς ὁ Μαμωνάς! Ὁ ἀντίχριστος, τὸ τέρας,
καὶ σερπετὸ καὶ στραυραϊτός, καὶ παίρνοντας κάθε ὄψη.
καθὼς ὁ μάντης ποὺ ἔβοσκε τὶς Ποσειδώνειες φώκιες
καὶ ζοῦσε μέσ' στῆς θάλασσας τὰ βάθια. Τὸν ἀδράχνεις
κι' ὅλο σοῦ φεύγει, καὶ εἶν' ἀφρὸς κ' εἶναι βραχνάς, καὶ πάντα
κ' ἐκεῖ ποὺ τὸν καταφρονᾶς, προσκυνητής του πάντα.
Μὰ ἦρθε καιρός, καὶ πλήρωσε τῆς δύναμής του ὁ γίγας
τὸ κρίμα μ' ὅλο του τὸ βιὸς ποὺ ἡ γῆ δὲν τὸ χωροῦσε.
Φτωχολογιὰ σακάτισσα, φτωχολογιὰ καημένη,
σὰ φρύγανο στὴν ἀμμουδιά, σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο!
Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισες τὸν ἑαυτό σου. Βάστα,
ρίξου, ἀργατιὰ δρακόντισσα, χτύπα, ἀργατιὰ ἐκδικήτρα!
Νά! Νά! Σηκώθη ὁ σηκωμὸς τοῦ κόσμου ὁ πιὸ μεγάλος,
τοῦ φτωχοῦ σήκω ὁ σηκωμός! Σφιχταλυσοδεμένο
σὲ τυραγνοῦσε ὁ δράκοντας, καὶ δοῦλευτὴ καὶ δοῦλο
σὲ τρύπες μέσα καὶ σπηλιές, γύφτο καὶ χτῆνος, μέσα
σὲ πυρωμένους κλίβανους κι' ἀνήλιαγα καμίνια,
σὲ φάμπρικες πολύκοσμες, πολύτεχνα ἀργαστήρια,
παλάτια εἶταν οἱ φάμπρικες, μπουντρούμια τ' ἀργαστήρια,
κι' ὅλα, τῆς κόλασης κελλιά, μπουντρούμια καὶ παλάτια.
Κι' ὁ Μαμωνάς, κλεισμός! Χαμός! Διαλαλημός. Βοηθᾶτε!
Στὸ πρόστασμά του ἀνατολῆς καὶ δύσης παραστάτες
ἁρματωμένα, ἀρίφνητα, καὶ μὲ τοὺς ἀρχηνούς του
καὶ μὲ τοὺς πολεμάρχους του μπροστὰ καθένα, τὰ Ἔθνη.
Καὶ νά! Πολέμια χλαλοή, μὰ νά! Μεγάλο θᾶμα!
Λευκοντυμένος ἄγγελος διπλώνει τὰ φτερά του
ἀπάνου ἀπὸ τὴ βαλτωμένη, τὴ διαγουμισμένη,
ἀπάνου ἀπ' τῆς ἀναθροχιᾶς κι' ἀπ' τῆς ἐρημιᾶς τὴ χώρα.
Ἀ ν ά σ τ α! Καὶ φεγγόβολος καὶ μεταμορφισμένος
ἀνέστη ἀπὸ τὸ μνῆμα του τὸ παραπεταμένο
ὁ ταπεινός, ὁ κουρελής, ὁ καταφρονεμένος,
ὁ ἀγνώριστος, ὁ ἀπάντεχος, ὁ ἀγέλαστος καὶ ὁ ξένος,
μισόκοπος, σημαδιακός, ἄσκημος, ὁ ἄντρας, ὁ ἄντρας!
Τῆς ἀργατιᾶς ὁ βασιλιάς, τῆς φτώχιας ὁ πατέρας,
τοῦ κόσμου ἀφέντης. Ἔρχεται τῶν πάντων ὁ ντραγάτης,
καὶ Φτωχολέοντας κράζεται καὶ λιόντας εἶναι. Φτάνει,
ὁ κληρονόμος ἔρχεται, στάμνα βαστᾶ καὶ σπάθα.
Ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ φτωχοῦ μεστὴ βαριὰ εἶν' ἡ στάμνα.
Ὁ Φτωχολέοντας ἔρχεται, στάμνα βαστᾶ καὶ σπάθα,
καὶ στολισμένη ἡ τράπεζα, καὶ τὰ κεριὰ ἀναμμένα,
ὁ κληρονόμος ἔρχεται, στὸ τέλος τῶν αἰώνων,
σταμνὶ βαστᾶ, σπαθὶ βαστᾶ, γιὰ νὰ τὰ σφάξει τὰ Ἔθνη!
Δράκοντα, ἀλλιά σου, Μαμωνά! Στὴν οἰκουμένη εἰρήνη.
ἀδερφοσύνη στοὺς λαούς, χαρὰ καὶ καλὴ γνώμη
στὴ γῆ! Τρισεύγενη ἡ δουλειά, μιὰ Πολιτεία ὁ κόσμος!

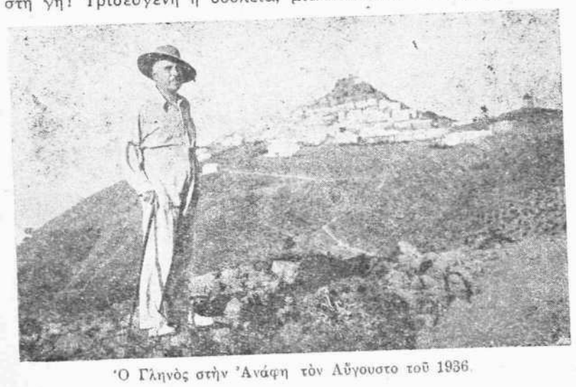

Ὁ Γληνὸς στὴν Ἀνάφη τὸν Αὔγουστο τοῦ 1936.

ΕΝΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΡΩΑΣ

Τοῦ Μάρκου ΑΥΓΕΡΗ

Σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη ὅσο κι' ἀποφασιστικὴ περίοδο τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς ὁ θάνατος τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ ἦταν ἕνας χαμὸς ἀνυπολόγιστα βαρὺς γιὰ τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις τῆς χώρας μας. Ὡς πνευματικὸς ὁδηγὸς κι' ὡς κοινωνικὸς ἀγωνιστὴς ὁ Γληνὸς ἦταν ἕνα ἐθνικὸ κεφάλαιο ἐξαιρετικὰ πολύτιμο. Μέσα στοὺς ἐπιστήμονες τοῦ κλάδου του ἦταν κορυφαῖος δάσκαλος ἐπινευσμένος, δραστήριο ἀναμορφωτικὸ πνεῦμα κι' ἐξαίρετη ἠθικὴ προσωπικότητα.

Ἀκόμα ἀπὸ τὰ φοιτητικά του χρόνια στὸ ἐδῶ Πανεπιστήμιο ξεχώριζε μέσα στὴν παράταξη τῶν δημοτικιστῶν φοιτητῶν, γιὰ τὴν πνευματική του ζωηράδα καὶ τὴν ἰσόρροπη καὶ λαγαρὴ σκέψη του. Τὸ δημοτικισμὸ τὸν ἔβλεπε ὄχι μόνο σὰν κίνημα πνευματικοῦ συγχρονισμοῦ, ἀλλὰ καὶ σὰν ἕνα πλατύτερο ἀναγεννητικὸ κίνημα κοινωνικό, σύμφωνα μὲ τὶς ἰδέες ποὺ ἄρχιζαν νὰ ἐπικρατοῦν σ' ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς ἀριστεροὺς ἀγωνιστὲς τοῦ Νουμᾶ. Οἱ ἀριστερὲς τάσεις τοῦ Γληνοῦ ὁλοκληρώθηκαν στὴ Γερμανία. Μὲ τὶς σπουδές του στὴ Γερμανία κοίταξε ὄχι μόνο νὰ συμπληρώσει τὴν ἐπιστημονική του κατάρτιση, ἀλλὰ προσπάθησε ν' ἀποχτήσει τὸν πιὸ ἄρτιο πνευματικὸ ἐξοπλισμό, φιλοδοξώντας ν' ἀναλάβει μ' ἐπιτυχία τὸ ἀναγεννητικὸ ἔργο ποὺ ὀνειροπολοῦσε γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας του.

Λίγοι ἔκαμαν τόσο βαθειὲς μελέτες ὅσο ὁ Γληνὸς ἀπάνω στὰ παιδαγωγικά, τὴν ψυχολογία, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν κοινωνιολογία. Ὄντας ἀκόμα στὴ Γερμανία εἶχε θεωρητικὰ προσχωρήσει στὸ σοσιαλισμὸ καὶ μὲ τὶς ἰδέες του ἐπηρέαζε ὅλους τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους του. Τὸ σπίτι του ἦταν κέντρο, ὅπου συναντιόνταν καὶ συζητοῦσαν ζωηρὰ γιὰ ζητήματα ἐπιστημονικὰ καὶ κοινωνικὰ πολλοὶ νέοι συσπουδαστές του, ποὺ στὸν κύκλο τους ὁ Γληνὸς ἔπαιζε ἡνετικὸ ρόλο. Ἔχει παρατηρηθεῖ πὼς συχνὰ οἱ ἑλληνικοὶ ἐγκέφαλοι ἐκτροχιάζονται ὅταν ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ νερμανικὴ σκέψη, ποὺ παρουσιάζει μιὰ τάση πρὸς τὴν ἀφαίρεση, τὴ μεταφυσικὴ καὶ τὴ μυθοποιΐα· κ' ἔχουμε τόσα παραδείγματα τέτοιας ἐκτοιχαισμένης κι' ἀνεδαφικῆς διανόησης στοὺς ἀκαδημαϊκοὺς καὶ φιλοσοφικοὺς κύκλους μας. Ὁ Γληνὸς ἦταν ἕνα ἀντίβαρο σ' ὅλη τὴν ἐπίσημη αὐτὴ πνευματικὴ ἀντίδραση καὶ θὰ μποροῦσε νὰ τὴν πολεμήσει μὲ κῦρος σ' ὅλα τὰ τὰ φανερώματα. Κι' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἀκόμα, ὁ πρόωρος θάνατός του εἶναι μιὰ πολὺ σοβαρὴ ζημία γιὰ τὴν πνευματική μας ζωή.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Γληνοῦ, ποιοικισμένο μ' ἐξαιρετικὴ πλαστικὴ δύναμη κ' αἴσθηση τῆς ποιητικότητας, δέχτηκε τὸν πλοῦτο τῶν ἰδεῶν τῆς νεοιμανικῆς φιλοσοφίας κ' ἐπιστήμης καὶ κένδισε σὲ βάθος κ' ἔκταση χωρὶς νὰ νάσει τίποτε ἀπὸ τὴ φυσική του διαύνεια, τὴν ἀφοινία καὶ τὴν τάξη του. Καὶ τὰ πιὸ πολύτλοκα προβλήματα τὰ νειοιζόταν μὲ θαυμαστὴ λαγαράδα καὶ τάξη· κ' ἦταν αὐτὸ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς σκέψης του. δεῖνμα κ' ἑνὰς ἄρτιου νοητικοῦ δοκνάνου καὶ μιᾶς τέλειας γνωστικῆς ἐπιβεβαιωσίας στὴν ἐπιστήμη του.

Ὅταν γόρισε ἀπὸ τὶς σπουδές του στὴ Γερμανία τὸ 1911, ἀνάλαβε ἀμέσως τὴ ζωηρὴ διαφωτιστικὴ κι' ἀναμορφωτικὴ δράση του, πρῶτα μέσα στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο, ὅπου πολὺ γρήγορα κυριάρχησε· ὕστερα ἄρχισε νὰ παίζει ρόλο, σὰ σύμβουλος κι' ἐμπνευστὴς ἀπὸ τὰ παρασκήνια στὶς κυβερνήσεις τῶν Φιλελευθέρων, γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τῆς Παιδείας· ὥσπου πρόβαλλε κι' ὁ ἴδιος σὰν πρωταγωνιστὴς στὴν ἐκπαιδευτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Σὰ Διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Παιδείας εἶχε τὴν πιὸ εὐρεγετικὴ ἐπίδραση σ' ἕνα μεγάλον ἀριθμὸ ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν καὶ πολλαπλασίασε τὶς φωτισμένες καὶ προοδευτικὲς δυνάμεις μέσα στὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Ἡ ποικίλη δράση του στὰ περιοδικά, στὶς ὁγανώσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ποὺ αὐτὸς τὶς δημιούργησε, καθὼς κ' ἡ διδασκαλία του, ἐπροκάλεσαν τὴν πιὸ ζωηρὴ ἀναμορφωτικὴ κι' ἀνανεννητικὴ κίνηση μέσα στὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμο. Ἀογότερα, τὸ 1917, σὰ Γενικὸς Γραμματέας στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ σὰν Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος, σύνδεσε τ' ὄνομά του μὲ τὴ σπουδαιότερη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ποὺ ἔγινε ἕως τώρα στὴν παιδεία μας, μὲ τὴν εἰσαγωγὴ δηλαδὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὴν κατώτερη παιδεία. Πέρασαν τοιάντα χρόνια ἀπὸ τότε κι' τὸ πρῶτο αὐτὸ ἀναγεννητικὸ βῆμα γιὰ τὴν παιδεία μας δὲν ξεπεράστηκε.

Ἂν καὶ θεωρητικὰ ὁ Γληνὸς ἦταν σοσιαλιστὴς ἀπὸ παλιά, ὅμως δὲν εἶνε φανερώσει ἀκόμα αὐτὴ του τὴν πεποίθηση στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ πράξη. Πίστευε πὼς τὸ ἀστικὸ κράτος θὰ εἶνε τὴν ἱκανότητα νὰ λύσει τὰ προγραμματικά του πτοβλήματα. Μιὰ πνοὴ ἀναγεννητικὴ καὶ προοδευτικὴ εἶνε ἀναγκαία νὰ παρουσιάζεται τὴν ἐπανὴ ἐκείνη στὴν πολιτική μας ζωή. Γι' αὐτὰ δὲν θέλε νὰ μπεῖ στὸ περιθώριο ποὶν πετύνει ὅτι μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀναμορφωτικὸ του πρόγραμμα. Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἀπελπίστηκε. Κατάλαβε πὼς στὸν τόπο μας κομμιὰ μεοικὴ ἀναμόρφωση δὲν ἦταν μπορετὴ χωρὶς μιὰ γενικότεον κοινωνικὴ ἀναμόρφωση. Οἱ προοδευτικὲς τάσεις τοῦ ἀστικοῦ κόσμου γρήγορα εἶχαν ἐξαντληθεῖ· κι' ὁ Γληνὸς ἀποφάσισε νὰ βαδίσει σ' ἄλλους δρόμους πιὸ σύμφωνους μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του στὴ ζωή, ἀλλὰ καὶ πιὸ σκληροὺς καὶ δυσκολοπάτητους.

Αὐτὴ τὴ νέα πίστη του δὲν τὴν ἔκρυψε· τὴν κήρυξε μεγαλόφωνα. Καὶ πῶτα προκάλεσε σειρὰ ἀπὸ συζητήσεις ἀπάνω στὰ νέα προβλήματα μέσα στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο, ποὺ τὸ 1927 πῆραν ἐξαιρετικὴ βιαιότητα καὶ χώρισαν τὰ μέλη του σὲ δεξιοὺς κι' ἀριστεροὺς. Ὁ Γληνός, σὰν ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερῆς πλειοψηφίας, ἔβλασε στὴ δράση τοῦ Ὁμίλου νέο πρόσανατολισμὸ μὲ νέο ἰδεολογικὸ περιεχόμενο. Κοντὰ στὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, μέσα στὸν Ὅμιλο ἄρχισαν νὰ συζητιοῦνται καὶ κοινωνικὰ ζητήματα. Ὁ Γληνὸς ἐπηρέαζε κι' ὁδηγοῦσε πρὸς τὴν προοδευτικὴ προσανατολισία τοὺς πιὸ ζωηροὺς νέους ποὺ σύναζαν τότε στὸν Ὅμιλο. Παράλληλα ἐπηρέαζε μ' ἄμεση ἐπαφὴ καὶ τὶς ἀναγνώσεις

(Συνέχεια στὴ σελίδα 13)

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΗΣ

Τοῦ Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ

Με το θάνατο του Γληνού η Ελλάδα έχασε έναν πολύτιμο δουλευτή του πολιτισμού - της. Ειδικά για το δημοτικισμό και το γλωσσικό αγώνα η έλλειψή - του αφήνει μια αδειανή θέση που δύσκολα μπορεί να συπληρωθεί, και μάλιστα σε μια στιγμή που η παρουσία - του είτανε περισσότερο απο ποτέ άλλο αναγκαία. Γιατί ακριβώς σήμερα, που μπορούμε να ελπίζουμε πως η ελληνική εθνική γλώσσα θα βρεί την επίσημη αναγνώρισή - της,και θα γίνει η μιά και μοναδική γλώσσα του ελληνικού πολιτισμού, ακριβώς αυτή τη στιγμή θα χρειαστούν άνθρωποι ολάκεροι σαν εκείνον, που να τη διαφεντέψουν ώστε να επικρατήσει με την καθαρή και γνήσια δημοτική - της ψυχή. Ο Γληνός στα ζητήματα της γλώσσας κρατούσε μια καθαρή και αδιάλλαχτη στάση. «Η αδιαλλαξία και η επιμονή οδηγούνε στον σκοπό» μου είπε κάποτε που μιλούσαμε για τους διαταγμούς και την τάχατε μετριοπάθεια που παρουσιάζουνε τον τελευταίο καιρό μερικοί απο τους πνευματικούς - μας ανθρώπους. Και χαραχτηριστικά γι' αυτή-του τη στάση είναι και τούτα τα λόγια, που τα παίρνω απο το βιογραφικό και κριτικό σημείωμα με το οποίο προλόγισε στα 1930 τη β΄ έκδοση της «Αγνής» του Ψυχάρη.

«Το ότι βρήκε ο Ψυχάρης μεσα - του τη δύναμη να κρατήσει απόλυτη συνέπεια αναμεταξύ σε θεωρία και πράξη, αποτελεί την ανθρώπινη αξία - του, που τον ύψωσε σε οδηγητή του λαού - του»

Και τούτα με τα οποία κλείνει το ίδιο σημείωμά - του:

«΄Αν πρόκειται να ζήσει ο λαός τούτος, θα περάσει αναγκαστικά απο τον κανόνα του Ψυχάρη· και όσοι δουλεύουν πνεματικά για την ολοκληρωτική απολύτρωση του λαού, θα προδώσουν την αποστολή - τους, άν δέν υποτάξουν τον εαυτό - τους στο γλωσσικό κανόνα που έδωκε Ε κ ε ί ν ο ς».

Είναι ωραίο ν' ακούει κανείς έναν άνθρωπο να μιλεί μ' αυτόν τον τρόπο τη στιγμή που είναι της μόδας να απαρνιόμαστε τον επιστήμονα που σήκωσε τη σημαία του πνευματικού - μας λυτρωμού, και να λέμε ξεπερασμένο το δημοτικιστικό αγώνα. Και είναι πόνος καρδιάς να συλλογίζεται κανείς πως ο άνθρωπος που μιλούσε έτσι δε θα μπορέσει να στηρίξει με το μεγάλο κύρος-του, την αλύγιστη πίστη - του και τη φωτερή - του σκέψη, τη γλωσσική αναγέννηση που όλοι - μας περιμένουμε να τη δούμε επιτέλους στην πατρίδα - μας.

Πράγματι εκείνο που σχηματίζε τη δυνατή προσωπικότητα του Γληνού είτανε το αρμονικό ταίριασμα μιας ακλόνητης θέλησης και ενός καθαρού φιλοσοφημένου στοχασμού. Την ελληνική γλώσσα την ήθελε λευτερωμένη απο κάθε κληρονομική σκλαβιά και πρόληψη, για να γίνει το όργανο της προκοπής και του πολιτισμού της πατρίδας - μας. Γιαυτό ήθελε τον κανονισμό - της σε τρόπο που να μπορούνε να μαθαίνουν τη χρήση της όχι μόνο όσοι κάνουν ανώτερες σπουδές, παρά και όλος ο ελληνικός λαός. Η σωστή χρήση της γλώσσας να μην έχει αναγκαία προϋπόθεση τις κλασσικές σπουδές. Και η γραφή - της να είναι τέτοια που να μπορεί να τη γράφει σωστά ο καθένας που έχει περάσει απο το δημοτικό σχολείο, και όχι όπως είναι σήμερα, που η ανορθογραφία είναι γενικό φαινόμενο στον τόπο - μας. Έτσι πιστευε πως ήτανε απόλυτη και βιαστική ανάγκη να απλοποιηθεί η γραφή - μας. Και σα φιλοσοφημένος άνθρωπος και αληθινός επιστήμονας, λεύτερος απο κάθε πρόληψη, είχε καταλάβει αυτό που είχε πεί κάποτε και ο μακαρίτης ο Λορεντζάτος στην εταιρία των Ελλ. Λογοτεχνών: πως όταν αφήσουμε την ιστορική ορθογραφία, η μόνη επιστημονικά σωστή γραφή είναι η φωνητική. Όλα τα άλλα που θα μπορούσαν να γίνουν για να κάνουνε πιο απλή τη γραφή θα ήταν μέτρα, αυθαίρετα και άστατα. Επήγαινε μάλιστα ο Γληνός και ακόμη πιο μπροστά: — ίσαμε κεί που τρομάζουν να κοιτάξουν πολλοί απο τους πιό αγνούς και πιό απόλυτους δημοτικιστάδες. Επίστευε πως έπρεπε να πάρουμε για τη γλώσσα - μας το λατινικό αλφάβητο. Οι λόγοι που τον έκαναν να το πιστεύει ήτανε πραχτικοί: απο τη μιά μεριά για να μήν επηρεάζει η σημερινή ορθογραφία τη σπουδή της αρχαίας, και απο την άλλη για να ευκολύνεται η πνευματική και πολιτιστική επικοινωνία της Ελλάδας με την άλλη Ευρώπη, που μ' αυτή έχουμε διαφορισμένο βέβαια μα κοινό πολιτισμό, στις επιστήμες, τις τέχνες και στα μέσα και τον τρόπο της ζωής. Με το Γληνό που είχα την τύχη να συνδεθώ μαζί - του με καλή φιλία, συνεργάστηκα κάμποσα χρόνια στη σύνταξη του Ενκυκλοπαιδικού Λεξικού του Ελευθερουδάκη, και μου δόθηκε πολλές φορές η ευκαιρία να ακούσω τις ιδέες - του σχετικά με το ζήτημα της απλής γραφής - μας και με τις δυσκολίες που παρουσιάζαν στη σύνταξη του Λεξικού τα δυό διαφορετικά αλφάβητα.

Η φυσιογνωμία του Γληνού πρέπει να βρίσκεται πάντα μπροστά στα μάτια εκείνων που θα τολμήσουν το μενάλο τόλμημα και θα θεσπίσουν επίσημα τη δημοτική γλώσσα - μας για γλώσσα του ελληνικού έθνους και του ελληνικού κράτους.

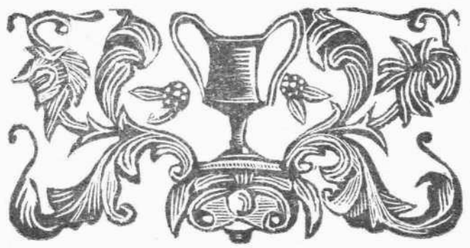

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΣΕ ΔΕΝΤΡΟ*

(Στὸ θάνατο τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ)

Τοῦ Βασίλη ΡΩΤΑ

Δίπλωσε, Πνέμμα Ὀλύμπιο, τὶς φτεροῦγες σου,
γονάτισε στὴ γῆ καὶ κλάψε!
Κλάψε μαζί μας τοῦτο τὸ λαμπρὸ δεντρὶ
ποὺ ἤτανε κάθε φύλλο του πουλὶ
καὶ κάθε κλῶνος του καντήλι
κι' ἔφεγγε σὰν τὸν ξάστερον μεσάνυχτα οὐρανὸ
καὶ λάλαε σὰν ἀπὸ πολλά, σουράβλια τὸ τραγούδι.
τὸ βουερὸ καὶ τὸ χαρμόσυνο,
ποὺ λένε τὰ νερὰ ὅταν ξεσκλαβώνονται ἀπ' τοὺς πάγους,
καὶ ροδολᾶνε ἀπ' τὶς κορφές, πηδώντα πέντε πέντε
τὰ λαγγαδίσια σκαλοπάτια!
ποὺ λένε τὰ καράβια ὅταν ξεκόβονται ἀπὸ τὶς στεριές.
μὲ φουσκωμένα πρίμο ἀγέρι τὰ πανιά τους,
κι' οἱ λεύτερες καρήνες τους ὀρθοπηδᾶν τὰ κύματα!

Δίπλωσε, Πνέμμα Ὀλύμπιο, τὶς φτεροῦγες σου.
γονάτισε στὴ γῆ καὶ κλάψε!
Ἔπεσε κι' ἔσβυσε στὸ χῶμα ὁ δέντρος ὁ ἀγλαόκαρπος
ποὺ τάγιζε ἕναν κόσμο ζωντανὰ καὶ ζούμπερα
καὶ πότιζε τὴν πλάση μὲ δροσιὲς καὶ μόσκους,
κι' ἔβγαζε ἀπ' τὰ δασόκλαρά του ἀνέμους ἐαρινούς.
ποὺ ξύπνααν μεσοχείμωνα λαχτάρες ἀναστάσιμες
μηνώντας τὰ λαμπρόγιορτα μὲ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια!
Κείτεται τώρα ὁ γίγαντας τοῦ μάκρου καὶ τοῦ πλάτου
κι' οὐδὲ πουλάκι του λαλεῖ κι' οὐδὲ καντήλι φέγγει.
Βουβὸ σκοτάδι ἐπάγωσε ὅλες τὶς καρδιές,
ὅταν γκρεμίστη ὁ δέντρος σὰν ἀπὸ σεισμὸ
κι' ἔπεσε ὁ ἴσκιος τῆς λαμπρῆς μεγαλοσύνης
ἀφεγγὴ νύχτα, ἐγγαστρωμένη στεναγμοὺς καὶ βόγγους!

Δίπλωσε, Πνέμμα Ὀλύμπιο, τὶς φτεροῦγες σου.
γονάτισε στὴ γῆ καὶ κλάψε!
Ὅλοι σιμῶστε ἐδῶ νὰ ἑνώσουμε τοὺς γόους μας
χεροπιασμένοι μέσα στὸ ἄλαλο σκοτάδι.
Γονατισμένοι ἂς συντονίσουμε τοὺς στεναγμούς μας.
γιὰ νὰ σπαράξει ἡ προσευκή μας τὰ λαγγάδια.
νὰ σφάξει τὰ βουνὰ ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου μας.
νὰ τὸν γεφτοῦνε οἱ οὐρανοὶ μαζὶ μ' ἐμᾶς νὰ κλάψουν!
Ἔπεσε ὁ δέντρος ὁ τρανὸς πελεκημένος στὰ ριζά του
ἀπὸ τοὺς νάνους καὶ τοὺς βόμπιρους καὶ τοὺς καλικαντζάρους!
Ἀρχίστε θρῆνο, ὄχι σὰν μάνες ποὺ ἄλλη αὐχὴ δὲ βλέπουν,
παρὰ σὰν νέοι, νὰ νε γλυκὸς σὰν λάλημα ὀρθρινό,
σὰν ἐγερτήριο σάλπισμα στοὺς ἀντρειωμένους,
ποὺ πέρα ἀπ' τοὺς νεκροὺς θωροῦν τὰ στέφανα τῆς Νίκης!

ΘΡΗΝΟΣ

Κατὰ γῆς ἡ ζωή,
μεγαλείου σκιά,
θρυψαλιάστηκε ὁ λαμπρὸς πολυέλαιος,
σὰν τὸ κῦμα ποὺ σωριάστηκεν ἀφρός.
Τὰ βουνὰ στενάζουν,
τὰ λαγγάδια βογγοῦν,
μανιασμένα τὰ δεντρὰ στηθοδέρνονται
κι' ὁλολύζουν τῶν ἀνέμων οἱ πνοές.
Ἀνεβαίνει ὁ θρῆνος
ἀντρειωμένη ἡ φωνὴ
καὶ μαβλίζει τῆς Αὐγῆς τὸ ροδίνισμα
καὶ βελάζει μὲς στὴν ἄλαλη νυχτιά.
Λάμψε Αὐγὴ Λευτεριά,
μὲ σπαθί, μὲ φωτιά,
οἱ ἀντρειωμένοι νὰ κινήσουν στὸν πόλεμο,
κι' οἱ νεκροὶ γιὰ γδικιωμὸ νὰ σηκωθοῦν!

Τελειώνει ὁ θρῆνος, σήκω, Πνέμμα, ἀπὸ τὸ χῶμα,
τίναξε τὶς φτεροῦγες σου καὶ πέταξε στὸν Ὄλυμπο!
Κι' ἐμεῖς χλωρὰ θὰ κόψουμε κλωνάρια ἀπὸ τὸ λείψανο,
τὸ λάδι θὰ μαζέψουμε σταλιὰ - σταλιὰ ἀπ' τὸ χῶμα,
νὰ τὸ φυλάξουμε στὶς χοῦφτες μας,
θὰ πιάσουμε καὶ τ' ἄπλερα πουλάκια ἀπ' τὶς φωλιές του
νὰ τὰ θερμάνουμε στοὺς κόρφους μας μὲ τὶς πνοές μας,
νὰ τὰ ταγίσουμε τὶς σάρκες μας,
καὶ θὰ φυτέψουμε ὅπου γῆς κλωνιά. θὰ τὰ ποτίζουμε
μὲ τὸν ἱδρώτα, μὲ τὸ δάκρυ μας, μὲ τὸ αἷμα μας
ὡς που φυντάνια νέα νὰ βγοῦν θρασιὰ καὶ θυμωμένα.
νὰ πετσχτοῦν μεσούρανα μ' ἀγερομάχους ροδαμούς.
καὶ ν' ἁπλωθεῖ τὸ δάσος τῆς ἀγάπης μας
πολύφουο, πολυκάντηλο σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση!
Τότε ν' ἀκούσεις καὶ νὰ ἰδεῖς, ὅπου χει ἀφτιὰ καὶ μάτια
χοροὺς πανηγυριώτικους, λαμπριάτικα τραγούδια!

Τέλειωσε ὁ θρῆνος, σήκω, Πνέμμα, ἀπὸ τὸ χῶμα,
τίναξε τὶς φτεροῦγες σου καὶ πέταξε στὸν Ὄλυμπο!

* Τὸ μοιρολόγι αὐτὸ μὲ τὸν τίτλο «Μοιρολόγι σὲ δέντρο» καὶ κουτσουρεμένο δημοσιεύτηκε στὸ περιοδ. «Καλλιτεχνικὰ Νέα» τότε ποὺ πέθανε ὁ ἀξέχαστος δάσκαλος. Τώρα τὸ δημοσιεύουμε ὁλόκληρο ὅπως εἶχε γίνει, κι' ὅπως τὸ εἴχαμε ἀπαγγείλει σὲ κρυφὲς σύναξες τὶς μαῦρες ἐκεῖνες ἡμέρες. Ἂς σημειωθεῖ πὼς μ' ὅλον τὸν καμουφλαρισμένον τίτλον, ὅλοι ὅσοι τὸ διάβασαν τότε κι' ἐδῶ καὶ στὴν ὑπόλοιπην Ἑλλάδα κατάλαβαν τὸ νόημά του καὶ σὲ πολλὰ μέρη βγάλανε ἀντίγραφα καὶ τὰ κυκλοφόρησαν πλατειά. Β. Ρ.

Μονόλογοι τοῦ ἐρημίτη τῆς Σαντορίνης

Ο ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΤΟΥ κ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ

('Ανέκδοτο)

Τοῦ Δ. ΓΛΗΝΟΥ

Τόσες μέρες φυσοῦσε ὁ βοριάς καὶ ὁ πυρετὸς μὲ εἶχε δεμένο στὸ κρεβάτι. Σήμερα βγῆκε ὁ ἥλιος καὶ εἶμαι καλύτερα. Ἂς βγῶ νὰ περπατήσω λίγο κατὰ τὸ βουνό. Ἴσως ἀπαντήσω στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ καὶ καμιὰν ἀνθρώπινη μορφὴ καὶ ἀκούσω καὶ καμιὰν ἀνθρώπινη λαλιὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰρωνικὴ φωνὴ τῆς Μαρίας, ποὺ ἔρχεται κάθε μέρα καὶ μοῦ φέρνει τὸ γάλα καὶ μοῦ σκουπίζει καὶ κοιτάζει τί κάνω γιὰ νὰ τ' ἀναφέρει σὲ κείνους ποὺ τὴν ἔβαλαν νὰ μὲ ὑπηρετεῖ καὶ νὰ μὲ κατασκοπεύει. Τὰ στενὰ δρομάκια τοῦ χωριοῦ τὰ λιθόστρωτα ποὺ ἀνηφοροκατηφορίζουν τὰ ρυμίδια ὅπως τὰ λέει ἡ κυρὰ Μαρία πῶς μὲ κουράζουν! Σὲ κάθε πατησιὰ σκοντάφτω, γλυστρῶ, πατῶ μὲ προσοχή. Μοῦ φαίνεται πῶς θὰ πέσω, ἐρημιά, ψυχὴ στοὺς δρόμους, στρίβω στὶς γωνιές, κοιτάζω τὶς αὐλές. Μιὰ φωνὴ παιδιακίσια ἀκούγεται σ' ἕνα σπίτι, θὰ εἶνε ὡς ἑφτὰ χρονῶ κοριτσάκι. Συρτὴ καὶ τραγουδιστὴ καὶ μονότονη σὰν ψαλμῳδία «ὀνομαστικὴ ὁ, ὁ, ὁ γενικὴ τοῦ οὗ, οῦ, δοτικὴ τῷ ῷ, ῷ, αἰτιατικὴ τόν, ὀν,ὀν, κλητικὴ ὦ, ὦ, ὦ» καὶ πάλι τὸ ἴδιο καὶ πάλι τὸ ἴδιο. Εἶναι ἀπομεσήμερο, ἡ ὥρα ποὺ τὰ παιδιὰ θὰ πᾶνε σκολιό. Ἡ καμπάνα κτύπησε. Τὸ παιδάκι διαβάζει τὸ μάθημα, ποὺ θὰ πεῖ σὲ λίγο. "Ἀκουσα καλὰ - ξαφνιάζομαι, στήνω τ' αὐτί μου. «Δοτικὴ τῷ ῷ... ῷ...» λέει πάλι ἡ φωνούλα. Χαμογελῶ. "Α! πῶς τὴν ἔπαθες κύριε παιδαγωγέ! Τ' ἄκουσες καλά; Ἀγωνίστηκες τριάντα χρόνια γιὰ νὰ λυτρώσεις τὸ μυαλὸ τοῦ 'Ελληνόπουλου ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀεροκοπάνισμα κι' ἄκουσες τώρα τὴ μικρὴ χωριατοπούλα μέσα στὴ χαμοκέλλα, ποὺ θὰ τρώει σ' ὅλη της τὴ ζωὴ τὸ κριθαρένιο μαῦρο παξιμάδι, ὅταν τῶχει κιαὐτό, νὰ κλίνει ξεκόλλητο τὸ ἄρθρο καὶ μὲ τὴ δοτικὴ μάλιστα, ὅπως ὅταν ἤσουνα καὶ σὺ στὴν ἴδια ἡλικία. Καλὰ τὰ κατάφερες! Χαμογελάω πικρὰ γιὰ τὸ θρίαμβο τοῦ ἀγώνα τοῦ «ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ», τῆς «'Εκπαιδευτικῆς Μεταρρύθμισης», τῆς «νέας παιδαγωγικῆς», καὶ τοῦ «νέου σχολείου ἐργασίας» στὰ 1938 καὶ σκύβω τὸ κεφάλι. Στὴ γωνιὰ εἶναι τὸ μικρὸ μαγαζάκι. Στὴν πόρτα κάθεται κατὰ γῆς ἕνα γεροντάκι καὶ λιάζεται. Μέσα εἶναι τρεῖς γυναῖκες ἀκαθόριστης ἡλικίας. Μεταξὺ τριάντα καὶ πενῆντα χρονῶν, ὅλες οἱ γυναῖκες ἐδῶ εἶναι τὸ ἴδιο μισόγυρες. Στὸ βάθος στέκεται πίσω ἀπὸ τὸν πάγκο ὁ κυρ 'Αντώνης, ὁ μπακάλης, ὡς ἐξῆντα χρονῶ, ἀξούριστος, μὲ μάτια μικρὰ καὶ κόκκινα καὶ πονηρά. Καθὼς ζυγώνω ὅλοι μὲ κοιτάζουνε. Μιλᾶνε σίγουρα γιὰ μένα σιγανά. 'Ο κακομοίρης! παίρνει τ' αὐτί μου. Χαιρετάω. «'Αντίο σας» ὅλοι μ' ἕνα στόμα. Προσπερνῶ. 'Η ὁμιλία συνεχίζεται γιὰ μένα. Παρακάτω εἶναι τὸ σκολιό. Τὰ παιδάκια εἶναι μαζεμένα στὸ δρόμο. Φωνάζουνε, πηδᾶνε, σπρώχνονται. Καθὼς φτάνω κοντά τους σωπαίνουν ὅλα καὶ παραμερίζουν. Μὲ κοιτάζουνε μὲ φόβο καὶ ἀπορία. Ἕνα κοριτσάκι μὲ κίτρινο φουστάνι, ξυπόλητο, μὲ κοιτάζει μὲ τὰ μεγάλα του γαλανὰ μάτια καὶ τὸ ξανθὸ κεφαλάκι του σὰν ἕνα στάχυ στὴν ἄκρη τῆς καλαμιᾶς. Τὰ προσπερνῶ. 'Η σιωπή τους κρατάει λίγο ἀκόμα καὶ ὕστερα ξαναρχίζουν οἱ χαρούμενες φωνές. 'Ανηφορίζει τώρα πάλι σιγὰ ὁ δρόμος τοῦ βουνοῦ, κατὰ τὸν Προφήτη. Τὸ μοναστήρι ἀσπρίζει στὸν ἥλιο. Στὸ τριγωνικὸ καμπαναριὸ οἱ καμπάνες σχηματίζουνε μιὰ πυραμίδα. 'Ο δρόμος εἶναι λιθόστρωτος καὶ σκαλωτός. Οἱ χωριάτες ἔχουνε κάνει δουλιὰ παντοῦ, γιατὶ οἱ βροχὲς παίρνουνε τὴν κύσσηρη καὶ σκάβουν λαγούμια καὶ σπηλιές. Βλέπω τώρα τὸ νησὶ σχεδὸν ὁλόγυρα. Κατὰ τὴν ἀνατολὴ κατεβαίνουνε οἱ πλαγιὲς μαλακὰ μαλακὰ μὲ τὰ πράσινα χωράφια τους. Τὰ χωριὰ ἀσπρίζουνε σὰ νὰ εἶναι στημένα, ἐδῶ κ' ἐκεῖ κοκκαλάκια τοῦ ντόμινου ἀπάνω σ' ἕνα πράσινο τραπέζι. 'Η Μέσα Γωνιά, ἡ "Οξω Γωνιά, ὁ Βόθωνας, ἡ Μεσαριά, ὁ Καρτεράδος. Στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοντὰ ὁ Μονόλιθος καὶ τὸ λιμάνι ποὺ χτίζεται τριάντα χρόνια καὶ εἶναι πάντα ἀτέλειωτο. Τὰ ἐργοστάσια τῆς ντομάτας ὑψώνουνε τὶς καμινάδες τους. Πέρα κατὰ τὸ βοριὰ σωριασμένα στ' ἀχεῖλι τῆς Καλδέρας τοῦ ἠφαιστείου τὸ Κονχεῖλι τῆς Θήρᾶ, τὸ Φηροστεφάνι καὶ ψηλότερα ἀπ' ὅλα τὸ Μεροβίγλι καὶ πάρα πέρα ἡ 'Απάνω Μεριά. Κατὰ τὴ δύση γυαλίζει τὸ πέλαγος μὲ τὸ στεφάνι τὰ νησιά, τὴ Θηρασιά, τὸ 'Ασπρονήσι, τὶς Καμένες, ὁλόμαυρες ἀπὸ τὴ φωτιὰ τοῦ ἠφαίστειου καὶ τὸ πέταλο τῆς Σαντορίνης μὲ τὶς κρεμαστὲς καὶ κοφτὲς πλευρές του. Στρώματα στρώματα πολύχρωμη ἡ λάβα, μαύρη, γκρίζα σκούρα, κόκκινη, ἀσπρειδερὴ καὶ πάνω ἡ ὁλόλευκη κύσσηρη σὰ χιόνι τριάντα ὀργιὲς ψηλό, ποὺ σκεπάζει σὰν ἄκροστεφάνι ὅλο τὸ μισοφέγγαρο. Τὸ γαλάζιο σμάλτο τῆς θάλασσας εἶναι χυμένο γύρω στὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ σκαλιστό, ποὺ πλαστούργησε ἡ φωτιὰ τιναγμένη ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς. "Ενα παιχνίδι ὀργιαστικῆς φαντασίας, ἄγριο καὶ χαρωπὸ συνάμα, εἰδύλλιο καὶ τραγωδία, χαμόγελο ἀπάνω στὴ λάβα ἡ Σαντορίνη. Καὶ γαλήνη, γαλήνη παντοῦ. 'Ανεβαίνω σιγὰ σιγὰ ὁλοένα ψηλότερα. Δεξιὰ στὸ δρόμο ἕνα χαλασμένο παλιὸ μοναστῆρι. Μιὰ ἐκκλησιὰ γκρεμισμένη. Οἱ μαρμαρένιοι σταυροὶ σκαλιστοὶ στὰ παραθύρια. Μπαίνω σὲ μιὰν αὐλὴ μεγάλη λιθόστρωτη. Γύρω γύρω κελλιά, χωρὶς στέγη. Οἱ τοῖχοι στέκονται μοναχικοὶ καὶ συλλογισμένοι. Κανένα σημάδι ἀπὸ τὴν παλιὰ ζωή. 'Η ζωὴ αὐτὴ ἔσβησε μέσα στὴ σιωπή. Οἱ ψαλμῳδίες, οἱ καμπάνες, τὰ λιβάνια, τὰ ράσα, οἱ ὠχρὲς μορφὲς καὶ τὰ μαῦρα πάθη, ποὺ ὄργωναν τὶς ψυχές. "Ολα τελειώνουνε μέσα στὴ σιωπή. "Ετσι καὶ ἡ δική σου θλίψη καὶ τὰ πάθη, ποὺ σὲ καρφώσανε πάνω σὲ τοῦτο τὸ νησί. Γιατὶ ὅμως ἐσένα σὲ βαραίνει τόσο ἡ σιωπή; ποὺ ἀργὰ ἢ γρήγορα ὅλα θὰ σκεπάσει μὲ τὸν πέπλο της. 'Ολοένα ὁ δρόμος ἀνηφορίζει. Τώρα ἀνοίγεται μπροστά σου ὁ κάμπος τῆς νοτιάς. Τὰ πράσινα χωράφια σμίγουνε μὲ τὸ γαλάζιο σμάλτο σὲ μιὰν ἴσια γραμμὴ κατὰ τὴ νοτιά. Στὸ βάθος ἀχνοφέγγουνε σὰν ἕνα θαμπὸ κρύσταλλο τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης. Κοίτα τώρα γύρω γύρω τὰ πελαγήσια μάκρη τὰ θαμπὰ κρύσταλλα, μὲ τὶς ἀπαλὲς ρόδινες καὶ μενεξελιὲς καὶ ἀχνογάλανες γραμμές τους, τὰ νησιὰ τῆς "Ασπρης θάλασσας, τὴν 'Ανάφη, τὴν 'Αστροπαλιά, τὴν 'Αμοργό, τὴ Δονοῦσα, τὴ Νάξο, τὴ Νιό, τὴ Σίκινο, τὴ Φολέγαντρο, τὴ Μῆλο.

Φτάνω σὲ μιὰ κολώνα μ' ἕνα σιδερένιο σταυρό. Κάθομαι στὴ βάση της. Λίγο παραπάνω φαίνεται ἡ πόρτα τοῦ Προφήτη. Μὰ δὲν ζυγώνω. Πῶς θὰ μὲ ἰδοῦν οἱ καλόγεροι; Δὲ θὰ κάνουνε ξόρκι ἐκεῖ ποὺ θὰ πατήσω τὰ βήματά μου, γιὰ νὰ διώξουνε τὸ Σατανᾶ; Κάθομαι στὴ βάση τῆς κολώνας καὶ ἀκουμπῶ τὴν πλάτη μου στὴν πέτρα. Μπροστά μου κατηφορίζουνε τὰ χωράφια ὁλόλευκα, τὸ χῶμα τους εἶναι σὰ χιόνι. Σοῦ ἔρχεται νὰ γυμνωθεῖς καὶ νὰ κυλιστεῖς μέσα σ' αὐτό, γιὰ νὰ βγεῖς καθαρότερος. "Ασπρη γῆ σὰν τὸ κορμὶ νέας γυναίκας.

'Από τὸ μοναστῆρι ἔρχεται ἕνας χωριάτης. Εἶναι λίγο κουτσός, στραβοπόδης, ἀδύνατος καὶ γέρος. "Ερχεται κοντά μου. Κοντοστέκεται, τόνε χαιρετῶ. «'Αντίο ἀφεντικό. Δόσε μου ἕνα τσιγάρο». Τοῦ δίνω. «Σ' ἀρέσει ὁ τόπος μας ἀφεντικό;» —«Ναί, πολὺ μ' ἀρέσει». —«Καλὸς εἶναι, μὰ φτώχεια. Δὲ βρέχει. 'Αυυδρία πέντε χρόνια, δὲν ἔχουμε νὰ ζήσουμε τὰ παιδιά μας. Θὰ πεθάνουμε ὅλοι τῆς πείνας». —«Μὰ ἐφέτος βρέχει, ὅλα θὰ πᾶνε καλά». —«"Ας μᾶς λυπηθεῖ ὁ Θεός». Κατεβαίνει κουτσαίνοντας καὶ χτυπάει τὸ ραβδί του στὸ λιθόστρωτο.

Κατεβαίνω σιγὰ σιγὰ σέρνοντας πάντα μαζύ μου μιὰ βαριὰ μελαγχολία μέσα σὲ τοῦτη τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ γαλήνη. Στὸ δρόμο μὲ προσπερνάει ἕνας νέος χωριάτης ὡς τριάντα χρονῶ καβάλλα στὸ γαϊδουράκι. Γυρίζει, μὲ κοιτάζει, μοῦ χαμογελάει πρόσχαρα, βγάζει τὸν κοῦκο του. «Χαίρετε κ. καθηγητά!» Ξαφνιάζομαι. Τὸν κοιτάζω. Ποιὸς εἶναι τοῦτος ποὺ μὲ προσφωνάει ἔτσι; τί ξέρει ἀπὸ μένα; τί σημαίνει αὐτὸς ὁ χαιρετισμός του; Λὲς νὰ ξέρει, νὰ νιώθει; Τὸ βῆμα μου ἔγινε λίγο πιὸ λαφρύ, λίγο πιὸ σίγουρο. Περνάω πάλι τὰ ἔρημα δρομάκια τοῦ χωριοῦ. Τὰ παιδιὰ τώρα εἶναι μέσα στὸ σκολειό. "Οταν προσπερνῶ ἡ δασκάλα ξεπροβάλλει πίσω μου τὸ κεφάλι της στὴν πόρτα καὶ μὲ κοιτάζει περίεργα ὥρα πολλή. Στὸ μπακάλικο εἶναι τώρα κι' ἄλλοι, γριὲς καὶ γέροι καὶ ἡ κυρὰ Μαρία. "Ολοι μὲ κοιτάζουνε, μὲ χαιρετᾶνε πρόσχαρα. «'Αντίο σας! Καλῶς ὁρίσατε!» Καὶ πάλι σιγανομιλήματα πίσω μου. «"Α! λέω μέσα μου. Τοὐλάχιστο μὲ νιώθουνε, μὲ συμπονοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ξέρουν, πῶς γι' αὐτοὺς βρίσκομαι ἐδῶ. Πῶς τοὺς ἔχω ἀφιερώσει τὴ ζωή μου». Πιὸ λαφρὺς ἀκόμη στρίβω τὰ ρημάδια, ποὺ μὲ ὁδηγᾶνε στὸ κελλί μου. 'Ο ἥλιος γέρνει κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα. "Ας κλειστῶ μέσα.

Σὲ λίγο φτάνει ἡ κυρὰ Μαρία. —«'Αφεντικό, γιὰ σένα μιλοῦσαν ὅλοι στὸ μπακάλικο». —«Καὶ τί λέγανε, κυρὰ Μαρία;» —«Νά, λέγανε πολλά, ξέρω γώ; καὶ ποῦ νὰ τὰ θυμᾶμαι; καὶ λέγανε μαθὲς γιατὶ σὲ φέρανε ἐδῶ καὶ γιατὶ σὲ παιδεύουνε καὶ δὲ σὲ ἀφίνουνε νὰ μιλήσεις μὲ κανέναν ἄνθρωπο, μηδὲ κανένας ἄνθρωπος νὰ ζυγώσει στὸ σπίτι σου, μηδὲ νὰ σοῦ πεῖ κανεὶς καλὰ καλὰ μιὰ καλημέρα. Οἱ ἄνθρωποι φοβοῦνται καὶ δὲν ξέρουνε τί νὰ κάνουνε. Μὰ σὲ λυποῦνται. Γιατὶ εἶσαι ξένος ἄνθρωπος καὶ δὲν ἔχεις κανένα δικό σου ἐδῶ πέρα καὶ εἶσαι καὶ ἄρρωστος καὶ γέρος καὶ εἶναι χειμώνας βαρὺς καὶ σὲ συλλογοῦνται. Καὶ δὲν ξέρουνε καὶ τσοὶ γυναίκες καὶ σὲ βριδεύγουνε μαθές». —«Καὶ τί φαντάζονται, κυρὰ Μαρία, γιὰ μένα, πῶς εἶμαι κανένας κακὸς ἄνθρωπος;» —«Μὰ ξέρω γώ; Οἱ ἄνθρωποι δὲν ξέρουνε. Νά, εἶταν ἡ κερὰ Καλιὼ κι' ἔλεγε, πῶς θἄχεις μαθὲς καμωμένα καμιὰ κακιὰ πράξη κι' ἔπρεπε νὰ σ' ἔχουνε στὴ φυλακὴ καὶ γιατὶ σὲ φέρανε ἐδῶ καὶ δὲ σὲ πήγανε στὴ φυλακή. Καὶ ἡ Πλουσιὼ τοῦ Φύτρου, ἡ ξαδέρφη μου ἔλεγε, πῶς ἄκουσε πῶς ἐσὺ εἶσαι κακὸς ἄνθρωπος, νὰ μὲ συμπαθᾶς, δὲν τὰ ἔβρω καὶ καλὰ πῶς τὰ λένε — κομμουνιστὴς θαρρῶ πῶς εἶπε, καὶ πῶς θέλεις νὰ μᾶς χαλάσεις τὴ θρησκεία καὶ τί σοῦ φταίει ἡ θρησκεία καὶ νὰ μὴν πηγαίνουμε πιὰ στὴν ἐκκλησία, νὰ μὴν κάνουμε σαρακοστὴ — σάματις κάνουνε σαρακοστὴ οἱ πλούσιοι, οἱ κλεφταράδες καὶ νὰ σοῦ χαλάσει ὁ Θεὸς τὸ κεφάλι, παρὰ νὰ μᾶς χαλάσεις τὴ θρησκεία. Μὰ τὸ Ρηνιὼ τοῦ Καραμολέγκου ἔλεγε, πῶς ἄκουσε μαθὲς πῶς κάτι ἔχεις κάνει κακὸ στὸ σπιτικό σου, πῶς δηλαδὴς κάποια ἀτιμία—κι' αὐτὴ δὲν κοιτάζει τὶς δικές της τὶς μπομπές, ποὺ ἔχει τρία παιδιὰ καμωμένα μὲ τρεῖς ἄντρες ἀστεφάνωτη, δυὸ χωροφυλάκοι κι' ἕνα στὴν 'Αθήνα, ποὺ εἶταν δούλα. Καὶ ἦρθε καὶ ὁ Μανώλης ὁ Πασσαλιᾶς κι' ἔλεγε, πῶς ἐσὺ εἶσαι μαθὲς καλὸς ἄνθρωπος καὶ πονᾶς τσοὶ φτωχοὶ καὶ θέλεις νὰ περάσουνε οἱ πλούσιοι τὰ ἔχει ντους στσοὶ φτωχοί. Καὶ εἶπανε οἱ γυναῖκες, πῶς μακάρι, καὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ εἶπε ὁ κὺρ 'Αντώνης, ὁ μπακάλης, πῶς θέλεις νὰ μοιράσουνε καὶ τσοὶ γυναίκες καὶ σὲ βρίζανε οἱ γυναῖκες, κακὸ χρόνο νἄχεις καὶ νὰ μοιράσεις τὴ δική σου γυναίκα καὶ τσοὶ ἀδερφάδες σου καὶ εἶπε ὁ Μανώλης ὁ Πασσαλιᾶς, πῶς τότες καλὰ σοῦ κάνουνε καὶ εἶναι ντροπὴ ἐσὺ ἕνας καθηγητής, ἕνας σπουδαγμένος ἄνθρωπος νὰ θέλεις τέτοια πράμματα καὶ ὁ καθένας ἔλεγε τὸ δικό του καὶ ποῦ νὰ τὰ θυμᾶμαι οὖλα. Μὰ σὲ λυποῦνται οἱ ἄνθρωποι, νὰ τὸ ξέρεις». — «Σ' εὐχαριστῶ, κυρὰ Μαρία καὶ τοὺς εὐχαριστῶ ὅλους, εἶναι ὅλοι καλοὶ καὶ σπλαχνικοὶ ἄνθρωποι καὶ γὼ τοὺς ἀγαπῶ. Μὰ δὲν ξέρουνε, γιατὶ βρίσκουμαι ἐδῶ. Θ' ἀργήσουνε πολὺ νὰ τὸ καταλάβουνε».

'Ο Μανώλης ὁ Πασσαλιᾶς εἶτανε ὁ χωριάτης, ποὺ μὲ εἶχε χαιρετήσει «Χαίρετε κ. καθηγητά» καὶ μοῦ εἶχε κάνει ἀνάλαφρη τὴν περπατησιά. "Εμεινα συλλογισμένος στὸ μισοσκόταδο χωρὶς ν' ἀνάψω τὴ λάμπα, ὅταν ἔφυγε ἡ κυρὰ Μαρία. «Λοιπὸν αὐτὰ ξέρει ὁ «λαὸς» γιὰ σένα κ. καθηγητά. Μὰ τοὐλάχιστο σὲ συμπονάει, γιατὶ βλέπει νὰ ὑποφέρεις. Καλὸ κι' αὐτό. "Ας διαβάσω τώρα λίγο, ὡς ποὺ νὰ μὲ πάρει ὁ ὕπνος ὁ λυτρωτής.» "Εσβησα τὴ λάμπα κατὰ τὶς ἑντεκα. Κοιμόμουνα βαριά. "Αξαφνα τινάζουμαι, ἀκούω νὰ χτυπάει ἡ πόρτα μου, προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀνοίξουνε. Ποιός νὰ εἶναι; 'Εγὼ ἔχω ἀμπαρώσει καὶ τὴν πόρτα τῆς αὐλῆς. Ποιοί εἶναι τέτοια ὥρα: Φωνάζω: —«Ποιός εἶναι;» —«'Ανοίξετε, ἡ χωροφυλακή». Τί νὰ τρέχει; στοχάζομαι. Σίγουρα θὰ ἦρθε καμιὰ κακὴ εἴδηση ἀπὸ τὸ σπίτι μου καὶ ἦρθανε νὰ μοῦ τὴ φέρουνε. Σηκώνουμαι. 'Ανάβω τὸ φῶς. Μεσάνυχτα περασμένα. 'Ανοίγω τὴν πόρτα. —«Τί τρέχει;» 'Ο χωροφύλακας μὲ κοιτάζει μὲ ἀνήσυχα μάτια μέσα ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Τεντώνει τὸ κεφάλι του καὶ κοιτάζει μέσα στὴν κάμαρα στὸ βάθος. —«"Ηρθαμε νὰ ἰδοῦμε. Μᾶς εἶπανε, πῶς κάποιος εἶναι ἐδῶ. Πῶς μιλᾶτε μὲ κάποιον». —«Μὰ ἐγὼ ἔχω ἀμπαρωμένη καὶ τὴν δξώπορτα καὶ κοιμᾶμαι δυὸ ὧρες τώρα». —«"Ενας χωριάτης ἦρθε καὶ μᾶς εἶπε πῶς εἶδε κάποιονε νὰ μπαίνει ἐδῶ, πῶς μιλᾶτε μὲ κάποιον. Δὲν εἶτανε κανεὶς ἐδῶ;» —«Ποιός θέλετε νὰ εἶναι; 'Από νωρὶς κατὰ τὶς ἕξη εἶταν ἡ κερὰ Μαρία. Κανεὶς ἄλλος δὲ ζυγώνει ἐδῶ πέρα». —«Μᾶς συγχωρεῖτε, ἔτσι μᾶς εἶπε ἕνας χωριάτης καὶ ἤρθαμε νὰ ἰδοῦμε, τί συμβαίνει. Καληνύχτα σας». — «Μὰ σταθεῖτε νὰ κλείσω τὴν ὀξώπορτα». —«Δὲν ἤρθαμε ἀπὸ τὴν ὀξώπορτα, μὴν ἀνησυχεῖτε». Εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν ταράτσα πηδώντας ἀπὸ τὸ διπλανὸ σπίτι. 'Εκεῖ κάθεται, καθὼς ἔμαθα τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Μανώλης ὁ Πασσαλιᾶς. Μὲ ἄκουσε νὰ διαβάζω δυνατά, καθὼς φαίνεται, καὶ εἰδοποίησε τὴν ἀστυνομία, πῶς κάποιος εἶναι μέσα καὶ μοῦ μιλάει.

Γιατὶ στριφογυρίζεις στὸ κρεβάτι καὶ δὲν σὲ πιάνει ὁ ὕπνος πιά; Μὰ ἐσὺ γιὰ νὰ βγάλεις αὐτὸ τὸ λαὸ ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἠθικὴ σκλαβιὰ καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν πείνα, βρίσκεσαι ἐδῶ. Γιατὶ λοιπὸν τώρα πονεῖς τόσο πολύ;

Τὸ προαύλιο τῶν φυλακῶν τῆς 'Ακροναυπλίας.

Στὸ κέντρο ὁ Δ. Γληνός

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ Δ. ΓΛΗΝΟΥ

— Γράμμα στὸ περιοδικὸ τοῦ Γ. Βώκου «Τὸ περιοδικό μας» γιὰ κάποιες ξένες λέξεις στὴ δημοτική.
— Στὴν 'Επετηρίδα τοῦ 'Ελληνογερμανικοῦ Λυκείου Σμύρνης (Α 1906 - 7) γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν 'Αρχαίων 'Ελληνικῶν.
— 'Ομοίως (Β 1907 - 8) γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Νέων 'Ελληνικῶν στὰ σχολεῖα τῆς μέσης παιδείας.
— Στὸ Δελτίο Λειτουργῶν Μέσης 'Εκπαιδεύσεως 1908 (τοῦ Κ. Στεφάνου) γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν νέων 'Ελληνικῶν.
— Στὴν 'Εφημερίδα «'Ημερησία» Σμύρνη ἀπὸ τὰ 1906 - 1908 διάφορα δημοσιεύματα καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ὁ λόγος γιὰ τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Δ. Βερναρδάκη 1907.
— Στὸ περιοδικὸ τῆς Σμύρνης «Νέος Κόσμος» ἡ διάλεξη γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν νέων 'Ελληνικῶν καθώς καὶ ποιήματα καὶ χρονογραφήματα κλπ
— Στὸ «Νουμᾶ» τῶν 'Αθηνῶν μεταφράσεις ἀπὸ ποιήματα τοῦ 'Ερεντιὰ (Heredia).
— Στὸ περιοδικὸ «Παναθήναια» 1908 ἄρθρο γιὰ τὸ φιλόσοφο R. Eucken καὶ μετάφραση ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «'Ιστορία» ἀπὸ τὸ Gastige Strömungen der gegenwart.
— Στὸ περιοδικὸ «'Ελληνικὸς 'Οχτώβρης καὶ Νοέμβρης» 1909 μελέτη γιὰ τὴ Νεοτουρκικὴ 'Επανάσταση μὲ τὸ ψευδώνυμο Λέων Καλέργης (τὸ πρῶτο δημοσίευμα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ).
— Τὰ 1909 - 10 στὴ Λειψία ἔργο γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνα. Τὸ ἔργο ὑποβλήθηκε στὸ Σούτσειο διαγώνισμα τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν καὶ δὲν βραβεύθηκε, προτιμήθηκε τοῦ ἔργου τοῦ Λογοθέτη γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνα.
— Στὸ περιοδικὸ «Δελτίο τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου» διάφορα δημοσιεύματα μὲ τὸ ψευδώνυμο Δ. Φωτεινός ἢ χωρὶς ὄνομα ἀπὸ τὸν τόμο Β ὡς τὸν τελευταῖο (ΙΑ).
— Στὴν ἐφημερίδα «Πατρίδα» τὸ 1912 στὸ τέλος τῆς χρονιᾶς καὶ τὸ 1913 σειρὰ ἀπὸ πέντε ἄρθρα γιὰ τὰ μονοτάξια διδασκαλεῖα μὲ τὸν τίτλο «Πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ὄχι πρὸς τὰ ὀπίσω».
— Στὴν ἐφημερίδα «Νέα 'Ελλάς» τὸ Μάρτη καὶ τὸν 'Απρίλη τοῦ 1914 ἄρθρα γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τοῦ Ι. Τσιριμώκου (ἔχουνε δημοσιευτεῖ σὲ βιβλίο μὲ τὸν τίτλον «"Ενας ἄταφος νεκρός»).
— Στὸ περιοδικὸ «'Αγωγὴ» 1914 - 15 ἔκδοση τοῦ συνδέσμου τῶν λειτουργῶν τῆς Μ. 'Εκπαιδεύσεως διάφορα κύρια ἄρθρα κλπ. χωρὶς ὄνομα.
— Σὲ φυλλάδια «"Εθνος καὶ γλώσσα», «ἡ κρίση τοῦ δημοτικισμοῦ», «δημιουργικὸς ἱστορισμὸς» (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μελέτη "Εθνος καὶ γλώσσα) «γυναικεῖος ἀνθρωπισμός» (ὁ ἐναρκτήριος στὴν ἀνωτέρα γυναικεία σχολὴ) «οἱ χοῖροι οὐζουσιν καὶ τὰ λοιπά» μὲ τὸ ὄνομα 'Αντώνιος Γαβριὴλ 1920 - 23, «ἕνας ἄταφος νεκρός» 1926.
— Στὸ περιοδικὸ «'Εργασία» 1924 - 25 - 1926, ὁ ἐναρκτήριος στὴν παιδαγωγικὴ 'Ακαδημία (καὶ σὲ φυλλάδιο) ἄρθρ. τὰ 'Ιδανικὰ τῆς ἀγωγῆς κτλ.
— Στὸ «Διδασκαλικὸ Βῆμα» μελέτη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ Λαϊκοῦ Σχολιοῦ.
— Στὸν «'Ελεύθερο Τύπο» ἀπάντηση στὴν ἔρευνα τοῦ Μπαστιᾶ γιὰ τὴν πνευματική μας ζωὴ 1926, συνέντευξη ἀναδημοσιευμένη στὸ περιοδικὸ «'Αναγέννηση» μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἀρρώστεια μας».
— Περιοδικὸ «'Αναγέννηση» 1926 - 27 - 28, τόμοι 2, διάφορα ἄρθρα, σημειώματα, κριτικὲς κτλ.
— Στὸν 'Εκπαιδευτικὸ "Ομιλο «Διακήρυξη τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου» 1927.
— Στὴν φοιτητικὴ συντροφιὰ 1926 διάφορα ἄρθρα.
— Στὸ «Νέο Δρόμο» περιοδικὸ τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου 1928 - 29 διάφορα ἄρθρα καὶ σημειώματα μεταξὺ αὐτῶν τὸ «Σχέδιο γιὰ ἕνα νέο πρόγραμμα τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου», προγραμματικὴ μελέτη γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς παιδείας.
— Στὴν ἐφημερίδα «'Ακρόπολη» Μάης - 'Ιούνης 1929 σειρὰ ἀπὸ 13 ἄρθρα γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τῶν φιλελευθέρων (Γόντικα).
— Στὰ 1931 στὸν πρόλογο τῆς «'Αγνῆς», ἔκδοση 'Ελευθερουδάκη μελέτη γιὰ τὸν Ψυχάρη.
— Στὴ «Μελέτη καὶ Κριτικὴ» τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ 'Ομίλου «'Ο δρόμος ποὺ ἀνοίγεται μπροστά μας» καὶ μιὰ διακήρυξη τῆς φοιτητικῆς συντροφιᾶς 1933 - 34.
— Στοὺς «Νέους Πρωτοπόρους», μελέτη γιὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Fr. Hegel, 1932, φυλλάδια 1, 2, 3, μελέτη μὲ τὸν τίτλο «Οἱ πνευματικὲς μορφὲς τῆς ἀντίδρασης» 1 - 5 (1932). Μελέτη γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς στὴ Σοβιετικὴ "Ενωση.
— Διάφορα ἄρθρα, σημειώματα, κριτικὲς 1934 - 35 - 38, ἀνάλυση γιὰ τὸ «φῶς ποὺ καίει» τοῦ Βάρναλη καὶ ἄρθρο γι' αὐτόν.
— Στὸ Λεξικὸ τοῦ 'Ελευθερουδάκη τὰ ἄρθρα γιὰ τὸν Κάντ, Κόντ, Λάϊμπνιτς, Πανεπιστήμια, Κομ.
— Στὴ «Φωνὴ τοῦ Βιβλίου» 1933 - 34, ἄρθρα γιὰ τὴν ὀρθογραφία.
— Στὸν «Κύκλο» τὸ περιοδικὸ τοῦ Μελαχρινοῦ ἄρθρα γιὰ τὰ ἰδανικὰ τῆς 'Ελληνικῆς παιδείας (συζήτηση μὲ τὸν Παπανδρέου) καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα μετὰ τὸν Ψυχάρη.
— Στὸν «Ριζοσπάστη» πρωτοχρονιὰ 1934 ἀπὸ φυλλάδια γιὰ τὴ λογοτεχνία, τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ τὴν παιδεία.
— Στὴν «'Εργασία» (τέλος 1933) ἀπάντηση στὴν ἔρευνα γιὰ τὴ λογοτεχνία μας.
— Στὸ «Νέο Κόσμο» ἀπὸ 27 Σεπτέμβρη 1934 ἕως Γενάρη 1935 σειρὰ ἄρθρα γιὰ τὴ Σοβιετικὴ "Ενωση (85 ἄρθρα).
— Πρόλογος στὸ βιβλίο του Kurelle «Ἡ

Ο ΓΛΗΝΟΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τοῦ Γ. ΒΑΛΕΤΑ

Θυμάμαι, ὅταν στὰ 1934 ὁ Δημήτρης Γληνὸς ἔφευγε παρέα μὲ τὸ Βάρναλη στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία γιὰ ν' ἀντιπροσωπεύσει τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στὸ κοσμοϊστορικὸ συνέδριο τῶν πρωτοπόρων συγγραφέων δὲν ἀκούστηκε πουθενὰ κι ἀπὸ κανένα καμμιὰ ἀντίρρηση γύρω στὴ λογοτεχνική του ἰδιότητα.

Ἦταν κοινὴ συνείδηση σ' ὅλους, παλιοὺς καὶ νέους, ἀκόμα καὶ στοὺς ἀντιδραστικοὺς τεχνοκράτες, πὼς ὁ παιδαγωγός, ὁ θεωρητικὸς Γληνὸς ἦταν κοντὰ στ' ἄλλα κι ἕνας ξεχωριστὸς λογοτέχνης. Ποῦ στηριζόταν αὐτὴ ἡ ἀντίληψη;

Ὁ Γληνὸς ἄρχισε τὸ στάδιό του μὲ τὴν ποίηση καὶ τὴ λογοτεχνία. Σύρριζα στὸ μεγάλο στοχαστὴ καὶ θεωρητικὸ θρασομανοῦσε σὲ μιὰ ὀργιαστικὴ βλάστηση, σ' ἕνα ἐνορμητικὸ δυναμισμὸ βέρβα λογοτέχνη, ἡ καλλιτεχνικὴ του φύση. Νηησιώτης μὲ τὴ διπλὴ ψυχὴ τοῦ θαλασσινοῦ, τὴ διονυσιακὴ μαζὶ καὶ ἀπολλώνια, ἦταν προικισμένος μ' ἔξοχη συνθετικὴ φαντασία καὶ δύναμη ἐκφραστικὴ λογοπλαστική.

Νὰ γίνει λογοτέχνης, ν' ἀγωνιστεῖ σὰ λογοτέχνης στὶς γραμμὲς τοῦ δημοτικισμοῦ, νὰ δώσει ἔργα φαντασίας καὶ κριτικῆς, ρόδα καὶ μῆλα κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Παλαμᾶ, νὰ συνδυάσει τὴν παρανουσία τοῦ ἐπαναστατικοῦ του γλωσσικοῦ ἰδανικοῦ μὲ τὴ νομιμότητα τοῦ δασκάλου, νὰ γίνει ὁ Ποιητής, ὁ Dante, ἡ ἕνας ἀπ' τοὺς ποιητές, ποὺ περίμενε σὰν πανάκεια ὁ ρωμαντικὸς δημοτικισμὸς στὰ χρόνια του, ἰδοὺ τὸ πρῶτο ἐρηβικὸ ἰδανικὸ ζωῆς τοῦ Γληνοῦ, ἰδανικὸ ποὺ τὸν ἔφερε καὶ στὴ φιλολογία σὰ σπουδὴ καὶ ἐπάγγελμα ποὺ θὰ ἔτρεφε καὶ θὰ συνταίριαζε καλλίτερα τὴ δημιουργικὴ λογοτεχνική του κλίση. Μ' αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ βάδισε ὁ Γληνὸς ὡς τὰ τριάντα του χρόνια.

Μαθητὴς ἀκόμα τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς εἶχε γράψει τραγωδία σὲ ἰαμβικὰ καθαρευουσιάνικα μέτρα κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ Βερναρδάκη. Καὶ ἴσα-ἴσα ὁ Δημήτρης Βερναρδάκης, ὁ φιλόλογος, ὁ κριτικός, ὁ ποιητής, ὁ μαχητής, ὁ μάρτυρας τῶν ἰδεῶν του στάθηκε τὸ πρῶτο ἴνδαλμα, ἡ πρώτη κορφὴ ποὺ σαγήνεψε καὶ τράβηξε τὰ ὄνειρα τοῦ Γληνοῦ. Ὅποιος διαβάσει τὸ λόγο του στὸ μνημόσυνο τοῦ Βερναρδάκη στὴν ἐπίσημη αἴθουσα τελετῶν τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, θὰ δεῖ μὲ ποιὰ φτερά, μὲ ποιὲς φιλοδοξίες ἐξορμοῦσε γιὰ τὴ ζωὴ ὁ Γληνὸς στὰ εἰκοσιπέντε του χρόνια.

Τὸ πρῶτο λογοτεχνικό του παρουσίασμα τὸ ἔκανε φοιτητὴς ἀκόμα στὸ «Περιοδικὸ μας» τοῦ Βώκου. Εἶν' ἕνα σύντομο γράμμα ποὺ κλείνει στὶς γραμμές του σπερματικά, ἐμβρυακὰ ὅλο τὸν κατοπινὸ Γληνό — τὸν ὁδηγητή, τὸν ὀργανωτή, τὸν κριτικό, τὸν ἐπαναστάτη. Ὑπογράφει μὲ τὸ ψευδώνυμο: "Ἕνας Ἐθνικός. Μὲ τὸ ἴδιο ψευδώνυμο θὰ μποροῦσε νὰ συνοδέψει καὶ τὰ τελευταῖα χειρόγραφά του—δυὸ σελίδες ποὺ ἔστειλε στὸ Σφῶλο, ὅπου ἐξιστοροῦσε τὶς δραματικὲς προσπάθειές του στοὺς πολιτικοὺς καὶ στὰ κόμματα γιὰ τὴν Ἐθνικὴν Ἑνότητα. Στὸ γράμμα του πρὸς τὸ Βῶκο χτυπᾶ τὸ γλωσσικὸ φραγκολεβαντινισμὸ τῶν συγκαιριῶν του ποιητῶν τῆς πρωτοπορίας (Καμπύση, Χατζόπουλου κλπ.). Μιὰ ἀνάπτυξη τῆς θέσης του αὐτῆς ἀποτελοῦν οἱ κατοπινὲς μελέτες του: «Ἡ κρίση τοῦ δημοτικισμοῦ», «Ἔθνος καὶ Γλῶσσα», Ἡ ψυχὴ ὅμως, τὸ βαθύτερο πνεῦμα εἶναι τὰ ἴδια. Τόσο θεμελιωμένος καὶ γερὸς ἦταν ὁ πυρῆνας τῆς σκέψης του, τόσο σχηματισμένες οἱ πρῶτες καταβολὲς τῆς προσωπικότητάς του, ποὺ θἄλεγε κανεὶς παρακολουθώντας τὴν ψυχικὴ καὶ ἰδεολογική του ἀνάπτυξη πὼς ὁ Γληνὸς ὅλα του, ἀκόμα καὶ τὸ μαρξισμὸ τὸν ἔφερνε ἀπ' τὴν κοιλιὰ τῆς μάνας του. Προσωπικότητες σὰν τὸν Γληνὸ ἀρχίζουν ὅπως τελειώνουν.

Μέσ' ἀπ' τὰ Εὐαγγελικὰ καὶ τὰ Ὀρεστειακά, ποὺ φοιτητὴς τὰ ἔζησε καὶ ἔπαιξε ἐνεργητικὸ πρωτοποριακὸ ρόλο ὁ Γληνὸς περνᾶ στὶς γραμμὲς τοῦ «Νουμᾶ» μὲ ποιήματα, μὲ μεταφράσεις, μὲ κριτικές. Ὁ μαλλιαρισμὸς του εἶναι φλογερὸς καὶ ἀπεριόριστος. Ἀλλάζει καὶ τ' ὄνομά του. Ὑπογράφεται: Μ ή τ ρ ος Γληνός. Στὸ γλωσσικὸ λαϊκισμό, στὸν ἄκρο μαλλιαρισμὸ βρῆκε τὴν πρώτη του ἐκδήλωση ὁ ἐπαναστατισμός ποὺ ἔφερνε ἀπ' τὸ σπίτι του, τὸ ἄχτι τῆς ταξικῆς του τοποθέτησης.

Χρονολογημένο στὰ 1901 μὰ φανερωμένο στὸ «Νουμᾶ» στὰ 1907 ἓν' ἀπ' τὰ ποιήματα τῆς λογοτεχνικῆς του ἐξόρμησης, δείχνει τὴν ἐπίμονη κι ἀποδοτικὴ ἄσκησή του στὸ στίχο, τὴ ρεαλιστικὴ φυσιολατρεία, τὴν ψυχικὴ του ἔξαρση, τὴ λαχτάρα του γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς, ὅλη τὴ εὐαισθησία καὶ τὸν αἰσθηματισμὸ τοῦ πρωτοθήματου διονυσηῆ. Τὸ ποίημά του τὸ ἐπιγράφει «Εἰκόνα» καὶ ἀποτελεῖ πραγματικὰ μιὰ μοναδικὴ εἰκόνα τῆς ψυχῆς του. Κοντὰ στ' ἄλλα καὶ πάνου ἀπ' τ' ἄλλα ὁ μελετητὴς τοῦ θεωρητικοῦ ἔργου του, ὁ κριτικὸς τῆς μαχητικῆς δράσης του, μπορεῖ ν' ἀνακαλύψει τὸ πόσο συνταιριάζει, ἀπὸ τότε, τὸ ὄνειρο μὲ τὴν πραγματικότητα, τὸ πόσο ζεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς καὶ δὲ χάνεται στὴν ἀφαίρεση καὶ στὰ σύννεφα τοῦ ὀνείρου, τὸ πόσο φοβᾶται τὸ συνεπαρμὸ καὶ τὸ ξέκομα ἀπ' τὸ ἀληθινό, τὸ κοσμικό, τὸ πραγματικό.

Πάλιν ἐταξιδέψαμε μές στ' ὄνειρο, ὦ [ψυχή!
Πές μου τὸν ὅμιο τοῦ ἀργολὲν τὰ κύματα [τράκια.
Κι' ἀπ' τῶν χρωμάτων καὶ ρυθμῶν τὴ [μουσική
ἀνουορισέ με μ' ὅρια τραγουδάκια.
Πάλιν ἐταξιδέψαμε μές στ' ὄνειρο, ὦ [ψυχή!
Καὶ τὰ βουνὰ τί λὲν τ' ἀσπροντυμένα;
Σ' ἀλέλευκες νεράϊδες βασιλεύοντας
στέρνει φιλιὰ ὁ ἥλιος ροδισμένα.
Πάλιν ἐταξιδέψαμε μές στ' ὄνειρο, ὦ [ψυχή!
Στὴν ἄκρη τοῦ πελάγου κάτι λάμπει.
Κάποια βαρκοῦλα ποὺ μιλάει μὲ τ' ἀ- [γνωστο
καὶ σμίγει μὲ τὰ θάμπη.
Πάλιν ἐταξιδέψαμε μὲς στ' ὄνειρο, ὦ [ψυχή!
Νυφοῦλα ἀγνὴ καὶ πῶς νὰ σὲ στολίσω;
Ποῦ ἐπόθησα στὴ λιτανεία αὐτὴ
τοῦ μάγου κόσμου ἤρεια νὰ σὲ στήσω;

Στὴν ἴδια περίοδο μᾶς ἔδωσε μερικὲς μεταφράσεις τοῦ Heredia καὶ τοῦ Baudelaire. Ἡ προτίμησή του στὸν Heredia ἔχει βαθύτερο κίνητρο. Τὸ μορφοπλαστικό του ψυχόρμητο εὕρισκε τροφὴ στὴν τεχνουργημένη κλασσικὴ ἐπεξεργασία τῆς μορφῆς — τὴν τελειότητα, τὴ γάρη συνταιριασμένη μὲ τὴ σαφήνεια καὶ τὴ λιτότητα. Αὐτὴ τὴν κλίση ποτὲ δὲ θὰ θελήσει νὰ τὴν παραμελήσει ἢ νὰ τὴν ὑποτιμήσει σὲ ὁποιοδήποτε γραφτό του. Πίστευε πὼς ἡ οὐσία πλάθει τὴ μορφὴ καὶ πὼς ἡ μορφὴ, σ' ὅλα καὶ περισσότερο στὸ λόγο ἔχει μεγάλη σημασία καὶ ἀποτελεῖ κριτήριο καὶ πειστήριο τοῦ δυναμισμοῦ τῆς οὐσίας.

Οἱ πρῶτες καὶ πρωτοποριακὲς μελέτες του γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὰ σχολεῖα ἔχουν τὴν καταγωγή τους τόσο στὴν ἀγάπη τοῦ λογοτέχνη γιὰ τὴ λογοτεχνία συνταριασμένη μὲ τὴν πίστη τοῦ παιδαγωγοῦ δημοτικιστῆ γιὰ τὸν ἀναμορφωτικὸ πρωοδευτικὸ ρόλο τῆς τέχνης στὴν παιδεία, ὅσο καὶ στὴν ἀμολόγητη προσωπική του τάση νὰ συμβιβάσει ὁ ἴδιος μέσα στὸ σχολεῖο ἐπάγγελμα καὶ κλίση, τὸ δάσκαλο μὲ τὸ λογοτέχνη. Στὴ Σμύρνη ἔζησε δραματικὲς ἡμέρες μὲ τὴν πολεμικὴ ποὺ τοῦ ἔκαναν οἱ γλωσσαμύντορες καὶ ἡ ἀναχώρησή του στὴ Γερμανία, ποὺ τὴν ἔβλεπε σὰν ἀπραγματοποίητο ὄνειρο ὁ βιοπαλαιστὴς Γληνός, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν σπάσιμο κλωβιοῦ, σὰ λυτρωμὸς ἀπ' τὸν ἀσφυχτικὸ πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ περίγυρο τῆς πατρίδας του.

Σὲ λίγο ξεσπάει ἡ ἐπανάσταση στὸ Γουδί, ἡ Ἑλλάδα ξυπνάει, ἀρχίζουν οἱ ἀγῶνες σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ ὁ Γληνὸς προσανατολίζεται στὸν παιδαγωγικὸ ἀναμορφωτικὸ δημοτικισμό, ρίχνεται στὴν ἐπιστήμη, πλαταίνει τὸ ἰδανικό του καὶ ὁ λογοτέχνης μέσα του ὑποτάσσεται στὸν παιδαγωγό, τὸ στοχαστή, τὸν ἀναγεννητή. Ὑποτάσσεται εἰν' ἕνας λόγος. Ὁ δαίμονας ποὺ εἶχε μέσα του ἦταν θερὶὸ ἀνυπόταχτο καὶ ὄριζε ὅλο τὸ εἶναι του. Γι' αὐτὸ τὸν βλέπουμε νὰ κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴ ζωὴ τοῦ Γληνοῦ καὶ κρατώντας πάντα τὸ κέντρο τῆς ψυχῆς του νὰ φανερώνεται σὰν ἐσωτερικὸς δυναμισμὸς σ' ὅλα τὰ γραφτά του, στὸ λόγο του, στὸ μεράκι του γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνη, στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς νέους λογοτέχνες, γιὰ κάθε καλλιτεχνικό, στὰ περιοδικά του, στὶς κριτικές του, στὰ διαβάσματά του, στὶς μελέτες του γιὰ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ λογοτεχνία μας, στὸ λογοτεχνικὸ στοιχεῖο ποὺ ἀφήνει νὰ χύνεται μέσα σὲ κάθε γραφτό, στὴν ἔγνοια τῆς μορφῆς, στὸ μεράκι τῆς τέχνης — ὁ λόγος, ἡ τέχνη, ὅπλο καὶ στόλισμα καὶ καμάρι του.

Νεκρολογώντας τὸ Βερναρδάκη διάλεξε καὶ πρό ταξε μὲ ἔμφαση αὐτοὺς τοὺς στίχους, ποὺ τὸν ἐκφράζανε στὴ βαθύτερη λογοτεχνική του ὑπόσταση:

. . . "Ὅπλον τῆς βασιλείας σου
τὸν λόγον μόνον εἴχες οὐ τὸν πάνοπλον,
τὸν ἥμερον δυνάστην τούτων τῶν θηρῶν
εἰς τὴν καρδίαν ὅστις ἐνθρονίζεται,
καὶ ζεύγ' εἰς τὸν ζυγόν του ὄχι σώματα
ἀλλὰ ψυχάς. . .

Ὁ λόγος, ὅπως τονέ χαραχτηρίζει ἀργότερα, «ὁ δυνάστης τῶν στοχασμῶν», ὁ λόγος τοῦ φιλοσόφου, τοῦ ἐπιστήμονα, τοῦ ρήτορα, τοῦ πολιτικοῦ, του δημοσιογράφου, τοῦ δασκάλου, τοῦ ἱεροκήρυκα, τοῦ δικαστῆ μὰ καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου τὸ ψυχικὸ ὄργανο «κατ' ἐξοχήν, τῶν ψυχῶν τὸ φλογοβόλο σπαθὶ καὶ τῶν ἔργων ὁ πατέρας", γνώρισε στὸ στόμα καὶ στὴν πέννα τοῦ Γληνοῦ τὸν καλλίτερο χειριστή του, τὸ μάστορα, χάρηκε στὴ ρητορική καὶ στὴν κριτική, στὴν πολεμική καὶ στὴ διδασκαλία του τὶς ἐνδοξότερες στιγμὲς τῆς ἐξύψωσής του στὴ μορφή, τῆς ἀντιστοίχιας μορφῆς καὶ οὐσίας, στοχασμοῦ καὶ τέχνης.

Σὲ κάθε εἶδος τοῦ λόγου ὁ Γληνὸς κατάφερνε νὰ δώσει τὸ δικό του (τὸν οἰκεῖο) χαραχτήρα τοῦ λόγου στὴ διάλεξη, στὴν ὁμιλία, στὴ διδασκαλία, στὴν πραγματεία, στὸ δοκίμιο, στὸ ἄρθρο, στὴν κριτική, στὴ μελέτη, στὴ διακήρυξη. Ἔδωσε τὰ καλλίτερα δείγματα τῆς δημοτικῆς στὸν πεζὸ λόγο, τὸν ἐπιστημονικό, τὸ φιλοσοφικό, τὸν κριτικό, τὸ ρητορικὸ καὶ στάθηκε ὁ πρῶτος καὶ καλλίτερος χειριστὴς της στὴ λεύτερη, χωρὶς χειρόγραφο, ὁμιλία, ἀπὸ τὴν ἕδρα καὶ τὴ συζήτηση, ὡς τὸ βουλευτικὸ βῆμα. Οἱ προεκλογικοὶ λόγοι του ἄφησαν ἐποχή. Καμμιὰ κακοποίηση, καμμιὰ νοθεία τῆς γλώσσας καὶ τὴν ἔγραφε καὶ ὅταν τὴ μιλοῦσε. Καὶ τὸ εἶχε βάλει ζήτημα τιμῆς καὶ ἀγωνίστηκε θεωρητικά, γιὰ νὰ ἐπιβάλει καὶ νὰ ξαπλώσει τὸ δημοτικισμὸ σ' ὅλα τὰ εἴδη τοῦ λόγου, νὰ τὸν ὡσει ἀπ' τοὺς διαστρεβλωτές, ποὺ τὸν θεωροῦσε ἐχθροὺς τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας χειρότερους κι' ἀπ' τοὺς καθαρευουσιάνους. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ὁ Γληνὸς πρέπει νὰ λογιέται σὰν ὁ μαχητικώτερος καὶ συνεπέστερος συνεχιστὴς καὶ διάδοχος τοῦ Ψυχάρη, ποὺ ξάπλωσε τὴν πράξη καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Ψυχάρη στὸ λαϊκὸ καὶ κοινωνικὸ της πλαίσιο, κι ἔγινε ἕνας ἀπ' τοὺς πρόμαχους, ὁ Κέοβερος τοῦ καθαροῦ μορφικὰ καὶ δυναμικοῦ ἐπαναστατικὰ δημοτικισμοῦ.

Ὁ λογοκράτορας Γληνός, ὁ λογοπαλαιστής, θὰ πάρει ξεχωριστὴ θέση μέσα στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, ἀνάμεσα στοὺς πρώτους καὶ καλλίτερους δοκιμογράφους μας, τοὺς essayistes τῆς δημοτικῆς, ὑποδειγματικὸς κλασσικὸς στὸ εἶδος του, ἕνας ἀπ' τοὺς μαχητικοὺς οἰκοδόμους τῆς φιλοσοφικῆς θεωρητικῆς δημοτικῆς. Οἱ μελέτες του γιὰ τὸν Ψυχάρη, τὸ Νίτσε, τὸ Βάρναλη, τὸν Πλάτωνα, τὸ δημοτικισμὸ ("Ἔθνος καὶ Γλῶσσα, Ἡ κρίση τοῦ δημοτικισμοῦ), τὸ Γυναικεῖο Ἀνθρωπισμὸ θὰ μείνουν τὰ καλλίτερα στοχαστικὰ κείμενα τῆς προεαμπκῆς μεταψυχαρικῆς λογοτεχνίας μας, δίπλα σὲ κεῖνα τοῦ Γιαννίδη, τοῦ Δραγούμη, τοῦ Ἐφταλιώτη, κοντὰ στὸ νοῦ πὼς ἡ πεζογραφία του ἔχει καὶ πλάτος καὶ βάθος καὶ δύναμη καὶ βάρος πολὺ μεγαλείτερο ἀπ' τοὺς προδρόμους καὶ συνοδοιπόρους του. Μερικὰ χρονικὰ του στὸ «Ριζοσπάστη» καὶ πρὸ παντὸς οἱ Ἐντυπώσεις του ἀπ' τὴ Ρωσία ἔχουν ἀπεριόριστη λογοτεχνικὴ ἀξία μὲ τὶς περιγραφές, τὰ θυμήματα, τὶς ἐντυπώσεις καὶ τὴν ποικιλία τοῦ ὁδοιπορικοῦ.

Ἡ ἀνέκβοτη φιλοσοφικὴ τριλογία του γιὰ τὸν πόλεμο «Τὸ Χρυσόμαλλο Δέρας» θὰ πλουτίσει τὴ γραμματολογία μας μὲ ἀληθινὸ πλατωνικὲς σελίδες σὲ μιὰ διαλεκτικὴ λογοτεχνικὴ ἀνύψωση τῆς νεοελληνικῆς σκέψης.

Γιὰ τὸ Βερναρδάκη εἶχε πεῖ στὰ 1907 μὲ θαυμασμό: «ἦτο ποιητὴς ἐπιστήμων καὶ ἐπιστήμων ποιητής». Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸν θαυμάζει τόσο πολὺ ὁ Πλάτωνας καὶ παλαιότερα ὁ Νίτσε — οἱ δυὸ μεγάλοι ποιητὲς φιλόσοφοι. Τοὺς πραγματοποίησε καὶ τοὺς δυὸ μὲ τὸ ἔργο καὶ μὲ τὸν ἀγωνιστικὸ λόγο του μέσα στὸ δημοτικισμό. Καὶ ἔμεινε ἀδίχαστος καὶ σὲ τοῦτο. Σοφὸς μαζὶ καὶ λογοτέχνης. "Ἐκφραση ὁ ἕνας τ' ἄλλου σὲ μιὰ ἀχώριστη ἰσοζυγία καὶ μελετᾶ καὶ

Κριτικὴ

ΘΕΑΤΡΟ

Σίλλερ: «Δὸν Κάρλος», Θίασος Αὐλαίας.

Ἡ παράσταση τῆς «Τριλογίας» τοῦ Σαίξπηρ, ἡ πρώτη τῆς «Αὐλαίας», ποὺ ἄρησε πολλὲς ἀμφιβολίες. Ἡ δεύτερη μὲ τὸ «Δὸν Κάρλος» τοῦ Σίλλερ μὲ πείθει πὼς μὲ μιὰ συστηματικωτέρη καὶ πιὸ ἐμμονὴ προσπάθεια ὁ σκηνοθέτης Τάκης Μοσχένης μπορεῖ νὰ προσφέρει πολύτιμες ὑπηρεσίες στὸ θεατρο. Ὅλοι τὸ ξέρουμε πὼς τὸ θέατρο νοσεῖ. Νοσεῖ ἀπὸ μια περίεργη στατικότητα, ἀπὸ μιὰ παθολογικὴ προσήλωση σε μιαν ὁρισμένη σχολὴ σκηνικῆς ἑρμηνείας ποὺ ἡ ἀκοαδιμάκη της «ἐτελείωσε, ὁλοτελὰ ἐξωτερικὴ πολλὲς φορὲς, μὰς ἐγελᾶει. Αὐτὴ ἡ προσήλωση εἶναι ἀπαράδεκτη. Ἀπαραδεκτη γιατὶ κάνει ὑποστὴ στὸ πολὺ κοτινον ποὺ δύσκολα ἀλλάζει συνήθειες κάθε καινούργια προσπάθεια για μιὰ γονιμη ἀναζήτηση στον τομεα τῆς σκηνικῆς ἐκφρασις καὶ μορφῆς. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ καὶ μὲ τὴν προυποθεση πὰντα πὼς ἡ ἀναζήτηση ἀντικυρίεται σε μιαν ἱστορικὴ ἀνάγκη καὶ σ' εναν εἰλικρινὴ πόθο μυστικοῦ, βρίσκω πὼς ἡ παραστασὴ τοῦ «Δὸν Κάρλος», παρα τὶς κάποιες ἀδυναμίες της προσιάτων στὸ κεφαλαιο τῆς ἀγωγῆς τοῦ λογου, λόγου κἀποια ποιητικοῦ στὴν περιὠτιὼν τοῦ Σίλλερ, ρίχνει μιὰ πετρὰ στὸ βάλτο. Χωρις ἐξισταεις καὶ καμματα, χωρὶς καμια κινηματογραφικὴ μίμηση στο διάκοσμο, παρουσιαζει μιὰν ἀχιο-προσεχτη ομοιογενεια καὶ κἀποιο ὁ φ ο ς. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ σκηνοθετης τῆς «Αὐλαίας» μὲ τὴν πολύτιμη συμβολὴ τοῦ Γιωργου Βασκαλὰ τοῦ ἀσάλεψε μὲ κέρι καὶ φαντασια γιὰ τὰ ντεκὸρ καὶ τὰ κουστούμια, πετυχαίνοντας σαν καλὸς κιαροσκουριστας με μαὕρο κι' ἀσπρο μονὰχα νὰ δωσει μια θαυμαστὴ ποικιλία τοιων κι' ἀποχρώσεων, κατορθώσε ὅ,τι δὲν μπόρεσε νὰ κανει στὴν «ἐικριμία»: νὰχει συνὲπεια καὶ συνοχὴ στὴν ὀργάνωση τῆς παραστασης του.

Ν' ἀσχολησὲ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σίλλερ; Γιὰ νὰ το κανω αὐτὸ, θἀπρεπε νὰ διαθέτω πολὺ χωρο. Ὁ «Δὸν Κἀρλος» εἶναι ἡ πρωτη σοβαρὴ προσπἀθεια τοῦ Σίλλερ νὰ ὑποταξει τις ἀγωνισεις καὶ τὶς ἰδεες του σὰ ὀρματικὸς ποιητης στοὺς κανὸνες τοῦ κλασικου θεἀτρου, νὰ συσιαλλἀξει τὸν ἀκρατο ρομαντισμὸ του μὲ τὸ ἀρχαῖο πνευμα. Οἱ «Ἀηστὲς» του εἶταν ἀπλὰ ἕνα «ἔργο». Ἡ «Συνωμοσια τοῦ Φιἐσκου» μια «ρεμπουπλικἀνικὴ τραγωδία». Ἡ «Λουἰζα Μίλλερ» μιὰ «ἀστικὴ τραγωδία». Καὶ στὰ τρια αὐτὰ νεανικὰ ἔργα του, ὁ Σίλλερ δεν αἰσανἀθηκε τὴν ἀνἀγκη τοῦ ἑμετερου, τοῦ ἐηδιομἐιου λὀγου. Γιὰ πρώτη φορὰ τὴν αἰστἀνεται στὸ «Δὸν Κἀρλος» καὶ γι' αὐτὸ τὸνε χαραχτηρίζει σὰ δραματικὸ ποἡημα. Κι' ὅμως αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο ἀγκυλο μἡνυμα ποὺ στέλνει στὸ παγκοσμιο ρομαντικὸ θἐατρο. Οἱ Πούσκιν, Ἠλιάστ, Αἰλεολαΐγκερ, Βικτὸρ Ὑυγκὸ ἀκολουθοὺν, χωρις ὅμως νὰ ἔχουν τὴν πληοιαουν ποτέ. Ὁ ρομαντισμὸς στὸ θεατρο εἶτανε γραφτὸ νὰ πεί τὴν τελευταία του χἐξη μὲ τὸ στόμα τοῦ ποιητὴ καὶ μουσικὴ περτατησιὰ του κι' ἀλλοὺ «ἐυαλεὐτσιν» καὶ του «ἐυαλἐλμου Τἐλλου». Δεν ειναι τοὺ «παρὀντος» ἡ ἐξἐταση τῆς πορεἰας καὶ τῆς ἐξἐλιχης ἐνος μεγαλου ποιητη, ποὺ ζωντας στὴ φεουδαρχικωτερη χωρα τοὺ κοσμου, μπορεσε νὰ γἰνει ὁ «ρωρυος τῆς ἀνὀρωποτητας», ὁ φανατικωτερος κἰρκυας των ἰσοτἰκων τἀχης ἐλευθἐριας καὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκαιοὺνης. "Ἐνα μονἀχα ὀφεἰλω νὰ σημειὠσω με τὴν ευκαιρια τουτη: πως ἡ ἐκλογὴ τοῦ «Δὸν Κἀρλος» ἀπὸ τὸ θιασο τῆς «Αὐλαιας», και μαλιστα στὴν περιοδο ποὺ ζοὺμε, ειναι τἰτλος τιμῆς γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ηγεσία του, εἶταν πρἀξη θροὺσμου τὸ ἀνεκφασμα του ἰσιου ἐργου ἀπὸ τὸν ἀξἐχαστο Φωτο Πολἰτη σε ἀλλα παλιοτερα κι' ὅμως ἀξἰσημα κρἰσιμα χρὀνια.

Μἰλησα παραπἀνω γιὰ τὴ γενικὴ ἐντὺπωση ποὺ μπορεἰ ν' ἀποκομἰσει κανενας ἀπὸ τὴν παραστασὴ του «Δὸν Κἀρλος». Ὑπἀρχουν ὅμως μερἰκες λεπτομἐρειες ποὺ ἀδυνατἰζουν αὐτὴν τὴν ἐντὺπωση ποὺ πρἐπει νὰ τὰ σημειὠσω. Ἐνω στὴν ἐξωτερἰκὴ σκηνοεσἰα της ἡ παρἀσταση ἐμφανἰζει ἀναμφισὀητητα ἐνὀτητα καὶ ὀφος, στὴν εσωτερἰκὴ συγκρὀτηση της παρουσιἀζει κἀποια διἀσπαση. Οἱ ἠθοποιοἰ δεν μπορεσαν ὅλοι νὰ ἐκφρασουν τὸν ποιητἰκὸ λὀγο με τὴν ἰδια ἐκλἀκοτὴτα. Μὲ ἄλλα λὀγια ὁ σκηνοθετης δεν τὰ κἀτἀφερε ἢ μἀλλον δεν ειχε τὸν καιρὸ ν' ἀμβὀλωει καὶ νὰ γεφυρωσει τὸ μοιραῖο χἀσμα ποὺ δημιουργεῖ στὴν ἐρμηνεἰα ενὸς κλασσικὸυ ἐργου ἡ διἀφορα ἰδιοσυγκρἀσίας καὶ σχολῆς των ἠθοποιων ποὺ τὸ ἐρμηνεὐουν. Γι' Ἕλλη ζανἐκη ποὺ ὁπουσἀηκε τὸ ρὀλο τῆς βασἰλισσας πετυχε μιὰ τιμητικὠτατη γι' αὐτὴν ἰσορρὀτηση τῶν δυνἀμεὠν της, ἁρμονικὰ συνταιριασμενη μὲ τὸ σὀνολο και το γενικὸ πνευμα της ἐρμηνειας. Τὸ ἴδιο κἰ' ὁ Μἀνος Κατρἀκης σὰ Φἰλιππος Β' σ' ἕνα ὅμως κἀποιο ἐλἀσσονα τὀνο καὶ ὁ Νἰκος Λατζἰνκος σὰ «Δὸν Κἀρλος» ἀν καὶ ἀντιθἐτως μεἰζονα τὸνο πἀθους. Οἱ τρεἰς αὐτοἰ ἠθοποιοἰ ἐδωσαν μια φορὰ τὸν καλὴτερον ἐαυτὸ τους πειθἀρχωτας καὶ ὑποτασσοντας τὸ ταμπρἀμενο τους στἰς ἀτἀγκες τοῦ ρὀλου τους καὶ στὸ νὀημα τοὺ ἐργου. "Ὅμως ὁ Παυτελἠς Ζερβὸς, ἀρἰστος καὶ κατ' ἐξοχὴν ρωμἀντικὸς ἠθοποιὸς, δὲν τὰ κἀτἀφερε σὰ δουκας "Ἀλμπα νὰ βγει ἀπὸ τὸ πετσι του. Τὸ κατουραλιστικὸ παἐιμὸ του δημιουργοὐσε μια παραφωνἰα μἐσα στὸ σὀνολο. Το ἰδιο σἀλεγα καὶ γιὰ τὸ Λ. Διανελο ποὺ ὑποσὠυηκε τὸ ρὀλο τοὺ Δομἰγουο. Ὁ νεαρος Π. Τζὀγας ποὺ σηκωσε στοὺς ὡμους του τὸ βἀρος ἐνὸς συντρἐπτικὰ μεγἀλου ρὀλου, τὸν μαρκησἰου Πὀζα, δὲν ἐιχε οὔτε τἡ δὀναμη οὐτε τἰς φωνητἰκες ἰκανὀτητες νὰ δὠσει ὅ,τι στὸ βἀθος πολὺ σωστὰ εἶχε συλλἀβει καὶ κατανὀησει.

ΕΝΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΡΩΑΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 8)

τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ὅπου εἶχε δημιουργήσει μιὰ ἰσχυρὴ προοδευτικὴ παράταξη' ἕνα μεγάλο μέρος τῶν νέων που ὁ Γληνὸς τότε ἐπηρέασε καθὼς καὶ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν προοδευτικῶν ἐκπαιδευτικῶν βρίσκονται σήμερα στὴν ἀριστερὴ πρωτοπορεία.

Μὰ ὅλα αὐτὰ τὰ θεώρησε στὸ τέλος σὰ μέσα μὲ περιορισμένη ἀξία καὶ τὸ 1931 προσχώρησε ὁριστικὰ στὸν κομμουνισμό. Μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ φτάνει στὸ τέρμα τῆς ἢ ἐπίπονη πορεία του πρὸς τὴν πνευματικὴ κ' ἠθικὴ του τελείωση σὰν ἀνθρώπου καὶ σὰν ἐπιστήμονα, ποὺ εἶχε ἀφιερώσει τὴ ζωή του στὴν ἀνύψωση τοῦ λαοῦ του καὶ στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς χώρας του. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ θὰ ὑπάρχει πιὰ καμμιὰ διάσταση ἀνάμεσα στὴ σκέψη καὶ τὴ ζωή του. Τὸ δημιουργικὸ κ' ἀναμορφωτικὸ πνεῦμα του ἀναπτύσσει στὸ νέο του δρόμο τὴ μεγαλύτερη δραστηριότητα καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ νέα του καθήκοντα, ἀντικρύζοντας μὲ γαλήνιο ἡρωϊσμὸ κάθε ἐναντιότητα. Οὔτε διωγμοί, οὔτε οἱ ἐξορίες, οὔτε οἱ φυλακὲς ταράζουν πιὰ τὴν ψυχική του γαλήνη. Μὲ τὴ χαρὰ τοῦ πιστοῦ περιμένει τὸν καιρὸ καὶ τὴ μορφὲς ζωῆς ποὺ θὰ πραγματοποιήσει σ' ἕναν νέο, τελειότερον κόσμο μ' ἄπειρες δυνατότητες.

"Αν ἤθελε νὰ συμβιβαστεῖ θ' ἀνέβαινε στ'ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ θὰ ζοῦσε μέσα στὴν ἄνεση, ἱκανοποιώντας κάθε ματαιοδοξία. Ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ προδώσει τὸν ἑαυτό του. Οἱ ἰδανικὲς μορφὲς ζωῆς, ποὺ ἔλαμψαν στὸ νοῦ του καὶ θέρμαναν τὴν καρδιά του, τὸν ὁδηγοῦσαν πρ

μιὰ κατάσταση σπάνιας καλλιτεχνικῆς ἀπόλαυσης. Τὸ ἴδιο κ' οἱ ἄλλοι ἀκροατὲς πού, ὅπως εἶπα, εἶταν πολύπειροι τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ θεάτρου. Ἡ συγκίνηση, ἡ αἰσθητικὴ ἀγαλλίαση εἶταν γενικὴ γιὰ ὅλους μας.

Ὡστόσο προχτὲς ἡ παράσταση τοῦ «Μπλὸκ C» στὴ σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ μας θεάτρου, δὲν μπόρεσε νὰ μᾶς ἱκανοποιήσει.

Δὲν πιστεύαμε τὰ μάτια μας. Δὲν πιστεύαμε τ' αὐτιά μας. Πῶς τὸ συναρπαστικὸ ἔργο ποὺ μᾶς γοήτεψε μπόρεσε νὰ μεταβληθεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ ἄγευστο, τὸ ἑτερογενὲς καὶ ψυχρὸ θέαμα ποὺ εἴδαμε; Μιὰ τέτοια παραλλαγὴ (γιὰ νὰ εἶμαι εὐγενὴς) ἀποτελεῖ μυστήριο, ὅπου δὲ βρίσκεις ἐξήγηση. Ὥστε οἱ σκηνοθέτες εἶναι μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ καταστρέφουν τὰ ἔργα ποὺ τους ἐμπιστεύονται; Καὶ μὲ τέτοια μανία; Μὲ τέτοιο ἐξοντωτικὸ οἶστρο τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματος; Μὲ τέτοια ἐγκυκλοπαιδικὴ ἀμάθεια;

Εἶναι ἀξιοπερίεργο νὰ βλέπεις μὲ πόση ἀβυσσινιακὴ ταχυδαχτυλουργία ἀφαιρέθηκε ὁ ἀνδρισμὸς τοῦ κειμένου κ' ἡ πλημθερή τοῦ ὑποβλητικότητα.

Οἱ ἠθοποιοὶ ἔπαιζαν ἀναμεταξύ τους σὰν ὁ καθένας τους νὰ κατέβαινε ἀπ' ἕνα ἰδιαίτερο ἄστρο, σὰν νὰ ἀντιμάμνανε κατὰ σύμπτωση καὶ σὰ νὰ ἐπρόκειτο νὰ χωριστοῦν ἀμέσως καὶ διὰ παντός. Ὁ καθένας ἔπαιζε κατὰ τὸ χαβὰ του. Οἱ πρεσβύτεροι νατουραλιστικά, οἱ νεώτεροι μὲ κινήσεις κ' ἀκατανόμαστες χειρονομίες μπαλέτων Λόϊ Φύλλερ, μὲ φωνὲς παλμώδεις μεξοπαρθένων, κι' ὅλοι τους κατὰ πῶς θὰ τὰ φέρει ὁ Θεὸς τὰ πράματα. Χαμένοι ἀνθρῶποι μέσα στὸ σκηνικὸ κοίλωμα, ὅπου ἀγωνιζόνταν περισσότερο νὰ φτιάσουν μιὰ ὁποιαδήποτε παράσταση, νὰ διασωθοῦν, νὰ ἐπιζήσουνε σὰ θεατρίνοι, παρὰ νὰ διαφύγουν τὸ θάνατο, τὴ μοίρα, τὸ μαρτύριο ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ τρισυπόστατο νόημα τοῦ προδομένου ἔργου.

Ἡ σκηνὴ τοῦ προαύλιου ὅπου κάνουν τὸν περίπατό τους οἱ μελλοθάνατοι καὶ πού, στὴν ἀνάγνωση, μᾶς εἶχε βουρκώσει τὰ μάτια, αὐτὴ ἡ ἴδια σκηνὴ στὸ θέατρο μᾶς θύμιζε τὶς πιὸ κρύες καὶ κούφιες γιγοῦρες τῶν ἐπιθεωρήσεων. Μιὰ νοσοκόμα περνᾶ καὶ λέει: «Κουράγιο, παιδιά!» Εἶναι μιὰ ἐμφάνιση ποὺ ὁ συγγραφέας τὴ δίνει σὰ σύμβολο τῆς ἀντίστασης, μιὰ σπαθωτὴ ψηλύτηπα. ποὺ γεννοβολᾶ ἡρωϊσμοὺς καὶ πνεῦμα ἡρώων. Ἔτσι τὴν ἤθελε ὁ συγγραφέας. Ἔτσι τὴν ἔδοσε στὴν καλλιτεχνικὴ πληρότητα τῆς σύνθεσής του. Κι ὅμως αὐτὴ ποὺ εἴδαμε στὸ θέατρο εἶταν ἕνα κακὸ πέρασμα κακῆς μαθήτριας κακίστης δραματικῆς σχολῆς.

Μὲ τὸ Σαλταδόρο (ποὺ εἶναι τὸ κύριο πρόσωπο τοῦ ἔργου) ὁ Βενέζης ἔφτιασε ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ στέρεους τύπους τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Ἕναν Γ'αβριὲ ἑλληνικότατο. Μιὰν ἀκέραια μορφὴ τῆς Ἀντίστασης. Ἡ οὐσία, τὸ περίγραμμα, ὁ λόγος,ἡ ἀντότητα τοῦ τύπου εἶναι ἀπόλυτα ἀνθρώπινες. Κι ὅμως, στὴν ὁδὸ "Αγίου Κωνσταντίνου, αὐτὸς ὁ Σαλταδόρος μεταβλήθηκε, μὲ καμποτίνικες ἐπεμβάσεις, μὲ ὑπερηλίθιες διδασκαλίες, μὲ δαιμονία ἀτυχῆ ἐκλογὴ τοῦ ἠθοποιοῦ, μεταβλήθηκε σ' ἕνα σκαλάθυρμα κοριτσίστικης ἀπαγγελίας, πελάγωσε σὲ στομφώδη ἀνωνυμία καὶ κατάντησε ἀνοῦσα. ἀνώδυνη, ἀπρόσωπη, ἀνάλατη, ἀνείπωτη πλαγγύνα κοινοτοπίας. Αὐτὸ δὲν εἶταν ὑπόδυση ρόλου. Αὐτὸ εἶταν πλάσμα ἐφιαλτικὸ τῆς ζαχαρόπηχτης σκηνικῆς ψευδολαλιᾶς μας, ποὺ ἡ παράδοσή της παραμένει ἀθεράπευτη.

Ὁ Κωτσόπουλος, στὸ ρόλο τοῦ ἀντισμήναρχου, κρατήθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν καταστροφή, ζῶντας σὰν ρέμα ἀπὸ τὴ ζωή, μὲ τὸ μαρτύριο καὶ τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ Δεσύλα. Ὁ Παρασκευάς, ὁ Εὐθυμίου, ὁ Ταλάνος, μᾶς κάνανε, μὲ τὴν ὀρθότητα τῆς σκηνικῆς τους ἐμπειρίας, νὰ δοῦμε πιὸ ἀνάγλυφα τὰ ἀνυπόφορα λάθη, τὰ μπελκάντο τῆς ὑπόλοιπης διανομῆς.

***

Κι ἀφοῦ τὰ εἴπαμε αὐτὰ ὅλα, μὲ ἐλικρίνεια καὶ μὲ λύπη βαθύτατη, πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς παρ' ὅλες τὶς καλλιτεχνικὲς ἀδεξιότητες ποὺ τραυμάτισανε καὶ παραλλάξανε τὸ «Μπλὸκ C», παρ' ὅλες τὶς πασιθέατες αὐθάδειες-κουταμάρες τῆς σκηνοθεσίας, πιστεύουμε νὰ τὸ λέμε πὼς τὸ Ἐθνικό μας θέατρο, μὲ τὴν παράσταση αὐτὴ ἔχει σημειώσει μιὰ πρόοδο. Μᾶς ἔδωσε τὸ πιὸ ἀξιολόγο ὡς σήμερα ἔργο τῆς Ἀντίστασης μας, γραμμένο ἀπὸ τὸν Ἠλία Βενέζη. Κι αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ μετρᾶ στὸ ἐνεργητικὸ ἑνὸς θεάτρου — ὅσο κι ἂν τοῦ λείπει ἀκόμη ὁ ἄρτιος θίασος κ' ἡ αἰσθητική, σοβαρότητα.

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

•

ΜΟΥΣΙΚΗ

Alastair Roualton - Kisch

Ἡ σημασία τῆς διεύθυνσης τοῦ νεαροῦ Ἄγγλου ἀρχιμουσικοῦ κ. Κὶς στὴ συναυλία τῆς 2-12-45 ἀσφαλῶς δὲ βρίσκεται στὴν ἑρμηνεία τῶν ἔργων ποὺ μᾶς ἔδοσε, Μπράμς, Ραβέλ καὶ Ἔλγκαρ.

Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς συναυλίας εἶναι ἡ μεταμόρφωση τῆς ὀρχήστρας. Ἡ μεταμόρφωση τῆς ποιότητας τοῦ ἤχου ὅπως καὶ στὴν πρώτη του συναυλία—τὸ καλοκαίρι, στὸ θεατρο "Ηρώδη—ἔτσι καὶ τώρα, ἡ ὀρχήστρα ξέφυγε ἀπ' τὸ φρυθιὸν τῆς θυμίζοντάς μας παλιές ἐκτελέσεις με ἕνιους μαέστρους. Ἡ ἠχητικὴ τῆς κλίμακα πλατειὰ τόσο στὰ κρεσέντο ὅσο καὶ στὰ ντιμινουέντο μᾶς ἔδοσε καθαρὸ ἦχο ἀποφεύγοντας στὴ μιὰ περίπτωση τὸν κρότο—ποὺ τόσο τελευταῖα μᾶς ἔχουν συνηθίσει—ὅπως καὶ στὴν ἄλλη τὸ κοῦφιο φιθόρισμα. Οἱ ἠχητικὲς μεταπτώσεις, ἀποτέλεσμα τῆς γενικότερης εὐλυγισίας ποὺ ἔδοσε στὴν ὀρχήστρα ὁ κ. Κὶς, βρήθησαν ἀποτελεσματικὰ στὸ στήσιμο τόσο διαφορετικῶν ἔργων ὅπως εἶναι τὸ «Μὰ μὲρ Λουὰ» τοῦ Ραβέλ καὶ ἡ 1η συμφωνία τοῦ Μπράμς. Ὁ κ. Κὶς εἶναι Μαέστρος ἔξερε καλὰ τὴ δουλειά του. Ἡ ὀρχήστρα στὰ χέρια του δίνει τὴν ἐντύπωση ὀργάνου ποὺ τὸ κατέχει πέρα ὡς πέρα. Ὑποτάσσεται χωρὶς νὰ δεσμεύεται. Ἑρμηνεύει αὐτὸ ποὺ τῆς ζητοῦν μὰ ὡστόσο μένει ἐλεύθερη στὴ δημιουργία της. Κι' αὐτὸ γιατὶ ἔξερουν τί νὰ ζητήσουν καὶ πῶς νὰ τὸ ζητήσοὺν. Ἀκόμα γιατὶ ἡ ἐπαφὴ της μὲ τὸ Μαέστρο ἔχει ἐσωτερικότερες βάσεις.

Στὴν περίπτωση τοῦ Σὶς μιὰ μουσικότητα συνοδεύεται ἀπὸ ἀληθινὴ μελέτη ὀρχήστρας, τέτοιας ποὺ στὸ ἴδιο διάστημα μελέτης—τρεῖς μπρόβες κάθε βδομάδα—νὰ ἔχει τόσο δρουὰ τὴν καὶ διαφορετικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ ἑνότητα τῆς ὀρχήστρας, οἱ χρωματικὲς φωτοσκιάσεις, ἡ ποιότητα τοῦ ἤχου—ἰδιαίτερα τῶν πνευστῶν—μαζὶ μὲ μιὰ τόσο καλὴ τοποθέτηση τοῦ ἔργου ποὺ ζητοῦσε μιὰ ἐμπρεσιονιστικὴ διάθεση, μᾶς ἔδοσαν μιὰ ἀπ' τὶς καλύτερες ἐχτελέσεις τοῦ «Μὰ μὲρ Λουὰ» τοῦ Ραβέλ, χαρίζοντάς μας ἀληθινὴ χαρά.

Ἡ ἑρμηνευτικὴ τοποθέτηση τῆς συμφωνίας τοῦ Μπράμς ἀσφαλῶς δὲν μᾶς βρίσκει σύμφωνους. Ἔργο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐρεμιακῆς σχολῆς τοῦ 19ου αἰῶνα ἀπαιτεῖ περισσότερη συνέπεια στὸ στῦλ ποὺ χρειάζεται μιὰ ἑρμηνεία κλασική μ' ὅλο τὸν ἰδιότυπο ρομαντισμὸ τοῦ Μπράμς. Αὐτὸ φάνηκε πολὺ περισσότερο στὸ τελευταῖο της μέρος.

Γιὰ τὸ δυνατὸ μὰ ἀνιστὸ ἔργο τοῦ "Ελγκαρ θὰ χρειάζαν περισσότερες μπρόβες. Τόσες ἐπιδράσεις, ὅπως καὶ τὰ τόσα ἐφὲ κουαρτέτου ποὺ ἔχει—ὁ Ἔλγκαρ ἦταν βιολιστής—δὲν ἀφομοιώνονται, οὐτε πολλὲς φορὲς δίνουν τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ ἴδια ἡ μουσικὴ τὰ ζητᾶ. Ἰδιαίτερα ἡ τόσο δύσκολη φούγκα δὲν ἀπόρεσε νὰ δοθεῖ καθαρὰ. Καὶ στὰ δυὸ ὅμως ἔργα εἴχαμε μ ο υ σ ι κ ή. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ ὅλης τῆς συναυλίας. Σκοπὸς τῆς σημερινῆς κριτικῆς δὲν εἶναι ἡ ἀνάλυση τῶν ἐχτελέσεων ὅσο ἡ σ υ μ β ο λ ή τοῦ κ. Κὶς στὴν ὀρχήστρα μας. Κι' αὐτὸ θέλουμε νὰ τονίσουμε. Ἐλπίζουμε πὼς ἕνα ἀρθρο Ἰδιαίτερο θὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ π ρ ό β λ η μ α ποὺ θέτει ἡ παρατήρα λειτουργία τῆς Κρατικῆς μας ὀρχήστρας καὶ ποὺ ἡ λύση του εἶναι πιὰ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη.

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗΣ

•

ΜΟΣΚΟΒΙΤΙΚΑ ΜΠΑΛΕΤΑ

Ἡ ἐποχὴ τοῦ μπαλλέτου ἄρχισε στὴ Μόσχα. Χορεικοί, φοιτητές, στρατιῶτες, συγκεντρώνονται σὲ μάζες στὰ τρία θέατρα μπαλλέτου ν' ἀπολάψουν τὴν ἀγαστὴ μενη τους Τέχνη, θέτος θ' ἀνεβαστοῦν 17 χοροδράματα. Ἀπ' αὐτὰ 4 θάνια πρωτότυπα κ' 6 κλασικὰ σὲ νέα διδασκαλία. Τὰ ὑπόλοιπα ἐπαναλήψεις.

Οἱ ἀκροατὲς γενικὰ χαίρονται ἠτν Τέχνη αὐτή. Στοὺς ἀσυνήθιστους χωρικοὺς κάνει μεγάλη ἐντύπωση. Τὰ κορίτσια τῶν δεκαοκτὼ χρόνων, μὲ μικρὲς κραυγές, ἐκφράζουν τὸ θαυμασμό τους" μπροστὰ στὴ δεξιότητα τῶν χορευτῶν, στὴν διομορφιὰ καὶ τὸν πλοῦτο τῶν σκηνικῶν ἢ τῶν κουστουμιῶν. Ἐνθουσιάζονται μὲ τὰ μηχανικὰ μέσα τῶν θεάτρων.

Περισσότερο συγκρατημένοι εἶναι οἱ ἐργάτες τῶν ἐργοστασίων, γιατὶ παρακολουθοῦν συχνὰ μπαλλέτο κ' ἔγιναν αὐστηροὶ κριτικοί. Ἀπαιτητικοὶ εἶναι οἱ φοιτητές, ἡ διανόηση—οἱ «εἰδικοί». Οἱ στρατιῶτες κ' οἱ ναῦτες χαίρουνται τὰ πάντα. Στρογγυλοκαθόνται στὶς ἀναπαυτικὲς πολυθρόνες, χαίρουνται τὰ πλούσια φῶτα, τὸν χαρουμενο διάκοσμο. Φτάνουν στὰ θέατρα μὲ τὴν καλὴ στολή τους, στολισμένοι μὲ τὰ τιμημένα διάσημά τους. Τὸ κοινὸ τοὺς δέχεται ἀλόθερμα.

Ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση ἡ Μόσχα, ἀντὶ γιὰ τὸ Λενινγκραντ, γίνηκε τὸ κέντρο τοῦ μπαλλέτου. Κλασσικὰ χοροδράματα ἀνεβάζει κυριώτερα τὸ θεατρο Μπολσοϊ — ἕνα κτίριο ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ στὴν ἄκρη τῆς πλατείας Σβερντλόφ — κοντὰ στὸ Κρεμλίνο. Τὰ ἐπαναστατικὰ καὶ τὰ πειραματικὰ χοροδράματα βρίσκουν φιλοξενη στέγη στα μικρότερα θεατρα Φιλιάλ καὶ Στανισλάβσκυ.

Στὸ Μπόλσοϊ καὶ στὸ Φιλιὰλ χορεύουν οἱ ἴδιες πρωταγωνίστριες. Τὸ Στανισλάβσκυ ἐχει δικοὺς του ἀποκλειστικοὺς χορευτὲς ἐξίσου φημισμένους. Μερικὲς μεγάλες μπαλλαρίνες προτιμοῦν τὸ Στανισλάβσκυ, γιατὶ κάθε χρονιὰ ἀνεβάζει καινούργια χοροδράματα, ἐνῶ τὰ Μπόλσοϊ δίνει τὰ πατροπαράδοτα.

Ἡ μεγαλύτερη σοβιετικὴ μπαλλαρίνα σήμερα εἶναι ἡ Γκαλίνα Οὐλάνοβα, ποὺ πῆρε τὴ θέση τῆς Παὐλόβα. Ἐχει χορέψει στοὺς δυσκολώτερους ρόλους. Λογαριάζεται μεγάλη. ἰατὶ ἡ θεατρικὴ της τέχνη καὶ ἡ μιμικὴ της ἰσοφαρίζουν τὴν τεχνική τοῦ χοροῦ της. Τὸ σοβιετικὸ μπαλλέτο δίνει μεγάλη σημασία στὴν ἠθοποιΐα. Οἱ σοβιετικοὶ χορογράφοι λένε τὴν ὀπόθεση καθαρά, ἔτσι ὁπὼ ὁ καθένας νὰ μπορεῖ νὰ τὴν παρακολουθήσει.

Οἱ δυὸ ἄλλες πιὸ φημισμένες μπαλλαρίνες εἶναι ἡ Μπεσίνοκαγια καὶ ἡ Σιμεώνοβα. Κοντά τους στέκονται οἱ χορευτὲς Μεσέρερ, Γερμολάεφ, Τσαμπουτιάνι καὶ Σέργκιεφ. Ὅλοι τους βρίσκονται στο ἴδιο καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο. Ὡστόσο ὁ Μεσέρερ εἶναι περισσότερο γνωστὸς γιατὶ εἶναι παράλληλα καὶ χορογράφος. Ἡ Οὐλάνοβα καὶ ὁ Μεσέρερ πῆραν τὸ «Βραβεῖο Στάλιν».

Ἂν καὶ δημιουργοῦνται πρωτότυπα σοβιετικὰ χοροδράματα, τὰ κλασσικὰ θέματα ἐπικρατοῦν. Τὰ καλύτερα μοντέρνα εἶναι τὸ «Κόκκινο παυλί», οἱ «Ματαιες προφυλάξεις, συνθεμένο ἀπ' τὸν Μεσέρερ, κ' ἡ «Λόλα». Ὡστόσο ἡ ραχοκκαλιὰ τοῦ ρώσικου μπαλλέτου εἶναι τὰ τρία κλασσικὰ τοῦ Τσαϊκόφσκυ. «Ἡ σουίτα τοῦ καρυδοσπάστη», ἡ «Κοιμώμενη ὁμορφιὰ» κ' ἡ «Κύκνια λίμνη», ποὺ τὰ ἔχει στὸ μόνιμο ρεπερτόριο τοῦ Μπόλσοϊ, μαζὶ μὲ τὸν «Γιὸν Κιχότη», τὴ «Κιτὶλὲλ» καὶ τὴ «Ἐσμύρνα». Τὸ Μπόλσοϊ ἔπρεπε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν παράδοσή του φέτος, σκηνοθετόντας τὸ νέο χορόδραμα «Σιντερέλλας, μὲ μουσικὴ τοῦ διάσημου Προκοφιέφ.

Ὁ «Καρυδοσπάστης» τοῦ Τσαϊκόφσκυ ἀνεβάζεται δίχως καμμιὰ μεταλλαγή. Τὸ θέμα ξετυλίγεται στὸ νεραΐζοτοπο — καὶ κανένας δὲν ἀγαπᾶει τὶς ἱστορίες μὲ τὶς νεράϊδες ὅσο ὁ ρώσικος λαός. Ὁὔτε τὴ «ἠσυμμένη ὁμορφιὰ» πειράχτηκε. Ἡ βασιλικὴ αὐλὴ κ' ἡ χαριτωμένη βασίλισσα, τὰ βασιλόπουλα, ὅλα δίνουνται σὲ μιὰ χαρουμενη ὑστα κλασσικὴς κίνησης καὶ χρωμάτων. Ἡ «Κύκνια λίμνη», μια παραμυθένια ἱστορία μιᾶς βασιλοπούλας, κ' ἑνὸς ὁμορφοῦ τὸ κύκνου, ἔλεια ἐκεῖ. Μετὰ δέχτηκε τὶς ἐξέλιξης τοῦ σοβιετικοῦ μπαλλέτου. Σήμερα κάθε ἀξιόλογος χορευτὴς μπορεῖ νὰ μιμηθεῖ ἀριστοτεχνικὰ τοὺς δύσκολους βηματισμοὺς τοῦ Νιζίνσκυ ἢ τοῦ Λεγκνάνι τὶς 32 φουέττες. Ὁπὼ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι αὐτοὶ χορευτὲς στὴν «Κύκνια Λίμνη», "Ἔτσι κι μπαλλέτο ἀντάξια μένει ἡ πιὸ ἀγαπημένη τέχνη τοῦ ρώσικου λαοῦ.

•

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Ἀγαπητὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα».

Ἡ ἀπορία τοῦ φίλου Βασίλη Ρώτα θὰ ταναε ἀπόλυτα δικαιολογημένη ἂν Ἐγραφε τὶς κριτικες του με ἀντικειμενικότερο πνεῦμα κι' ἂν μὲ τὸ παιχνιδιάρικο ἢ ὀργίλο, πάντα ὅμως ἔιτονα προσωπικὸ ἦφος του δὲν ὁπογραμμίζει μερικὲς φορὲς περισσότερο κεῖνα ποὺ ὑποποιεῖ ἀπὸ κεῖνα ποὺ γράφει. Ἀφοῦ ὅμως μὲ βεβαιώνει πὼς κακὰ ἐρμήνεφα τὴν ἀπώτερη πρόθεσή του, τὸ δέχομαι ἀσυζήτητα κ' ἐκφράζω μάλιστα τὴ χαρὰ μου γιὰ τὴν πλάνη μου, ἐπειδὴ ἀληθινὰ δὲ θάθελα νὰ διαφύνω μὲ τὸν ἀγαπητό μου Ρώτα γιὰ ἕνα τόσο βασικὸ ζήτημα καθὼς εἶναι ἡ κοινωνικὴ σημασία τοῦ ἔργου του "Ἡφεν.

"Οσο γιὰ τὴν ἄλλη γνώμη ποὺ διατυπώνει στὴν κριτικὴ του, γιὰ τοὺς «Μνηστῆρες τοῦ θρόνου», γνώμη ἀπροκάλυπτη αὐτὴ τὴ φορὰ ποὺ πιστοποιεῖ τὴ δική μου «ἀντιδραστικότητα», ἀποφεύγω καὶ πάλι κάθε συζήτηση. Σίγουρα γελάστηκε κ' ἐπειδὴ θέλω καὶ πρέπει νὰ μείνουμε ὁπωσδήποτε φίλοι μὲ τὸν ἀγαπητό Ρώτα, περιμένω ν' ἀναγνωρίσει καὶ κεῖνος τὸ λάθος του, καθὼς ἐγὼ ἀναγνώρισα τὸ δικό μου.

Μὲ ἀγάπη

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

"ΝΤΡΕΫ'ΦΟΥΣ,,

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἄποψη, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἁμηνστείας, ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη: ἡ καθαρὰ ἠθική. Αὐτὴ ἐνδιαφέρει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, τοὺς διανοούμενους τοῦ τόπου μας.

Κάποτε στὴ Γαλλία, γιατὶ ἕνας καὶ μόνος ἄνθρωπος, ὁ Ντρεϋφούς, βρισκόταν ἄδικα στὶς φυλακές, ὁλόκληρη ἡ ἐλεύθερη καὶ προοδευτικὴ διανόηση τῆς Γαλλίας, μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ζολᾶ, ρίχτηκαν σ' ἕναν ἀγῶνα διαφώτισης τῆς παγκόσμιας κοινῆς κοινῆς γνώμης, ἀγῶνα ποὺ τὸν θεώρησαν ζήτημα τιμῆς γιὰ τὸ πνεῦμα.

Ἡ περίπτωση ἡ δική μας εἶναι ἀμέτρητα πιὸ βαρειά. Δὲν πρόκειται γιὰ ἕναν ποὺ κρατιέται ἄδικα στὶς φυλακές, μὰ γιὰ χιλιάδες. Κι' ἀκόμα πρόκειται γιὰ ἄντρες, ποὺ ἔδωσαν τὴν πιὸ σκληρὴ ἀπ ὅλες τὶς μάχες, τὴ μάχη τῆς ἀντίστασης.

Ἡ ὑποχρέωση, λοιπόν, τῶν διανοουμένων τοῦ τόπου μας, εἶναι ἐπιτακτική. Πρέπει νὰ κινητοποιηθοῦν γιὰ νὰ διαφωτίσουν τὴν κοινὴ γνώμη· διαφορετικά, ἡ τιμὴ τοῦ πνεύματος τοῦ τόπου μας θὰ μείνει ἐκτεθειμένη.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Πέρασε ὁλόκληρος χρόνος μὲ σπασμένα τὰ τζάμια τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ μπήκαμε στὸ δεύτερο χειμῶνα, χωρίς, ὅπως φαίνεται, νὰ γίνεται καμμιὰ σκέψη γιὰ τὴν ἀντικατάστασή τους. Στὸ μεταξὺ τὰ βιβλία δέχονται ἀδιαμαρτύρητα τὶς ἀφθονες φετεινὲς βροχὲς γιατὶ τὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας ἔχει ρίξει ὅλη τὴν προσοχὴ του πῶς νὰ ξεκαθαριστεῖ ὁ διδασκαλικὸς κόσμος ἀπ' ὅσους πολέμησαν τὸν καταχτητή.

Τὸ περιοδικὸ μας νομίζει καθήκον του νὰ διαμαρτυρηθεῖ ἔντονα καὶ νὰ καλέσει ὅλον τὸν κόσμο τῶν γραμμάτων νὰ κάνει τὸ ἴδιο. Ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη εἶναι ἀπ' τὶς ἐλάχιστες πνευματικὲς ἑστίες ποὺ ἔχουμε κ' ἡ παραμικρὴ ἐγκατάλειψή της εἶναι τεράστια ζημιὰ τοῦ λαοῦ μας.

Η ΕΠΑΦΗ ΜΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Τὸ περιοδικὸ μας ἀποφάσισε, γιὰ μιὰ πιὸ ζωντανὴ ἐπαφὴ μεταξὺ πρωτεύουσας καὶ ἐπαρχίας, νὰ καθιερώσει ἀπ' τὸν καινούργιο τόμο του τὴν ἐπαρχιακὴ σελίδα. Σ' αὐτὴν θὰ δημοσιεύονται οἱ συνεργασίες τῶν ἐπαρχιῶν, σὲ κάθε τεύχος καὶ μιᾶς ἐπαρχίας μὲ τὴν δική της ἐπικεφαλίδα, ἔτσι ποὺ νὰ δημιουργεῖται μιὰ ἁμιλλα μεταξὺ ὅλων μας. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ θὰ ἤτανε καλὸ νὰ δημιουργηθοῦν στὶς πρωτεύουσες τῶν ἐπαρχιῶν ὁμάδες «φίλων τῶν Ἐλευθέρων Γραμμάτων», ποὺ θὰ ἀναλάμβαναν νὰ συγκεντρώνουν καὶ νὰ μᾶς στέλνουν τὴν ὅλη καὶ θὰ φροντίζουν γιὰ τὴ διάδοση τοῦ περιοδικοῦ. Ὁ Λαϊκὸς Οἶκος Βιβλίου· σὴ θεσσαλονίκη ἔκανε κιόλας μιὰ καλὴ ἀρχή.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Τὰ κινηματογραφικὰ ἐργαστήρια τῆς Μόσχας ἑτοιμάζουν ἕνα φίλμ ποὺ θὰ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τῆς Σοβ. Ἕνωσης. Τὸ φίλμ αὐτὸ θὰ ἔχει καθαρὰ ἱστορικὴ σειρά, θὰ παρουσιάζει τὴν ἀμυνα τῆς Μόσχας, τοὺ Λένινγκραντ, τοὺ Σταλινγκραντ, τοὺς ἀγῶνα τῶν παρτιζάνων καὶ τὴν ἐπίθεση ποὺ κατέληξε στὴν περιφανὴ νίκη τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ. Ὑπάρχει ὅλη γιὰ τὴν ταινία 700.000 μέτρων, ποὺ προέρχεται ἀπὸ λήψεις πολεμικῶν κινηματογραφορεπόρτερ.

Κυκλοφόρησε

ΠΡΟΓΕΦΥΡΩΜΑ

ΕΝΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

"ΙΚΑΡΟΣ,, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Σέ ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ

ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

Ὁ ἐκλεχτὸς συνεργάτης μας καὶ ἀρχισυντάκτης τοῦ περιοδικοῦ μας ἀπὸ τὴν ἔκδοσή του ὡς τώρα Θράσος Καστανάκης ἀναχώρησε γιὰ τὸ Παρίσι.

Ὁ Θράσος Καστανάκης, καθὼς εἶναι γνωστό, εἶναι καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσας στὴν Ἀνωτάτη Σχολὴ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τοῦ Παρισιοῦ, Ἐφιγε ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὶν τὴν πτώση του κ.' ἀπὸ τότε βρισκόταν στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Θράσος Καστανάκης θὰ στέλνει ταχτικὲς ἀνταποκρίσεις στὸ περιοδικὸ μας ἀπὸ τὸ Παρίσι, γιὰ τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ πνευματικὰ ζητήματα τῆς Γαλλίας.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Στὶς 9)12 στὸ θέατρο «Rex» ἡ Πανελλήνια Ἕνωση Γυναικῶν ἔδωσε μιὰ ἱρωϊνὴ γιορτὴ ποὺ σημείωσε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Σ' αὐτὴ τὴ γιορτὴ ἡ Πρόεδρος Μαρία Πολυμενάκου - Κατάκη ἐξήγησε τοὺς σκοποὺς τῆς Ἕνωσης ποὺ ἀποθλέπουν στὴν καλυτέρεψη τῆς θέσης τῆς γυναίκας καὶ στὴν ἀπόχτηση τῶν δικαιωμάτων ποὺ ἔχουν παραχωρηθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς σοσιαλιστικὲς χῶρες.

Στὴ γιορτὴ πῆραν μέρος οἱ κυρίες: Α. Μαζαράκη - Κατσέλη, Θ. Βυζαντίου, Ε. Κατσιρέλλη, Π. Κοκκινάκη, Λ. Κωτσοπούλου, Μ. Μερκούρη, Δ. Πάνου, Ε. Παπαγιαννοπούλου, Η. Παπαδοπούλου, Ε. Βεκιάρη - Παπαδοπούλου, Φ. Ἀνδρικοπούλου.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Στὴ Θεσσαλονίκη ἔγινε μ' ἐπιτυχία τὸ Α' Συνέδριο Γυναικῶν μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ συνόλου σχεδὸν τῶν γυναικείων Συλλόγων. Ἀποφασίστηκε ἡ διεκδίκηση τῆς πολιτικῆς, νομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσοτιμίας τῆς γυναίκας, ἡ ὀργάνωση γερῆς συνδικαλιστικῆς κίνησης, ἡ ἐπιβίωση χρησιμοποίησης τῶν γυναικῶν στὴν ἀναοικοδόμηση, καὶ ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ.

Ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Παγκοσμίου Γυναικείου Συνεδρίου ἀναχώρησε ἀντιπρόσωπος γιὰ τὸ Παρίσι.

Ο ΕΛΛΗΝΟ-ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΝΕΩΝ

ἀνακοινώνει:

1) Ὀργανώθηκε ἁμιλλα μεταξὺ τῶν μελῶν γιὰ ἐγγραφὴ καινούργιων μελῶν γιὰ τὸ μῆνα Δεκέμβρη.

2) Καλοῦνται ὅλα τὰ μέλη νὰ ἐκπληρώσουν τὶς ταμειακές τους ὑποχρεώσεις γιὰ νὰ πάρουν μέρος στὴ Γενικὴ Συνέλευση.

3) Σχηματίζεται ὀρχήστρα ἐλαφριᾶς μουσικῆς καὶ θεατρικὸς ὅμιλος. Ὅποιοι θέλουν νὰ πάρουν μέρος νὰ τὸ δηλώσουν σύντομα.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ 1943 — 45

Τὸ νέο αὐτὸ βιβλίο τοῦ Κ. Ι. Δεσποτόπουλου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ κεφάλαια: Ἡ ὥρα τῆς εἰρήνης, ἡ ἰδέα τοῦ "Ἔθνους, τὰ θέματα τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς, παιδεία, ἡ λαοκρατία, Ἀνατολικὴ Θράκη, ἡ ἠγεσία τῆς οἰκουμένης, ἀντίκρυ στὴν καινούργια ἐποχή.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Ι. Δ e σ π o τ ό π o υ λ o υ: «Ἡ κομουνιστικὴ σημαία τῆς Ε Σ Σ Δ», Ἔκδοση Ἑλληνοσοβιετικοῦ Συνδέσμου νέων. Ἀθήνα, 1945.

Ν ί κ o υ Π o λ ί τ η: «

Ἐλεύθερα Γράμματα

Ο ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ ΚΑΙ Ο ΓΛΗΝΟΣ

Τοῦ Τ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΔΕΜΟΔΟΥ

Ὁ Ἑλληνορουμάνος συγγραφέας τῆς «Κυρὰ - Κυραλίνας» καὶ τῆς «Ἱερατζουλας» ποὺ ὁ Ρομαὶν Ρολλὰν παρουσίασε στο Εὐρωπαϊκὸ κοινὸ σὰν τὸν «Γκορκυ τῶν Βαλκανίων», ὕστερα ἀπὸ ἕνα ταξίδι στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία, ὅπου ὁ Σοβιετικὸς λαὸς τὸν ὑποδεχτηκε μὲ μεγάλες τιμές, γυρίζοντας στο Παρίσι καὶ περνώντας ἀπὸ τὰ Βαλκάνια ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς ἐφημερίδας «Ἐλεύθερο Βῆμα» ἔφτασε στὴν Ἀθήνα τὸ Γενάρη τοῦ 1928.

Ὁ ἐρχομός του ξεσήκωσε σὲ διαδήλωση τὸ χειμωνιατικο ἐκεῖνο πρωΐ ὅλη τὴ σνόμπ κοινωνια της Ἀθήνας που ἔτρεχε νὰ ὑποδεχτεῖ τὸν ἐκκουστὸ συγγραφέα. Ὑπουργικὰ αὐτοκίνητα, δημοσιογράφοι, φωτορεπόρτερ, κοσμικὲς κυριες. Μολις ομως ξεμπαρκαρισε ἀνακαλύφτηκε πως ὁ «Γκόρκυ τῶν Βαλκανιων» δὲν ἦταν παρὰ ὁ Κεφαλλωνίτης Παναγῆς Βαλσάμης ποὺ μιλοῦσε τὰ ἑλληνικὰ κι' ἐλεγε «ρε», «ἔλα δῶ», «ἀς στὸ διάολο». Κι' ἀντὶ ν' ἀρχίσει νὰ δινει συνεντεύξεις στοὺς δημοσιογράφους καὶ αὐτόγραφα στὶς κοσμικες κυριες μεσα στὰ πολυτελεστατα σαλόνια ποὺ τὸν καλοῦσαν, τράβηξε ἴσα γιὰ τὴ «Σωτηρία». Μακρυὰ ἀπ' τα ξερονήσια, ἀπ' τις φυλακὲς και τὰ σανατόρια ἄκουσε τις πονεμενες φωνὲς τῶν ἐξορίστων, τῶν φυλακισμενων καὶ ἄρρωστων συντρόφων του. Κι' ἔκαμε ὕστερα τις περίφημες ἐκεινες δηλώσεις στοὺς δημοσιογράφους. Ἡ «Σωτηρία» θέλει φωτιά! Μὲ δεκα ὀραχμὲς ποὺ παίρνουν ἐπίδομα οἱ ἐξόριστοι σεν θὰ ζήσει κανείς!

Κατόπι ἀπὸ τὶς δηλώσεις αὐτὲς ὅλος ὁ «καλὸς κόσμος» ἀμπαντονάρισε και στὸ τέλος μὲ τὴν ἱστορικὴ διάλεξη τῆς «Ἀλάμπρας» πῆρε ἐχθρικὴ στάση ἀπεναντι στὸ διεθνῆ αὐτὸν «τυχοδιώκτη».

Ἡ διάλεξη τῆς «Ἀλάμπρας» ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸν «Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο» στις 11 τοῦ Γενάρη. Ὁμιλητὲς ὁ Ἰστράτι κι' ὁ Ν. Καζαντζάκης, ποὺ κι' αὐτὸς εἶχε ἐπισκεφτεῖ κεινο τὸν καιρὸ τὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία κι' εἶχε γυρίσει ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση [1]. Ἡ σάλα ἦταν ἀσφυκτικὰ γεμάτη. Ὁ Ἰστράτι μίλησε Γαλλικὰ καὶ τὴν ὁμιλία μετέφρασε ὁ πρόεδρος τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμιλου» Δ. Γληνός. Τὸ ἀκροατήριο ἀπὸ διανοούμενους, ἐπιστήμονες, φοιτητὲς καὶ ἐργάτες ἐνθουσιάστηκε τόσο ἀπὸ τοὺς ὁμιλητὲς ποὺ κυριολεχτικὰ τοὺς ἀποθέωσε. Ἡ διάλεξη τελείωσε μὲ ζωηρὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία κι' οἱ ἐργάτες ἔψαλλαν στοὺς δρόμους τὸν ὕμνο τῆς «Διεθνοῦς».

Ἀμέσως ἄρχισε τὸ βρισίδι στὶς ἐφημερίδες μὲ κορυφαία τὴν πάντοτε ἀντιδραστικὴ «Ἑστία» καὶ μέσα στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπατεώνας, τυχοδιώκτης, ἀλήτης! Ἀποτέλεσμα τῆς ἄδικης αὐτῆς πολεμικῆς ἦταν ν' ἀπελαθεῖ ὁ Ἰστράτι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ συρθεῖ στὸ δικαστήριο ὁ μεγάλος ἀναγεννητής μας Δ. Γληνός. Κατηγορήθηκε πῶς αὐτὸς σὰν πρόεδρος ἑνὸς σωματείου ἐκπαιδευτικοῦ καὶ ὄχι πολιτικοῦ ἐνεργώντας μὲ σκοπὸ πολιτικὸ κομμουνιστικὸ καὶ ξέροντας πῶς ὁ Ἰστράτι ἔρχεται σταλμένος ἀπὸ τὴ Μόσχα γιὰ νὰ κάμει κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ὀργάνωσε τὴ διάλεξη τῆς «Ἀλάμπρας». Ἡ διάλεξη αὐτὴ — κατὰ τὸ κατηγορητήριο — εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ προκληθεῖ «μίσος» καὶ «ἐχθροπάθεια» ἀνάμεσα στοὺς πολίτες γιατὶ ἔγινε μετὰ τὴ διάλεξη πολιτικὴ διαδήλωση στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας καὶ οἱ διαδηλωτὲς παρακούσανε στὰ ὄργανὰ τῆς ἐξουσίας νὰ διαλυθοῦν καὶ διαλύθηκαν σχεδὸν μὲ τὴ βία. Ἡ δίκη τοῦ Γληνοῦ ἔγινε τὴν 1 Ἰουνίου 1928 στὸ Πλημμελειοδικεῖο τῆς Ἀθήνας. Μάρτυρες κατηγορίας παρουσιάστηκαν ἕνας συντάχτης τῆς «Ἑστίας», ἕνας ἀνθυπασπιστὴς τῆς Χωροφυλακῆς, ἕνας ποιητὴς - βουλευτὴς ὁ Ἀλ. Ἐμπειρίκος Κουμουνδοῦρος, ἕνας μοίραρχος, ὁ δικηγόρος Δ. Δαμασκηνὸς κι' ὁ... Κουλουμβάκης! (λείπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τὴ σαρακοστή;)

Ὁ Ἰστράτι, εἶπε ὁ Ἀλ. Ἐμπειρίκος Κουμουνδοῦρος, εἶναι ἀπαράδεχτο νὰ παρουσιάζεται γιὰ Ἕλληνας ἀφοῦ παντοῦ στὰ ἔργα του βρίζει τοὺς Ἕλληνες καὶ τὰ χειρότερα, τὰ πιὸ ἀνήθικα πρόσωπα σὲ ὅλα του τὰ ἔργα εἶναι Ἕλληνες. Ἐκμεταλλεύτηκε φιλολογικὰ τὴν ἀλητικὴ ζωή του, τὸ μυθιστόρημα τῆς ζωῆς του. Τὸ παράξενο καὶ ἄγνωστο καὶ ὡμὸ στὴν περιγραφὴ ἀνήθικης ἀνατολίτικης κοινωνίας εἶναι ποὺ κάνει ἐντύπωση στοὺς Εὐρωπαίους καὶ τὸν διαβάζουν. Δὲν εἶναι κομμουνιστής, ἀπὸ τὴ Ρουμανία ὅμως τὸν ἔχουν διώξει γιὰ ταραχοποιὸ καὶ ὑβριστὴ τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ.

> Τὸ κράτος συντηρητικὸ ὡς σήμερα ἢ μισοφωτισμένο καὶ ἀνακόλουθο στὶς ἐνέργειές του ἔξασκεῖ ἕνα διπλὸ ἐπηρεασμό. Κρατάει μακριὰ ἀπὸ τὶς νέες ἰδέες τὶς πνευματικὲς δυνάμεις, ποὺ θὰ μποροῦσαν νάφιερωθοῦν στὴν ὑπηρεσία τους, γιατὶ ἡ συμμόρφωσή τους μὲ τὶς ἐπίσημες ἰδέες καὶ ἐπιθυμίες εἶναι ὅρος καὶ πόρος ζωῆς, ἢ τὶς παρεκτρέπει σὲ μικρόλογες ἐπιστημονικοφανεῖς προσπάθειες, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁλόκληροι ζωτικώτατοι κλάδοι τῶν ἐπιστημῶν μένουν ἀκαλλιέργητοι. Δ. ΓΛΗΝΟΣ

Μάρτυρες τῆς ὑπεράσπισης ἐξετάστηκαν ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου, Γ. Νάζος, Περικλῆς Καραπάνος, ὁ καθηγητὴς Κ. Τριανταφυλλόπουλος, ὁ Σωμερίτης καὶ ἄλλοι διαλεχτοὶ ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς «Δημοκρατικῆς Ἕνωσης» εἶπε γιὰ τὸν Ἰστράτι πῶς εἶναι ἕνας διάσημος λογοτέχνης, ἕνας ἀνθρωπιστής. Εἶναι λυπηρὸ ὅτι τὸν ἀπελάσανε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐνῶ αὐτὸς ἐρχοταν νὰ μελετήσει τὸν τοπο μας καὶ νὰ γράψει ἕνα βιβλίο γιὰ τὴ σημερινὴ Ἑλλαδα. Δὲν εἶναι ὑβριστὴς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ὁμιλία του στὴν «Ἀλάμπρα» ἦταν οἱ ἐντυπωσεις ἑνὸς λογοτέχνη ποὺ θερμαίνεται ἀπο το ἀνθρωπιστικο ιδανικό. Ἡ Δημοκρατια ἀναγνωριζει τὴν ἐλευθερία της σκέψης. Ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος» εἰναι σωματειο ἐκπαιδευτικό, οεν μπορει λοιπὸν να μη ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση. Ἕνας Γαλλος πολιτικὸς οταν τὸν ρώτησαν ποιὰ πρέπει να εἰναι ἡ σπουδαιότερη φροντιδα τοῦ πολιτικοῦ εἶπε: «Ἡ ἀγωγη. Και ἡ δεύτερη φροντίδα ἡ ἀγωγὴ και η τριτη ἡ ἀγωγή!» Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι' ὁ παιδαγωγὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ πολιτικός. Τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα τῆς Σοβ. Ρωσσίας προκαλεῖ σήμερα τὴν προσοχὴ ὅλου τοῦ πολιτισμένου κοσμου. Ὁ «Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος» λοιπὸν σὰν σωματειο ἐκπαιδευτικο ἔχει ὑποχρέωση να μελετᾶ καὶ νὰ γνωρίζει τὸ κοινωνικὸ ἐκεινο καθεστὼς ποὺ δημιούργησε μιὰ τέτοια ἐκπαιδευτικὴ πρόοδο.

Ὁ Γληνὸς στὴν ἀπολογία του εἶπε πῶς ὁ Ἰστράτι ως τη στιγμὴ ποὺ πάτησε τὸ πόδι του στὴν Ἑλλάδα οὲν ἦταν γνωστὸς γιὰ κομμουνιστὴς οὔτε τὰ ἔργα του εἶναι κομμουνιστικά, μὰ ἐμεις θὰ τὸν καλούσαμε νὰ μιλήσει καὶ ἂν ξέραμε πῶς ἦταν κομμουνιστὴς καὶ μάλιστα ἂν ἦταν ἐπιστήμονας κομμουνιστής, μαρξιστης ἀκόμα περισσότερο. Γιατὶ σὰν ἐπιστήμονες ἔχουμε ἀνοιχτὸ τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ κάθε κοινωνικὴ κατάσταση καὶ πολὺ περισσότερο γιὰ ὅ,τι γίνεται ἐκεῖ ἐπάνω στὴ Ρωσσία σὲ ἕνα μεγάλο λαὸ ὅπου βράζει ἕνα τεράστιο ἡφαίστειο καὶ γίνεται κολοσσιαία προσπάθεια νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα καλύτερο μέλλον γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες θὰ ἦταν ἀνάξιοι νὰ φέρνουν τὸ ὄνομα αὐτὸ ἂν παίζοντας τὴν πολιτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου ἤθελαν νὰ κρατήσουν καὶ τὸν ἑαυτό τους καὶ τὸ λαό τους στὸ σκοτάδι γιὰ ὅ,τι γίνεται στὴ Ρωσσία. Ὁ εἰσαγγελέας ἀπάγγειλε ἕνα φιλιππικὸ λόγο κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ, «κατακεραύνωσε» — κατὰ τὴν «Ἑστία» — τὸ Γληνὸ καὶ ζήτησε τὴν τιμωρία του. Μίλησαν ἔπειτα οἱ συνήγοροι. Πρῶτος ὁ Ἀλ. Σβῶλος κι' ἔπειτα ὁ Περικλῆς Ράλλης.

Ὁ καθηγητὴς Σβῶλος: Ἡ πράξη ποὺ δικάζεται, ἡ ὀργάνωση δηλ. μιᾶς ὁμιλίας μὲ σκοπὸ διαφωτιστικὸ στηρίζεται στὴν ἀντίληψη μιᾶς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τοῦ λόγου ποὺ πρέπει νὰ εἶναι ἀπόλυτα σεβαστή. Εἶναι λοιπὸν δίκη τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης!

Ὁ Περικλῆς Ράλλης: Τὸ νὰ τιμωροῦνται ἰδέες ποὺ τείνουν νὰ βελτιώσουν τοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς, οἰκογένεια, θρησκεία, πατρίδα, ἰδιοχτησία κλπ. εἶναι ὁλότελα ἄσκοπο καὶ βλαβερό. Γιατὶ ἢ οἱ ἰδέες αὐτὲς πραγματικὰ ἔχουν τὴ δύναμη νὰ βελτιώσουν τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς καὶ τότε οὔτε μπορεῖ οὔτε πρέπει νὰ σταματήσει ἡ ἐνέργειά τους, ἢ δὲν ἔχουν αὐτὴ τὴ δύναμη καὶ τότε εἶναι προορισμένες νὰ σβύσουν μόνες τους. Τὸ νὰ καταδιώκει κανεὶς τὶς ἰδέες εἶναι σὰ νὰ χτυπάει ἕνα καρφί. Ὅσο τὸ χτυπάει τόσο μπήγεται στερεότερα!

Ἡ δίκη ποὺ προκάλεσε ὁ ἐρχομὸς τοῦ Ἑλληνορουμάνου συγγραφέα στὴν Ἑλλάδα καὶ ποὺ τελείωσε μὲ τὴν ἀθώωση τοῦ Γληνοῦ στάθηκε μιὰ νίκη τῶν ἐλεύθερων ἀνθρώπων ἐνάντια στὶς σκοτεινὲς δυνάμεις τῆς ἑλληνικῆς ἀντίδρασης ποὺ γερασμένη πιὰ καὶ βαρειὰ ἄρρωστη ἀντικρύζει σήμερα μὲ δέος τὴ χειραφέτηση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ποὺ ἔρχεται νὰ τὴ λυτρώσει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες της.

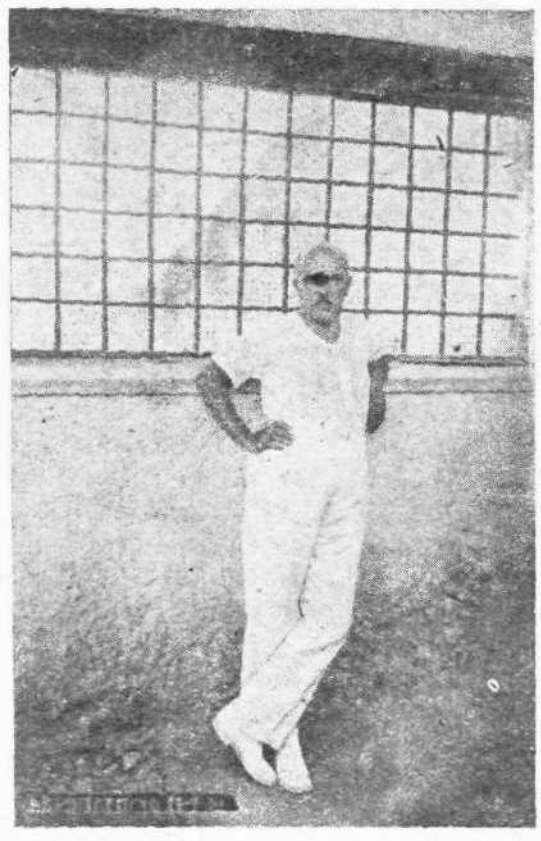

Ὁ Γληνὸς στὴν Ἀκροναυπλία πίσω ἀπὸ τὸ κιγκλίδωμα.

1. Τὶς ἐντυπώσεις του τὶς δημοσίευσε σὲ δυὸ τόμους: «Τί εἶδα στὴ Ρουσία».